

อิทธิปาฏิหาริย์ - เทวดา

(ทัศนะของพระพุทธศาสนา ต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต)

คณะพระนวกะ รุ่น มิ.ย. ๒๕๕๐

วิสาขบูชา ๒๕๕๓

เรื่องเหนือสามัญวิสัย: อธิปไตยหาริชย-เทวดา

© พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ISBN 974-8338-49-5

(ที่มา: พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ บทที่ ๑๓)

พิมพ์ครั้งแรก – มีนาคม ๒๕๔๔

๓,๐๐๐ เล่ม

พิมพ์ครั้งที่ ๕ – พฤษภาคม ๒๕๕๓

๓,๐๐๐ เล่ม

- พระนวกะ รุ่น มิ.ย. ๕๐ และโยมญาติมิตรผู้ศรัทธา

๒๕๕๓ เล่ม

- ทุนพิมพ์หนังสือวัดญาณเวศกวัน

๒๕๕๓ เล่ม

คณะพระนวกะ รุ่น มิ.ย. ๕๐ และโยมญาติมิตรผู้ศรัทธา

- ในนามพระนวกะ (รุ่น มิ.ย. ๕๐) ๙ รูป ๑๓,๐๐๐ บาท
- ครอบครัวประสิทธิ์วรากล ๑,๘๕๐ บาท
- คุณกัญจนรัตน์ ปิยะนันท และครอบครัว ๑,๘๕๐ บาท
- คุณอรุณ-คุณสุใจ เหลืองอรุณเลิศ และครอบครัว ๑,๔๐๐ บาท
- คุณสุวัฒน์ ตั้งที่ระลึก ๕๐๐ บาท

แบบปก: พระชัยยศ พุกทิวโร

พิมพ์ที่

อนุโมทนา

พระนวกะ รุ่นมิถุนายน ๒๕๕๐ ได้เล่าเรียนพระธรรมวินัยเจริญไตรสิกขา สอดตามวัตถุประสงค์ของการบวชเรียน แล้วยังมีน้ำใจเพื่อแผ่ปรารภนาจะให้มหาชนได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนาธรรมด้วย จึงพร้อมใจกับญาติโยมผู้ศรัทธา ได้แจ้งบุญเจตนาที่จะจัดพิมพ์หนังสือ **ตื่นเถิดชาวไทย** และหนังสือ **เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา** เพื่อแจกมอบเป็นธรรมทานแก่พุทธศาสนิกชน ตลอดจนผู้สนใจใฝ่ธรรมทั่วไป

หนังสือ **ตื่นเถิดชาวไทย** ได้พิมพ์แจกไปแล้วตั้งแต่เดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๐ แต่ **เรื่องเหนือสามัญวิสัย อิทธิปาฏิหาริย์เทวดา** ซึ่งนำหนังสือ **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ** เฉพาะบทที่ ๑๓ มาจัดรูปพิมพ์เป็นเล่มต่างหาก ยังรอการตรวจชำระค้างอยู่ เพราะผู้เขียนติดภาระงานหนังสือเล่มอื่นต่อเนื่องตลอดมา บัดนี้ได้จังหวะมีช่องเปิดให้บ้าง จึงเร่งจัดทำจนเสร็จพร้อมที่จะตีพิมพ์ในบัดนี้

ขออนุโมทนา พระนวกะ รุ่นมิถุนายน ๒๕๕๐ พร้อมด้วยญาติโยมผู้ศรัทธา ที่ได้มีบุญเจตนาในการบำเพ็ญธรรมทานแห่งการให้ธรรมให้

ข

อิทธิปาฎิหาริย์-เทวดา

ปัญญาแก่ประชาชนครั้งนี้ ขอกุศลจรรยาที่ได้ร่วมกันบำเพ็ญ จงสัมฤทธิ์ผล
ให้พระนวกะรุ่นมิถุนายน ๒๕๕๐ พร้อมด้วยญาติโยมผู้ศรัทธา เจริญออก
งามด้วยจตุรพิธพรชัย และให้ประชาชนก้าวหน้าไปสู่ความถึงพร้อมด้วย
สัมมาทัศนะและสัมมาปฏิบัติ เพื่อนำให้ประเทศชาติร่มเย็นพัฒนา และให้
สังคมเกษมศานต์มั่นคง ยั่งยืนนานสืบไป

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

๑๙ เมษายน ๒๕๕๓

สารบัญ

อนุโมทนา ก

อิทธิปาฏิหาริย์ - ๓๖๓ (ที่คณะของพระพุทธศาสนา ต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย) ๑

อิทธิปาฏิหาริย์:

รู้เข้าใจ - ไม่ใช่แค่นี้ ๑๕

อิทธิปาฏิหาริย์ คืออะไร? และแค่ไหน? ๑๕

ปาฏิหาริย์ ไม่ใช่แค่ฤทธิ์ แต่มีถึง ๓ อย่าง ๑๗

อิทธิปาฏิหาริย์ ไม่ใช่ธรรมที่เป็นแก่นสาร ๒๐

อิทธิฤทธิ์ ชนิดอริยะ และชนิดอนารยะ ๒๓

โทษแก่ปฤถษชนที่มายุ่งเกี่ยวกับเรื่องฤทธิ์ ๒๗

แนวปฏิบัติที่ถูกต้อง ในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องฤทธิ์ ๓๒

เทวดา:

จะพึงพา หรือว่าอยู่ด้วยกันอย่างไร	๓๗
มนุษย์กับเทวดา ดูฐานะนำมาเปรียบเทียบกัน	๓๙
มนุษย์กับเทวดา ความสัมพันธ์ได้ล้ำสมัย ควรเลิกเสีย	๔๔
หวังพึ่งเทวดา ได้ผลนิดหน่อย แต่เกิดโทษมากมาย	๔๖
สร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง	๕๐
รักษาให้มั่น - ความสัมพันธ์แบบชาวพุทธ ... มนุษย์กับเทวดา	๕๔

สรุปวิธีปฏิบัติ:

ต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย	๕๙
พัฒนาการแห่งความสัมพันธ์ ๓ ชั้น	๖๑
ก้าวสู่ขั้นมีชีวิตอิสระ เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้	๖๔
วิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ต่อสิ่งเหนือสามัญวิสัย	๖๙
ปฏิบัติถูกต้อง คือเดินหน้า เป็นชาวพุทธ คือไม่หยุดพัฒนา	๗๔

บันทึกพิเศษท้ายบท

สำหรับผู้สนใจเชิงวิชาการ

๗๙

บันทึกที่ ๑ อธิปไตยปฏิบัติในคัมภีร์

๘๑

บันทึกที่ ๒ การช่วยและการแก้ของพระอินทร์

๘๗

บันทึกที่ ๓ สัจจกิริยา ทางออกที่ดีสำหรับผู้ยังหวังอำนาจดลบันดาล

๙๐

บันทึกที่ ๔ พระพุทธ เป็นมนุษย์หรือเทวดา

๙๕

เชิงอรรถ

๙๕

ภาคผนวก: ประเด็นเสริม

๑๑๑

ประเด็นที่ ๑ หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาคืออะไร

๑๑๓

ประเด็นที่ ๒ เหตุใดพระพุทธเจ้าจึงทรงรังเกียจอภิปาฏิหาริย์ฯ

๑๑๖

ประเด็นที่ ๓ คนไทยสมัยก่อน กับ คนไทยสมัยนี้ ใครมีแนวชาวพุทธฯ

๑๑๙

ก) พระสมัยก่อนก็ให้ของขลัง พระสมัยนี้ก็ให้ตุ้มมงคล...ต่างกันอย่างไร

๑๑๙

ข) คนไทยสมัยนี้ นับถือพระพุทธศาสนาหรือไสยศาสตร์เป็นหลัก

๑๓๑

ประเด็นที่ ๔ นับถืออำนาจดลบันดาล กับ นับถือพุทธศาสนาฯ

๑๓๕

อิทธิปาฏิหาริย์ - เทวดา

(ทัศนะของพระพุทธรศาสนา ต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย)

ถ้าถามว่า ในทัศนะของพระพุทธรศาสนา อิทธิปาฏิหาริย์ก็ดี เทวดา หรือเทพเจ้าต่างๆ ก็ดี มีจริงหรือไม่ และถ้าตอบตามหลักฐานในคัมภีร์มีพระไตรปิฎกเป็นต้น โดยถือตามตัวอักษร ก็ต้องว่า “มี” หลักฐานที่จะยืนยันคำตอบนี้มีอยู่มากมายทั่วไปในคัมภีร์ จนไม่จำเป็นจะต้องยกมาอ้างอิง

อย่างไรก็ตาม ปัญหาเกี่ยวกับความมีหรือไม่มี และจริงหรือไม่จริง ของสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งยากที่จะทำให้คนทั้งหลายตกลงยอมรับคำตอบเป็นอย่างหนึ่งอย่างเดียวกันได้ และหลายท่านมองเห็นโทษของความเชื่อถือในสิ่งเหล่านี้ว่าทำให้เกิดผลเสียหายมาก

มายหลายประการ จึงได้มีปราชญ์บางท่านพยายามแปลความหมายของสิ่งเหล่านี้ให้เห็นนัยที่ลึกซึ้งลงไปอย่างน่าสนใจ

สำหรับในที่นี้ จะไม่ขอยุ่งเกี่ยวกับการตีความหรือแปลความหมายใดๆ เลย เพราะเห็นว่าไม่มีความจำเป็น แม้จะถือตรงตามตัวอักษรว่าสิ่งเหล่านี้มีและเป็นจริงอย่างนั้น พระพุทธศาสนาก็มีหลักการที่ได้วางไว้แล้วอย่างเพียงพอที่จะปิดกั้นผลเสีย ซึ่งจะพึงเกิดขึ้น ทั้งจากการติดข้องอยู่กับการหาคำตอบว่ามีหรือไม่ จริงหรือไม่จริง และทั้งจากความเชื่อถือนงายในสิ่งเหล่านั้น

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า มนุษย์จำนวนมากมาตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน มีความเชื่อถือหรือไม่ก็หวั่นเกรงต่ออำนาจผีสง่างเทวดา สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิปาฏิหาริย์ต่างๆ พระพุทธศาสนาทำให้สิ่งเหล่านั้นมีจริงเป็นจริง โดยประกาศอิสรภาพให้แก่มนุษย์ท่ามกลางความมีอยู่ของสิ่งเหล่านั้น

พระพุทธศาสนาได้วางหลักการต่างๆ ไว้ ที่จะทำให้มนุษย์ได้รับแต่ผลดีในการเกี่ยวข้องกับเรื่องเหนือสามัญวิสัย อย่างน้อยก็ให้มีผลเสียน้อยกว่าการที่จะมัวไปถุ่นวายอยู่กับปัญหาว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือไม่ จุดสำคัญในเรื่องนี้อยู่ที่ว่า เราเข้าใจหลักการที่

พระพุทธศาสนาวางไว้ และได้นำมาใช้ปฏิบัติกันหรือไม่

สรุปความเบื้องต้นในตอนนี้นี้ว่า พระพุทธศาสนาไม่สนใจกับคำถามว่าอิทธิปาฏิหาริย์มีจริงหรือไม่ เทวดามีจริงหรือไม่ และไม่ห่วงวาทะ ไม่ยอมมเสียดเวลากับการพิสูจน์ความจริงเป็นจริงของสิ่งเหล่านี้เลย สิ่งทีพระพุทธศาสนาสนใจ ก็คือมนุษย์ควรมีท่าทีและควรปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า สำหรับพระพุทธศาสนา ปัญหาว่ามีสิ่งต่างเทวดา อำนาจลึกลับ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ มีอยู่จริงหรือไม่ ไม่สำคัญเท่ากับปัญหาว่า ในกรณีที่มีอยู่จริง สิ่งเหล่านั้นมีฐานะอย่างไรต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ และอะไรคือความสัมพันธ์อันถูกต้องระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหล่านั้น

อาจมีบางท่านแย้งว่า ถ้าไม่พิสูจน์ให้รู้แน่เสียก่อนว่ามีจริงหรือไม่ จะไปรู้ฐานะและวิธีปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นได้อย่างไร

ก่อนจะตอบ ควรแย้งกลับเสียก่อนว่า เพราะมัวเชื่อถือและยึดมั่นอยู่ว่าจะต้องพิสูจน์เสียก่อนนี้แหละ จึงได้เกิดข้อผิดพลาดในทางปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ขึ้นแล้วมากมาย โดยที่จนกระทั่งบัดนี้ ก็ยังพิสูจน์กันไม่เสร็จ

คำตอบในเรื่องนี้ แยกออกได้เป็นเหตุผล ๒ ข้อใหญ่

ประการแรก เรื่องเหนือสามัญวิสัยเหล่านี้ ทั้งเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ก็ดี เทพไท้เทวาก็ดี จัดเข้าในประเภทสิ่งลึกลับที่พูดอย่างรวบรัดตามความหมายแบบชาวบ้านว่า พิสูจน์ไม่ได้ คือเอามาแสดงให้เห็นจริงจนต้องยอมรับโดยเด็ดขาดไม่ได้ ทั้งในทางบวกและในทางลบ

หมายความว่า ฝ่ายที่เชื่อ ก็ไม่อาจพิสูจน์จนคนทั่วไปเห็นจะแจ้งจนหมดสงสัยต้องยอมรับกันทั่วทั้งหมด ฝ่ายที่ไม่เชื่อ ก็ไม่สามารถพิสูจน์ให้เห็นชัดแจ้งเด็ดขาดลงไปจนไม่ต้องเหลือเยื่อใยไว้ในใจของคนอื่นๆ ว่ายังอาจจะมี ทั้งสองฝ่ายอยู่เพียงชั้นความเชื่อ คือเชื่อว่ามี หรือเชื่อว่ามี หรือไม่เชื่อว่ามี (ถึงว่าได้เห็นจริง ก็ไม่สามารถแสดงให้คนอื่นเห็นจริงอย่างนั้นด้วย)

ยิ่งกว่านั้น ในสภาพที่พิสูจน์อย่างสามัญไม่ได้นี้ สิ่งเหล่านี้ยังมีลักษณะพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ เป็นของผลุ่มๆ โผล่ๆ หรือลับๆ ล่อๆ หมายความว่า บางทีมีเค้าให้ตื่นใจว่าคราวนี้ต้องจริง แต่พอจะจับให้มั่น ก็ไม่ยอมให้สนใจจริง ครั้นทำบางอย่างได้สมจริง ก็ยังมีแง่ให้เคลือบแคลงต่อไป เข้าแนวที่ว่า ยิ่งค้นก็ยิ่งลับ ยิ่งลับก็ยิ่งล่อ

ให้ค้น ค้นตามที่ถูกปล่อยก็ยิ่งหลง แล้วก็หมกมุ่นวนเวียนอยู่กับสิ่งเหล่านั้น จนซักจะเลื่อนลอยออกไปจากโลกของมนุษย์

ในเมื่อเป็นสิ่งที่ไม่อาจพิสูจน์ เป็นสิ่งลับล่อ และมักทำให้หลงไหลเช่นนั้น การมัววุ่นวายกับการพิสูจน์สิ่งเหล่านั้น ย่อมก่อให้เกิดโทษหลายอย่าง ทั้งแก่บุคคลและสังคม

นอกจากเสียเวลาและเสียกิจการเพราะความหมกมุ่นวุ่นวายแล้ว เมื่อต้องมัวรอกันอยู่จนกว่าจะพิสูจน์ได้ว่ามีจริงหรือไม่ และก็พิสูจน์กันไม่เสร็จสักที ผู้ที่เชื่อและไม่เชื่อก็ต้องมาทู่มเถียงหาทางหักล้างกัน แตกสามัคคีทะเลาะวิวาทกันเพราะเรื่องที่ไม่ชัดเจน และในระหว่างนั้น แต่ละพวกฝ่ายต่างก็ปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นไปตามความเชื่อและไม่เชื่อของตน ไม่มีโอกาสที่จะแก้ไขการปฏิบัติต่างๆ ที่เกิดโทษก่อผลเสียแก่ชีวิตและสังคม เพราะต้องรอให้พิสูจน์เสร็จก่อน จึงจะยุติการปฏิบัติให้ลงเป็นอันเดียวกันได้ ซึ่งก็ยังพิสูจน์กันไม่เสร็จจนบัดนี้ จึงเป็นอันต้องยอมรับผลเสียกันอย่างนี้เรื่อยไปไม่เห็นทีสิ้นสุด

ถ้าหากไม่ยอมรับหรือไม่ยอมรับ ก็ต้องใช้วิธีบังคับข่มเหงกันโดยฝ่ายที่เชื่อบังคับฝ่ายที่ไม่เชื่อให้ปฏิบัติอย่างตน หรือฝ่ายที่

ไม่เชื่อบังคับฝ่ายที่เชื่อไม่ให้ปฏิบัติตามความเชื่อของเขา

ดังจะเห็นได้ในลัทธินิยมทางการเมือง และระบอบการปกครองบางอย่าง ที่ยึดมั่นว่าตนนิยมวิธีวิทยาศาสตร์ เมื่อผู้ปกครองในระบบนั้นเห็นว่าความเชื่อในสิ่งเหล่านี้เป็นของเหลวไหลลงมายเมื่อเขาจับหลักในเรื่องนี้ไม่ถูก และหาทางออกให้แก่ประชาชนไม่ได้ แต่ต้องการทำให้ประชาชนปฏิบัติตามลัทธินิยม (คือความเชื่อ) ของเขา ก็ต้องใช้วิธีบังคับให้ประชาชนเลิกปฏิบัติตามความเชื่อของประชาชน หรือปลุกเร้าบ่อนความเชื่อในทางตรงข้ามคือความเชื่อว่สิ่งเหล่านั้นไม่มีจริงแก่ประชาชน หรือทำทั้งสองอย่าง

แต่วิธีการปิดกั้นบังคับหรือปลุกเร้านี้ เป็นการทิ้งช่องว่างอันกว้างใหญ่ไว้ เพราะมิใช่เป็นการแก้ไขที่ต้นเหตุ คือมิได้ชำระสัตว์ผู้ยังไม่วุ่นวายพ้นความสงสัย^๑ เพียงแต่เก็บซ่อนเอาเชื่อและแรงกดดันอัดไว้ ตราบใดอำนาจบังคับและแรงปลุกเร้ายังเข้มแข็ง ก็ยังข่มคุมไว้ได้ แต่เมื่อใดอำนาจบังคับและแรงปลุกเร้าอ่อนแอคลายจางลง เชื่อและแรงกดดันนั้นก็มีโอกาสที่จะไหล่ออกออกงามเพื่อพุ่งได้ต่อไป และเมื่อถึงเวลานั้น การปฏิบัติในเรื่องเหล่านี้ก็จะหายไปอย่างลงมายขาดหลัก ปราศจากทิศทาง ทำให้เกิดผลเสียได้

เหมือนอย่างเดิมอีก โดยมีได้รับการแก้ไขแต่อย่างใด

อีกอย่างหนึ่ง ในเมื่อสิ่งเหล่านี้อยู่เพียงในระดับแห่งความเชื่อของบุุคคลนั้น ก็ย่อมผันแปรกลับกลายเป็นได้ ดังจะเห็นได้ว่า บางคนเคยไม่เชื่อถือสิ่งเหนือสามัญวิสัยเหล่านี้เลย (คือ เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้ไม่มีไม่เป็นจริง) และดูถูกดูหมิ่นความเชื่อถืออันอย่างรุนแรง ต่อมาได้ประสบเหตุการณ์ลบล้างที่เป็นเงื่อนไขต่อแห่งความเชื่อนั้นเข้า ก็กลับกลายเป็นคนที่มีความเชื่ออย่างปักจิตฝังใจตรงข้ามไปจากเดิม และเพราะเหตุที่ไม่มีหลักสองแนวทางในการปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้น ก็กลายเป็นผู้หมกมุ่นหลงใหลในสิ่งเหล่านั้นยิ่งไปกว่าคนอื่นๆ อีกมากมายที่เขาเชื่ออย่างนั้นแต่เดิมมา

ในทำนองเดียวกัน บางคนที่เคยเชื่อถือมันคงอยู่ก่อน ต่อมาได้ประสบเหตุการณ์ที่ลบล้างสิ่งที่เชื่อจะไม่เป็นไปสมจริง หรือไม่แน่นอน ความเชื่อนั้นก็กลับสั่นคลอนไป หรือบางทีอาจกลายเป็นผู้ไม่เชื่อไปเสียก็มี

ในกรณีเหล่านี้ มนุษย์ทั้งหลายล้วนแต่มีวุ่นวายกับปัญหาว่า มีหรือไม่มี จริงหรือไม่จริง เชื่อหรือไม่เชื่อ เท่านั้น พวกกันขาดหลักการในทางปฏิบัติที่จะเตรียมป้องกันผลเสียต่อชีวิตและสังคม

จากความเชื่อหรือไม่เชื่อของพวกตน พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ มุ่งสอนสิ่งที่ทำได้ ให้มนุษย์ได้รับประโยชน์พอกับทุกระดับแห่งความพร้อมหรือความแก่กล้าสูงงอมของตนๆ

สำหรับเรื่องเหนือสามัญวิสัยเหล่านี้ พระพุทธศาสนาก็ได้วางหลักการในทางปฏิบัติไว้อย่างชัดเจนว่า เมื่อสิ่งเหล่านั้นมีจริง มนุษย์ควรวางตัวหรือปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างไร และที่วางตัวหรือปฏิบัติอย่างนั้นๆ ด้วยเหตุผลอะไร

เหมือนดังพูดว่า ท่านจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม แต่ท่านควรปฏิบัติต่อสิ่งนั้นให้ถูกต้อง ผู้เชื่อก็ตาม ไม่เชื่อก็ตาม สามารถและสมควรทำตามหลักปฏิบัติที่พระพุทธศาสนาแนะนำไว้นี้ได้ เพราะตามหลักปฏิบัตินี้ ทั้งผู้เชื่อและผู้ไม่เชื่อจะประพฤติตนต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างแทบไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย จะผิดแปลกกันบ้าง ก็เพียงในสิ่งหยาบหยาบเล็กน้อยเท่านั้น

นอกจากนั้น ยังเป็นวิธีปฏิบัติที่ทำให้เกิดผลดีแก่ทุกฝ่าย โดยที่ทั้งผู้เชื่อและไม่เชื่อต่างก็มีความเชื่อเพื่อเชื่อเห็นคุณค่ากัน ผู้ที่เชื่อก็ปฏิบัติไปโดยไม่เกิดผลเสียแก่ชีวิตและสังคม ผู้ไม่เชื่อก็สามารถปฏิบัติต่อผู้ที่เชื่อได้ถูกต้อง และสามารถแนะนำผู้ที่เชื่อให้

ปฏิบัติต่อสิ่งที่เขาเชื่อในทางที่จะเป็นประโยชน์ ทั้งสองฝ่ายต่างมีเมตตาเคารพซึ่งกันและกัน

หลักการในทางปฏิบัติ หรือความเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัตินี้แหละ ที่เป็นคุณพิเศษของพระพุทธศาสนา ซึ่งพระพุทธศาสนาได้ริเริ่มขึ้นมา อันทำให้ต่างจากศาสนาปรัชญาทั้งหลายอื่น ตลอดจนถึงลัทธินิยมอุดมการณ์ทั้งหลายแม้ในสมัยปัจจุบัน

หลักการจำเพาะในกรณีนี้คือ สำหรับสิ่งที่ไม่อาจพิสูจน์ และมีใช้ธรรมสำหรับเข้าถึง ให้ใช้การวางท่าทีหรือวิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง^๒

เมื่อคนทั้งหลายปฏิบัติตามหลักการที่พระพุทธศาสนาแนะนำไว้แล้วอย่างนี้ ถ้ายังมีคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดสนใจที่จะค้นคว้าพิสูจน์ความมีจริงเป็นจริงของสิ่งเหล่านี้ต่อไป ก็นับว่าเป็นงานอดิเรกของคนเหล่านั้น ซึ่งคนทั่วไปอาจวางใจเป็นกลาง และปล่อยให้เขาทำไปเท่าที่ไม่ก่อให้เกิดผลเสียใดๆ แก่สังคม เปรียบได้กับนักค้นคว้าวิจัยในวิชาการสาขาต่างๆ อย่างอื่นๆ

เท่าที่กล่าวมา เห็นได้ชัดอยู่แล้วว่า เหตุผลในข้อแรกมุ่งที่ประโยชน์ในทางปฏิบัติของมนุษย์ทั้งหลาย อย่างไรก็ตาม การที่

พระพุทธศาสนาไม่สนใจในปัญหาเกี่ยวกับความมีอยู่จริงหรือไม่ของอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และเทพเจ้าทั้งหลาย จนถึงขั้นที่ว่า เมื่อวางท่าทีและปฏิบัติตนถูกต้องแล้ว ใครจะสนใจค้นคว้าพิสูจน์เรื่องนี้ต่อไป ก็ปล่อยเขาไปตามเรื่องนั้น ท่าทีเช่นนี้ย่อมเกี่ยวเนื่องถึงเหตุผลประการที่สองซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับหลักการขั้นพื้นฐานของพระพุทธศาสนาด้วย กล่าวคือ ความมีอยู่จริงหรือไม่ของสิ่งเหล่านี้ ไม่กระทบต่อหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา

หมายความว่า ถึงแม้ว่าอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์และเทพเจ้าจะมีจริง แต่การปฏิบัติตามหลักการและการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนาย่อมเป็นไปได้ โดยไม่ต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหนือสามัญวิสัยทั้งสองประเภทนั้นแต่ประการใดเลย

สำหรับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ฟิงอั่งพุทธพจน์ว่า

พระพุทธเจ้า: นี่แนะนำนักขัตต์ เธอเข้าใจว่าอย่างไร? เมื่อเราทำอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมของมนุษย์ยิ่งยวดก็ตาม ไม่ทำก็ตาม ธรรมที่เราได้แสดงแล้วเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด จะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้หรือไม่?

สุนักษัตต์: พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์ทรงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ยิ่งยวดก็ตาม ไม่กระทำก็ตาม ธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใดๆ ก็ย่อมจะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้

พระพุทธเจ้า: นี่นะสุนักษัตต์ เธอเข้าใจว่าอย่างไร? เมื่อเราบัญญัติสิ่งที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของโลกก็ตาม ไม่บัญญัติก็ตาม ธรรมที่เราได้แสดงไว้แล้วเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด จะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบ ได้หรือไม่?

สุนักษัตต์: พระองค์ผู้เจริญ เมื่อพระองค์ทรงบัญญัติสิ่งที่ถือว่าเป็นต้นกำเนิดของโลกก็ตาม ไม่บัญญัติก็ตาม ธรรมที่พระผู้มีพระภาคได้ทรงแสดงแล้วเพื่อประโยชน์ที่มุ่งหมายใด ก็ย่อมจะนำออกไปเพื่อ (ประโยชน์ที่มุ่งหมายนั้น คือ) ความหมดสิ้นทุกข์โดยชอบได้^๓

ส่วนเรื่องเทพเจ้า จะได้พิจารณาเหตุผลเป็นแง่ๆ ต่อไป เฉพาะในเบื้องต้นนี้ พึงพิจารณาพุทธภาษิตว่า

การถือไม้กินปลาไม่กินเนื้อ ก็ดี การประพฤติเป็นซีเปลือย ก็ดี ความมีศรัทธาโล้นก็ดี การมุ่นมวยผมเป็นชฎา ก็ดี การอยู่คลุกฝุ่นธุลี ก็ดี การนุ่งห่มหนังเสืออันหยาบกร้าน ก็ดี การบูชาไฟ ก็ดี การบำเพ็ญพรตหมายจะเป็นเทวดา ก็ดี การบำเพ็ญตบะต่างๆ มากมายในโลก ก็ดี พระเวท ก็ดี การบวงสรวงสังเวย ก็ดี การบูชาขัณฑ์ ก็ดี การจำพรตตามฤดู ก็ดี จะชำระสัตว์ผู้ยังข้ามไม่พ้นความสงสัย ให้บริสุทธิ์ได้ ก็หาไม่

ที่กล่าวมานี้ เป็นหลักการทั่วไปที่ควรทราบไว้ก่อน ต่อจากนี้ ถ้ายอมรับว่าอิทธิปาฏิหาริย์และเทวดามีจริง ก็พึงทราบฐานะของสิ่งเหล่านั้นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ พร้อมทั้งวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องต่อสิ่งเหล่านั้น ดังต่อไปนี้

อิทธิปาฎิหาริย์

อิทธิปาฏิหาริย์:

รู้เข้าใจ - ไม่ใช่แค่นี้

อิทธิปาฏิหาริย์ คืออะไร? และแค่นั้น?

อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นอภิญญา คือความรู้ความสามารถพิเศษยอดเยี่ยมอย่างหนึ่ง มีชื่อเฉพาะว่าอิทธิวิธี หรือ อิทธิวิชา (การแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ) แต่เป็นโลกียอภิญญา คืออภิญญาระดับโลกีย์ ซึ่งพัวพันเกี่ยวเนื่องอยู่ในโลก เป็นวิสัยของปุถุชน ยังอยู่ในอำนาจของกิเลส

เช่นเดียวกับโลกียอภิญญาอื่นๆ ทั้งหลาย คือ หูทิพย์ ตาทิพย์ การรู้ใจคนอื่น และระลึกชาติได้

โลกียอภิญญาทั้ง ๕ อย่างนี้ มีคนทำได้ตั้งแต่ก่อนพุทธกาล

ไม่เกี่ยวกับการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนา คือ พระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม โลกียอภิญาเหล่านี้ก็เกิดมิได้

พูดอีกอย่างหนึ่งว่า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ตัวแท้ของพระพุทธศาสนา และไม่จำเป็นสำหรับการเข้าถึงพระพุทธศาสนา สิ่งที่เกิดขึ้นด้วยการเกิดของพระพุทธศาสนา และเป็นตัวพระพุทธศาสนา คือ ความรู้ที่ทำให้ดับกิเลสดับทุกข์ได้ เรียกชื่ออย่างหนึ่งว่า *อาสวัคชญาณ* แปลว่า ญาณที่ทำให้อาสวะให้สิ้นไป จัดเข้าเป็นอภิญาข้อสุดท้าย คือข้อที่ ๖ เป็นโลกุตระอภิญา คืออภิญญาระดับโลกุตระ ซึ่งทำให้มีจิตใจเป็นอิสระปลอดโปร่งผ่องใส พ้นจากอำนาจครอบงำของเรื่องโลกๆ หรือสิ่งที่เป็นวิสัยของโลก ทำให้ปุถุชนกลายเป็นอริยชนโดยสมบูรณ์

โลกียอภิญาทั้งหลายเสื่อมถอยได้ แต่โลกุตระอภิญาไม่กลับกลาย ได้โลกุตระอภิญาอย่างเดียว ประเสริฐกว่าได้โลกียอภิญาทั้ง ๕ อย่างรวมกัน แต่ถ้าได้โลกุตระอภิญา โดยได้โลกียอภิญาด้วย ก็เป็นคุณสมบัติส่วนพิเศษเสริมให้ดีพร้อมยิ่งขึ้น

โลกุตระอภิญาเท่านั้นเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่ติงามของมนุษย์ ซึ่งทุกคนควรได้ควรถึง ส่วนโลกียอภิญาทั้งหลาย มิ

ใช้สิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตที่ดีงาม เป็นเพียงเครื่องประกอบเสริมคุณสมบัติที่ตั้งได้กล่าวแล้ว^๕

ปาฏิหาริย์ ไม่ใช่แค่ฤทธิ์ แต่มีถึง ๓ อย่าง

อิทธิปาฏิหาริย์นี้ พระพุทธเจ้าทรงจัดเป็นปาฏิหาริย์อย่างหนึ่งใน ๓ อย่าง คือ^๖

๑. อิทธิปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การแสดงฤทธิ์ต่างๆ
 ๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ การทลายใจคนอื่นได้
 ๓. อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ปาฏิหาริย์ คือ คำสอนที่เป็นจริง สอนให้เห็นจริง และนำไปปฏิบัติได้ผลสมจริง
- ความหมายตามบาลีดังนี้

๑. อิทธิปาฏิหาริย์: “บางท่านประกอบฤทธิ์ต่างๆ ได้มากมายหลายอย่าง คนเดียวเป็นหลายคนก็ได้ หลายคนเป็นคนเดียวก็ได้ ทำให้ปรากฏก็ได้ ทำให้หายไปก็ได้ ทะลุฝา กำแพง ภูเขา ไปได้ ไม่ติดขัด เหมือนไปในที่ว่างก็ได้ ผุดขึ้นดำลงแม้ในแผ่นดินเหมือนในน้ำก็ได้ เดินบนน้ำไม่แตกเหมือนเดินบนดินก็ได้ เหาะไปใน

อากาศเหมือนนกก็ได้ ใช้มือจับต้องลูบคลำพระจันทร์ พระอาทิตย์ ซึ่งมีกำลังฤทธิ์เดชมากมายถึงเพียงนี้ก็ได้ ใช้อำนาจทางกายจนถึงพรหมโลกก็ได้”

๒. อาเทศนาปาฏิหาริย์: “ภิกษุยอมทลายใจ ทายความรู้ สึกในใจ ทายความนึกคิด ทายความไตร่ตรองของสัตว์อื่นบุคคลอื่นได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นไปโดยอาการนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้”; อย่างนี้ว่าตามแก้วฏฐสูตรในทีฆนิกาย

แต่ใน ที.ป.๑๑/๗๘/๑๑๒ ในอังคุตตรนิกาย และในปฏิสัมภิตา-มัคค์ที่อ้างแล้ว ให้ความหมายละเอียดออกไปอีกว่า “บางท่านทลายใจได้ด้วยสิ่งที่กำหนดเป็นเครื่องหมาย (นิमित) ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้ ใจของท่านเป็นไปโดยอาการอย่างนี้ จิตของท่านเป็นดังนี้ ถึงหากเธอจะทลายเป็นอันมาก ก็ตรงอย่างนั้น ไม่พลาดเป็นอื่น; บางท่านไม่ทลายด้วยสิ่งที่กำหนดเป็นเครื่องหมายเลย แต่พอได้ฟังเสียงของมนุษย์ อมนุษย์ หรือเทวดาแล้ว ก็ทลายใจได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้...; บางท่านไม่ทลายด้วยนิमित ไม่ฟังเสียง...แล้วจึงทลาย แต่ฟังเสียงวิตกวิจารณ์ของคนที่กำลังตรึกกำลังตรองอยู่ ก็ทลายใจได้ว่า ใจของท่านเป็นอย่างนี้...; บางท่านไม่ทลายด้วยนิमित ไม่ฟัง

เสียง...แล้วจึงท่าย แต่ใช้จิตกำหนดใจของคนที่เข้าสมาธิซึ่งไม่มี
วิตกไม่มีวิจารณ์แล้ว ย่อมรู้ชัดว่า ท่านผู้นี้ตั้งมโนสังขาร (ความคิด
ปรุงแต่งในใจ) ไว้อย่างไร ต่อจากความคิดนี้แล้ว ก็จะคิดความคิด
โน้น ถึงหากเธอจะท่ายมากมาย ก็ตรงอย่างนั้น ไม่พลาดเป็นอื่น”

(อาเทศนาปาฏิหาริย์นี้ ดูคล้ายเจโตปริยญาณหรือปรจิตต-
วิชานันท์ คือการหยั่งรู้ใจผู้อื่น แต่ไม่ตรงกันทีเดียว เพราะยังอยู่ในชั้น
ท่าย ยังไม่เป็นญาณ)

๓. อนุสาสนีปาฏิหาริย์: “บางท่านย่อมพร่ำสอนอย่างนี้ว่า
จงตริกอย่างนี้ อย่าตริกอย่างนี้ จงมนสิการอย่างนี้ อย่ามนสิการ
อย่างนี้ จงละสิ่งนี้ จงเข้าถึงสิ่งนี้อยู่เถิด”

(เฉพาะในแก้วกฐสูตร ในที่ฌนิกาย อธิบายเพิ่มเติมโดยยก
เอาการที่พระพุทธเจ้าอุบัติในโลกแล้วทรงสั่งสอนธรรม ทำให้คนมี
ศรัทธาออกบวช บำเพ็ญศีล สำรวมอินทรีย์ มีสติสัมปชัญญะ
สันโดษ เจริญมาน บรรลุอภิญญาทั้ง ๖ ซึ่งจบลงด้วยอัสวกัซย
เป็นพระอรหันต์ ว่าการสอนได้สำเร็จผลอย่างนั้นๆ ล้วนเป็น
อนุสาสนีปาฏิหาริย์)

อิทธิปาฏิหาริย์ ไม่ใช่ธรรมที่เป็นแก่นสาร

ในสมัยพุทธกาล เคยมีบุตรคฤหบดีผู้หนึ่งทูลขอให้พระ
พุทธเจ้าแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ เขากราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมืองนาลันทานี้เจริญรุ่งเรือง มี
ประชาชนมาก มีผู้คนกระจายอยู่ทั่ว ต่างเลื่อมใสในองค์พระผู้มี
พระภาค ขออัญเชิญพระผู้มีพระภาคเจ้าได้โปรดทรงรับสั่งพระ
ภิกษุไว้สักรูปหนึ่งที่จะกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมเหนือ
มนุษย์ โดยการกระทำเช่นนี้ ชาวเมืองนาลันทานี้ก็จักเลื่อมใสยัง
นักในพระผู้มีพระภาคเจ้าสุดที่จะประมาณ”

พระพุทธเจ้าได้ตรัสตอบบุตรคฤหบดีผู้นั้นว่า

“นี่แน่ะแก้วมุกข์ เรามิได้แสดงธรรมแก่ภิกษุทั้งหลายอย่างนี้
ว่า มาเถิด ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอจงกระทำอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็น
ธรรมเหนือมนุษย์ แก่คนหนุ่มชาวชาวคฤหัสถ์ทั้งหลาย”

พระองค์ได้ตรัสแสดงเหตุผลต่อไปว่า ในบรรดาปาฏิหาริย์

๓ อย่างนั้น ทรงรังเกียจ ไม่โปรด ไม่โปร่งพระทัยต่อ อิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ เพราะทรงเห็นโทษว่า คนที่เชื่อก็เห็นจริงตามไป ส่วนคนที่ไม่เชื่อได้ฟังแล้ว ก็หาข้อขัดแย้งคัดค้านเอาได้ว่า ภิกษุที่ทำปาฏิหาริย์นั้น คงใช้คันธารีวิทยา และมณิกาวិทยา ทำให้คนมัวทุ่มเถียงทะเลาะกัน และได้ทรงชี้แจงความหมายและคุณค่าของอนุสาสนีปาฏิหาริย์ให้เห็นว่าเอามาใช้ปฏิบัติเป็นประโยชน์ประจักษ์ได้ภายในตนเองจนบรรลุถึงอัสวักขัย อันเป็นจุดหมายของพระพุทธศาสนา

นอกจากนั้นยังได้ทรงยกตัวอย่างภิกษุรูปหนึ่งมีฤทธิ์มาก อยากจะรู้ความจริงเกี่ยวกับจุดดับสิ้นของโลกวัตถุชาติ จึงเหาะเที่ยวไปในสวรรค์ ดั้นดั้นไปแสวงหาคำตอบจนถึงพระพรหม ก็หาคำเฉลยที่ถูกต้องไม่ได้ ในที่สุดต้องเหาะกลับลงมาแล้วเดินดินไปทูลถามพระองค์เพื่อความรู้จักโลกตามความเป็นจริง แสดงถึงความที่อิทธิปาฏิหาริย์มีขอบเขตจำกัด อับจน และมีใช้แก่นธรรม^๗

อีกคราวหนึ่ง เมื่อสังคารวพราหมณ์ กราบทูลถึงเรื่องแทรก ซึ่งที่ประชุมราชบริษัทได้ยกขึ้นมาสนทนากันในราชสำนักว่า

“สมัยก่อนมีพระภิกษุจำนวนน้อยกว่า แต่มีภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ซึ่งเป็นธรรมเหนือมนุษย์ได้มากกว่า สมัยนี้มีพระภิกษุจำนวนมากกว่า แต่ภิกษุผู้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์ ซึ่งเป็นธรรมเหนือมนุษย์กลับมีน้อยกว่า”

พระพุทธเจ้าได้ตรัสว่า ปาฏิหาริย์มี ๓ อย่าง คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุสาสนีปาฏิหาริย์ แล้วทรงแสดงความหมายของปาฏิหาริย์ทั้งสามอย่างนั้น ในที่สุดได้ตรัสถามพราหมณ์ว่า ชอบใจปาฏิหาริย์อย่างไร ปาฏิหาริย์ใดดีกว่า ประณีตกว่า

พราหมณ์ได้ทูลตอบว่า อิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนา-ปาฏิหาริย์ คนใดทำ คนนั้นจึงรู้เรื่อง คนใดทำก็เป็นของคนนั้นเท่านั้น มองดูเหมือนเป็นมายากล อนุสาสนีปาฏิหาริย์จึงจะดีกว่า ประณีตกว่า (คนอื่นพิจารณารู้เข้าใจ มองเห็นความจริงด้วย และนำไปปฏิบัติได้ แก้ทุกข์แก้ปัญหาคำ)

อิทธิฤทธิ์

ชนิดอริยะ และชนิดอนารยะ

บาลีอีกแห่งหนึ่งชี้แจงเรื่องอิทธิวิธี (การแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ) ว่ามี ๒ ประเภท คือ

๑. ฤทธิ์ที่มีไชอริยะ คือฤทธิ์ที่ประกอบด้วยอาสวะ ยังมีอุปธิ (มีกิเลสและทำให้เกิดทุกข์ได้) ได้แก่ฤทธิ์อย่าง que เข้าใจกันทั่วไป ดังได้บรรยายมาข้างต้น คือ การที่สมณะหรือพรหมณ์ (นักบวช) ผู้ใดผู้หนึ่งบำเพ็ญเพียรจนได้เจโตสมาธิ แล้วแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ เช่น แปลงตัวเป็นคนหลายคน ไปไหนก็แหวกทะลุฝาทะลุกำแพงไป เห็นฟ้า ดำดิน เดินบนน้ำ เป็นต้น

๒. ฤทธิ์ที่เป็นอริยะ คือฤทธิ์ที่ไม่ประกอบด้วยอาสวะ ไม่มีอุปธิ (ไม่มีกิเลส ไม่ทำให้เกิดทุกข์) ได้แก่ การที่ภิกษุสามารถทำใจกำหนดหมายได้ตามต้องการ บังคับความรู้สึกของตนได้ จะให้มองเห็นสิ่งที่น่าเกลียดเป็นไม่น่าเกลียดก็ได้ เช่น เห็นคนหน้าตาน่าเกลียดชัง ก็วางจิตเมตตาทำใจให้รักใคร่มีไมตรีได้ เห็นสิ่งไม่น่า

เกลียดเป็นน่าเกลียดก็ได้ เช่น เห็นคนรูปร่างน่ารักรั้วยวนให้เกิด
 ราคะ จะมองเป็นอสุภะไปก็ได้ หรือจะวางใจเป็นกลางเฉยเสีย
 ปล่อยวางทั้งสิ่งที่น่าเกลียดและไม่น่าเกลียดก็ได้^๙ เช่นในกรณีที่จะ
 ใช้ความคิดพิจารณาอย่างเที่ยงธรรมให้เห็นสิ่งทั้งหลายตามความ
 เป็นจริง เป็นต้น

เรื่องฤทธิ์ ๒ ประเภทนี้ ย่อมย้ำความที่กล่าวไว้ข้างต้น ให้
 เห็นว่า อิทธิปาฏิหาริย์จำพวกฤทธิ์ที่เข้าใจกันทั่วไป ซึ่งทำอะไร
 ได้ผาดแผลงพิสดารเป็นที่น่าอัศจรรย์นั้น ไม่ได้ได้รับความยกย่อง
 ในพระพุทธศาสนา ไม่ใช่หลักการที่แท้ของพระพุทธศาสนา

ฤทธิ์ที่สูงส่งดิงตามหลักพระพุทธศาสนา คือฤทธิ์ที่ไม่มี
 มีพิษมีภัยแก่ใคร ได้แก่การบังคับความรู้สึกของตนเองได้ หรือ
 บังคับจิตให้อยู่ในอำนาจของตนได้ ซึ่งผู้ได้ฤทธิ์อย่างต้นอาจทำไม่
 ได้ บางครั้งจึงหันไปใช้ฤทธิ์นั้นเป็นเครื่องมือสนองกิเลสของตน
 ตรงข้ามกับฤทธิ์อย่างที่สอง ที่เป็นเครื่องมือสร้างคุณธรรม กัจัด
 กิเลส มิให้จิตใจถูกล่อไปในอำนาจของราคะ โทสะ หรือโมหะ^{๑๐}

การที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติสิกขาบท ห้ามภิกษุแสดง

อิทธิปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้าน ก็เป็นหลักฐานยืนยันถึงการที่ไม่ทรง
สนับสนุนการใช้อิทธิปาฏิหาริย์^{๑๑}

เมื่อว่าตามรูปศัพท์

คำว่า *ปาฏิหาริย์* แปลว่า การกระทำที่ตึกลับ ชับได้ หรือ
กำจัดเสียได้ซึ่งปฏิบัติ

อิทธิ หรือ *ฤทธิ์* แปลว่า ความสำเร็จ

อาเทศนา แปลว่า ระบุ อ่าง สำแดง ชี้บ่ง จะแปลว่าปรากฏ
ชัด ก็พอได้

อนุศาสนี แปลว่า คำพราศอน

โดยตีความหมายอย่างนี้ คัมภีร์ปฏิบัติสัมภิตามัคคีได้แปล
ความหมายปาฏิหาริย์ทั้งสามนั้นออกไปให้เห็นเพิ่มขึ้นอีกแนวทางหนึ่ง
คือกล่าวว่า คุณธรรมต่างๆ เช่น เนกขัมมะ เมตตา ฌาน อนัตตานุ-
ปัสสนา ตลอดจนถึงอภิปัตตมรรค เรียกว่าเป็นอิทธิปาฏิหาริย์ได้ทั้ง
นั้น โดยความหมายว่า สำเร็จผลตามหน้าที่ และกำจัดกรรมที่เป็น
ปฏิบัติของมัน เช่น กามฉันท์ พยาบาท ตลอดจนถึงเลสทั้งปวงได้
เรียกว่าเป็นอาเทศนาปาฏิหาริย์ได้ โดยความหมายว่า ผู้ที่ประกอบ

ด้วยธรรมชาติเหล่านี้ทุกคนย่อมมีจิตบริสุทธิ์ มีความคิดไม่ขุ่นมัว เรียกว่าเป็นอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ได้ โดยความหมายของการสั่งสอนว่า ธรรมข้อนั้นๆ ควรปฏิบัติ ควรฝีกอบรม ควรเพิ่มพูน ควรตั้งสติให้เหมาะสมอย่างไร เป็นต้น^{๒๖} คำอธิบายอย่างนี้ แม้จะไม่ใช่ความหมายอย่างที่ใช้ทั่วไป แต่ก็เป็นความรู้ประกอบที่น่าสนใจ

ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า อิทธิปาฏิหาริย์เป็นโลกีย-อภิญาอย่างหนึ่ง ซึ่งเป็นส่วนเสริมคุณสมบัติของผู้ที่ได้โลกุตระ-อภิญาเป็นหลักอยู่แล้ว ให้พร้อมบริบูรณ์ยิ่งขึ้นสำหรับการบำเพ็ญกิจเกื้อกูลแก่ชาวโลก จึงมีพุทธพจน์บางแห่งเรียกภิกษุผู้ประกอบด้วยปาฏิหาริย์ครบทั้ง ๓ ประการ คือ อิทธิปาฏิหาริย์ อาเทศนาปาฏิหาริย์ และอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ เป็นผู้สำเร็จสิ้นเชิง จบหรือถึงจุดหมายสิ้นเชิง เป็นต้น และเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย^{๒๗}

แต่ทั้งนี้ ย้ำว่า ต้องมีอนุศาสน์ปาฏิหาริย์เป็นหลัก หรือเป็นข้อยืนตัวแน่นอน และมีปาฏิหาริย์ ๒ ข้อต้นเป็นเครื่องเสริม

แม้ในการใช้ปาฏิหาริย์ ก็ถือหลักอย่างเดียวกันคือ ต้องใช้

อนุสาสนีปาฏิหาริย์เป็นหลักอยู่เสมอ หากจะต้องใช้อิทธิปาฏิหาริย์ หรืออาเทศนาปาฏิหาริย์บ้างในเมื่อมีเหตุผลสมควร ก็ใช้เพียงเพื่อเป็นเครื่องประกอบเบื้องต้น เพื่อนำเข้าสู่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ มีอนุสาสนีปาฏิหาริย์เป็นเป้าหมาย และจบลงด้วยอนุสาสนีปาฏิหาริย์ ดังจะได้กล่าวต่อไป

โทษแก่ปุถุชนที่มายุ่งเกี่ยวกับเรื่องฤทธิ์

สำหรับปุถุชน ฤทธิ์อาจเป็นโทษได้ทั้งแก่ผู้มีฤทธิ์เอง และแก่คนที่มาเกี่ยวข้องกับผู้มีฤทธิ์

ปุถุชนผู้มีฤทธิ์อาจจะเกิดความเมหาฤทธิ์^{๑๔} ในลักษณะต่างๆ เช่น เกิดมานะว่าเราทำได้ในสิ่งที่คนอื่นทำไม่ได้ อย่างเรามีความรู้สึกยกตนข่มผู้อื่น กลายเป็นอัสติบุรุษไป หรืออาจเกิดความหลงใหลมัวเมาในลาภสักการะที่เกิดจากฤทธิ์นั้น นำฤทธิ์ไปใช้เพื่อก่อความชั่วความเสียหาย อย่างพระเทวทัต เป็นต้น

อย่างน้อยการติดใจเพลินอยู่ในฤทธิ์นั้น ก็ทำให้ไม่สามารถปฏิบัติเพื่อบรรลुकุณธรรมที่สูงขึ้นไป ไม่อาจชำระกิเลสทำจิตใจให้

บริสุทธิ์ได้ และเพราะฤทธิ์ของบุดูชนเป็นของเสื่อมได้ แม้แต่ความ
ห่วงกังวลมัวยุ่งกับการรักษาฤทธิ์ ก็กลายเป็นปติโพธ คืออุปสรรคที่
ทำให้ไม่สามารถใช้ปัญญาพิจารณาตามวิธีของวิปัสสนา
อย่างได้ผลดี ท่านจึงจัดเอาฤทธิ์เป็นปติโพธอย่างหนึ่งของวิปัสสนา
(เรียกว่าอิทธิปติโพธ) ซึ่งผู้จะฝึกอบรมปัญญาพึงตัดเสียให้ได้^{๕๕}

ส่วนบุดูชนที่มาเกี่ยวข้องกับผู้มีฤทธิ์ ก็มีทางประสบผลเสีย
จากฤทธิ์ได้เป็นอันมาก ผลเสียข้อแรกทีเดียวก็คือ คนที่มาเกี่ยว
ข้องอาจตกไปเป็นเหยื่อของผู้มีฤทธิ์หรือหลอกลวงว่ามีฤทธิ์ ซึ่งมี
อกุศลเจตนา นำเอาฤทธิ์มาเอ่ยอ้างเพื่อแสวงหาลาภสักการะ

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องนี้มีข้อพึงสังเกตว่า ตามปกติ ผู้มีฤทธิ์
ซึ่งเป็นผู้ปฏิบัติชอบ จะใช้ฤทธิ์ในกรณีเดียวเมื่อมีเหตุผลอันสมควร
เพื่อเป็นสื่อนำไปสู่การแนะนำสั่งสอนสิ่งที่ถูกต้องคืออนุสาสนี
ปาฏิหาริย์ ถ้าไม่มีเหตุผลเกี่ยวกับการแนะนำสั่งสอนธรรมแล้ว ผู้มี
ฤทธิ์จะใช้ฤทธิ์ทำไม นอกจากเพื่อผูกคนไว้กับตนเป็นสะพานทอด
ไปสู่ชื่อเสียงและลาภผล^{๕๖}

ดังนั้น จึงควรยึดถือเป็นหลักไว้ทีเดียวว่า การใช้

อิทธิปาฏิหาริย์ จะต้องมีอนุสาสนีปาฏิหาริย์ตามมาด้วย

ถ้าผู้ใดอ้างหรือใช้อิทธิปาฏิหาริย์โดยมิใช่เป็นเพียงบันไดที่จะนำไปสู่อนุสาสนีปาฏิหาริย์ ฟังถือไว้ก่อนว่า ผู้นั้นปฏิบัติผิดในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เขาอาจมีอกุศลเจตนาหลอกลวง มุ่งแสวงหาลาภสักการะ หรืออย่างน้อยก็เป็นผู้มัวเมาหลงใหลเข้าใจผิดในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์นั้น

หลักการนี้ผ่อนลงมาใช้ได้แม้กับพฤติกรรมเกี่ยวกับเรื่องของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั่วไป^{๑๗} โดยอาจให้ยึดถือกันไว้ว่า

ผู้ใดนำเอาของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือสิ่งลึกลับต่างๆ มาใช้ในการเกี่ยวข้องกับประชาชน โดยมีได้นำประชาชนไปสู่ความรู้ความเข้าใจในธรรม มิได้ต่อท้ายของขลังเป็นต้นนั้นด้วยการแนะนำสั่งสอนให้เกิดปัญญาคือความรู้ความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับความจริงความดั่งามที่ควรรู้และควรประพฤติปฏิบัติ เพื่อช่วยนำเขาให้ค่อยๆ ก้าวพ้นเป็นอิสระออกไปได้จากของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น ฟังถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ปฏิบัติผิดและนำประชาชนไปในทางที่ผิด

อนึ่ง แม้ในกรณีที่มีได้ตกไปเป็นเหยื่อของผู้ฉ้อฉลอย่างฤทธิ์

การไปมัววุ่นวายเพลิดเพลินหรือฝักใฝ่กับอิทธิปาฏิหาริย์ทั้งหลาย ก็เป็นการไม่ปฏิบัติตามหลักการของพระพุทธศาสนาอยู่ในตัวแล้ว ตั้งหลายแง่

แง่ที่หนึ่ง ในเมื่ออิทธิปาฏิหาริย์ไม่ใช่สาระสำคัญของพระพุทธศาสนา ไม่เกี่ยวกับจุดหมายของพระพุทธศาสนา ไม่ช่วยให้มนุษย์หลุดพ้นจากกิเลส การไปฝักใฝ่ในเรื่องเช่นนี้ ย่อมเป็นการพว่เวลาและแรงงานที่ควรใช้สำหรับการปฏิบัติธรรมให้หมดไปในทางที่ผิด

แง่ที่สอง คนที่ไปเกี่ยวข้องกับผู้อ้างฤทธิ์หรืออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มักมุ่งเพื่อไปขอความช่วยเหลือ หวังอำนาจดลบันดาลให้เกิดโชคลาภ เป็นต้น การปฏิบัติเช่นนี้ย่อมไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาที่เป็นกรรมวาท กิริยวาท และวิริยวาท สอนให้คนหวังผลสำเร็จจากการลงมือทำด้วยความเพียรพยายามตามเหตุตามผล การมัวหวังผลจากการอ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากอำนาจดลบันดาล อาจทำให้กลายเป็นคนมีนิสัยเฉื่อยชา กลายเป็นคนงอมืองอเท้า อย่างน้อยก็ทำให้ขาดความเพียรพยายาม ไม่รีบเร่งลงมือทำสิ่งที่ควรจะทำ ไม่เร่งเว้นสิ่งที่ควรงดเว้น ขัดกับหลักความไม่

ประมาท

นอกจากนั้น ถ้าจะฝึกฝึกกับอิทธิปาฏิหาริย์ ก็ควรฝึกตนให้ทำปาฏิหาริย์นั้นได้เอง จะดีกว่า (แต่ก็ยังขัดกับหลักการแง่ที่หนึ่งข้างต้นอยู่ดี) เพราะการฝึกใฝ่หวังผลจากอิทธิปาฏิหาริย์ของผู้อื่น หรือจากอำนาจดลบันดาลทั้งหลาย เป็นการพึ่งสิ่งภายนอก ทำให้ชีวิตขึ้นต่อสิ่งอื่นมากยิ่งขึ้น แทนที่จะอาศัยอำนาจภายนอกน้อยลง และเป็นตัวของตัวเองมากยิ่งขึ้น จึงอาจทำให้กลายเป็นคนมีชีวิตที่เลื่อนลอย มักเป็นอยู่ด้วยความเพ้อฝัน เป็นคนขาดประสิทธิภาพ ขาดอำนาจและความมั่นใจในตนเอง ขัดต่อหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา ที่สอนให้พึ่งตนเอง สอนให้ทำตนให้เป็นที่พึ่งได้หรือสามารถพึ่งตนได้ และสอนมรรคาแห่งความหลุดพ้นเป็นอิสระ ซึ่งในขั้นสุดท้าย ให้ข้ามพ้นได้แม้กระทั่งศรัทธาที่มีเหตุผล ไปสู่ความเป็นอยู่ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ ไม่ต้องอิงอาศัยแม้กระทั่งพระศาสดา เริ่มต้นมรรคาจากการอิงอาศัยปัญญาส่องนำขององค์พระศาสดาผู้เป็นกัลยาณมิตร ไปสู่การยืนได้ลำพังตน โดยไม่ต้องอาศัยการประคับประคองของพระศาสดา^{๑๘}

แนวปฏิบัติที่ถูกต้อง ในการเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องฤทธิ์

เมื่อพิจารณาในแง่ผลต่อคนที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับฤทธิ์แล้ว คราวนี้ลองมาพิจารณาดูแนวปฏิบัติจากพระจริยาวัตรของพระบรมศาสดาและพระสาวกทั้งหลายผู้เรื่องฤทธิ์ ว่าท่านใช้ฤทธิ์หรือปฏิบัติต่ออิทธิปาฏิหาริย์กันอย่างไร

สำหรับองค์พระพุทธเจ้าเอง ปรากฏชัดจากพุทธดำรัสที่อ้างแล้วข้างต้นว่า ทรงรังเกียจ ไม่ทรงโปรดทั้งอิทธิปาฏิหาริย์และอาเทศนาปาฏิหาริย์ แต่ทรงสนับสนุนอนุศาสน์ปาฏิหาริย์ และทรงใช้ปาฏิหาริย์ข้อหลังนี้อยู่เสมอ เป็นหลักประจำแห่งพุทธกิจ หรือว่าให้ถูกแท้คือเป็นตัวพุทธกิจทีเดียว ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลดังได้แสดงแล้วข้างต้น

แต่ก็ปรากฏอยู่บางคราวว่า มีกรณีที่ใช้อิทธิปาฏิหาริย์บ้างเหมือนกัน และเมื่อพิจารณาจากกรณีเหล่านั้นแล้ว ก็สรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์เฉพาะในกรณีที่จะทรงรฆมานผู้มีฤทธิ์ ผู้ถือฤทธิ์เป็นเรื่องสำคัญ หรือผู้ถือตัวว่าเป็นผู้วิเศษ ให้ละความหลงใหลมัวเมาในฤทธิ์ พุดอีกอย่างหนึ่งว่า ใช้

ฤทธิ์ปราบฤทธิ์ เพื่อให้ผู้ชอบฤทธิ์หรือล้าพองในฤทธิ์ ตระหนัก
ในคุณค่าอันจำกัดของฤทธิ์ มองเห็นสิ่งอื่นที่ดั่งามประเสริฐกว่า
ฤทธิ์ และพร้อมที่จะเรียนรู้หรือรับฟังสิ่งอันประเสริฐนั้น ซึ่งจะ
ทรงชี้แจงสั่งสอนแก่เขาด้วยอนุสาสนีปาฏิหาริย์ต่อไป

ตรงกับหลักที่กล่าวข้างต้นว่า ใช้อิทธิปาฏิหาริย์ประกอบ
อนุสาสนีปาฏิหาริย์ แต่เป็นการใช้ประกอบในขอบเขตจำกัดอย่างยิ่ง
คือเฉพาะในกรณีที่ได้รับคำสั่งออกไปในฤทธิ์หรือเมฤทธิ์ แสดงทิวฐิ
มานะต่อพระองค์เท่านั้น เช่น เรื่องการทรมานพระพรหม เป็นต้น

ส่วนพระมหาสาวกทั้งหลาย ก็มีเรื่องราวเล่ามาบ้างว่า ใช้
ฤทธิ์ประกอบอนุสาสนีแก่ผู้ฝึกไปในฤทธิ์ เช่น เรื่องที่พระสารีบุตร
สอนหมู่ภิกษุศิษย์พระเวทที่ตัดด้วยอาเทศนาปาฏิหาริย์ควบกับ
อนุสาสนีปาฏิหาริย์ พระมหาโมคคัลลาน์สอนด้วยอิทธิปาฏิหาริย์
ควบกับอนุสาสนีปาฏิหาริย์

ส่วนการทำอิทธิปาฏิหาริย์เพื่ออนุเคราะห์ช่วยเหลือ มีเรื่อง
เล่ามาบ้างน้อยเหลือเกิน แต่กรณีที่ขอร้องให้ช่วยเหลือด้วย
อิทธิปาฏิหาริย์ ไม่พบในพระไตรปิฎกเลยแม้แต่แห่งเดียว จะมีผู้ขอ
ร้องพระบางรูปให้แสดงอิทธิปาฏิหาริย์บ้าง ก็เพียงเพราะอยากดู

เท่านั้น^{๑๙} และการแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ให้ชาวบ้านดู พระพุทธเจ้าก็ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไว้แล้วดังได้กล่าวข้างต้น

ในที่นี้ ขออย่าขอคิดตามหลักพระพุทธศาสนาไว้อีกครึ่งหนึ่งว่า ในชีวิตที่เป็นจริง ในระยะยาว หรือตามปกติธรรมดาของมนุษย์ มนุษย์ก็ต้องอยู่กับมนุษย์ และเป็นอยู่ด้วยเหตุผลสามัญของมนุษย์เอง จะมัวหวังพึ่งอำนาจภายนอกที่มองไม่เห็น ซึ่งไม่ขึ้นกับตนเองอยู่อย่างไร ทางที่ดีควรจะหันมาพยายามฝึกหัดตนเองและฝึกปรือกันเอง ให้มีความรู้ความสามารถชำนาญในการแก้ปัญหาตามวิถีทางแห่งเหตุผลอย่างสามัญของมนุษย์นี้แหละ ให้สำเร็จโดยชอบธรรม ความสามารถที่ทำได้สำเร็จอย่างนี้ ท่านก็จัดเป็นฤทธิ์อย่างหนึ่ง และเป็นฤทธิ์ที่ถูกต้องตามหลักการของพระพุทธศาสนามีทั้ง *อามิสฤทธิ์* และ *ธรรมฤทธิ์*^{๒๐} โดยถือธรรมฤทธิ์เป็นหลักนำ

สรุปเหตุผลข้อใหญ่ที่แสดงถึงขอบเขตจำกัดหรือจุดติดตันของอิทธิปาฏิหาริย์ ตลอดถึงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายทั้งปวง ซึ่งทำให้ไม่สามารถเป็นหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนา ไม่เกี่ยวข้องกับจุดหมายของพุทธธรรม และไม่เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการ

ดำเนินพุทธมรรคา ไม่อาจเป็นที่พึงอันเกษมหรือปลอดภัยได้ เหตุผลนั้นมี ๒ ประการ คือ

๑. **ทางปัญญา** อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นต้น ไม่อาจทำให้เกิดปัญญาหยั่งรู้สังขารม เข้าใจสภาวธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริงได้ ดังตัวอย่างเรื่องพระภิกษุมีฤทธิ์ที่เหาะไปหาคำตอบเกี่ยวกับสังขารมทั่วจักรวาล จนถึงพระพรหมผู้ถือตนว่าเป็นผู้สร้างผู้บันดาลโลก ก็ไม่สำเร็จ และเรื่องฤาษีมีฤทธิ์เหาะไปดูที่สุดโลกพิภพจนหมดอายุก็ไม่พบ เป็นตัวอย่าง^{๒๑}

๒. **ทางจิต** อิทธิปาฏิหาริย์ เป็นต้น ไม่อาจกำจัดกิเลส หรือดับความทุกข์ได้จริง จิตใจมีความขุ่นมัว กัดกักลุ่ม เปรี้ยวร้อน ถูกโลภะ โทสะ โมหะ ครอบงำ ก็ไม่สามารถแก้ไขให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้ แม้จะใช้ฌานสมาบัติข่มระงับไว้ ก็ทำได้เพียงชั่วคราว กลับออกมาสู่การเผชิญโลกและชีวิตตามปกติเมื่อใด กิเลสและความทุกข์ก็หวนคืนมารังควาญได้อีกเมื่อนั้น

ยิ่งกว่านั้น อิทธิปาฏิหาริย์อาจกลายเป็นเครื่องมือรับใช้กิเลสไปก็ได้ ดังเรื่องพระเทวทัตเป็นตัวอย่าง^{๒๒}

เทวดา

เทวดา:

จะฟังพา หรือว่าอยู่ด้วยกันอย่างไร

มนุษย์กับเทวดา ดูฐานะนำมาเปรียบเทียบกัน

ข้อควรพิจารณาเกี่ยวกับเรื่องเทวดา^{๒๓} ว่าโดยส่วนใหญ่ก็เหมือนกับที่กล่าวแล้วในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์เพราะคนมักเข้าไปเกี่ยวข้องกับเทวดาเพื่อผลในทางปฏิบัติ คือหวังฟังและขออำนาจดลบันดาลต่างๆ เช่นเดียวกับที่หวังและขอจากอิทธิฤทธิ์ และเทวดาก็เป็นผู้มีฤทธิ์ หลักการทั่วไปที่บรรยายแล้วในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ เฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่เกี่ยวกับคุณและโทษ จึงนำมาใช้กับเรื่องเทวดาได้ด้วย แต่ก็ยังมีเรื่องที่ควรทราบเพิ่มเติมอีกบางอย่างดังนี้

ว่าโดยภาวะพื้นฐาน เทวดาทุกประเภทตลอดจนถึงพรหมที่สูงสุด ล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์เกิดแก่เจ็บตาย เวียนว่ายอยู่ในสังสารวัฏ เช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย และส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชนยังมีกิเลสคล้ายมนุษย์

แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นอริยบุคคลบ้าง ส่วนมากก็เป็นอริยะมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ แม้ว่าเมื่อเปรียบเทียบโดยเฉลี่ยตามลำดับฐานะ เทวดาจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่า แต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกันจนพุดรวมๆ ไปได้ว่า เป็นระดับสุดดีด้วยกัน

ในแง่ความได้เปรียบเสียเปรียบ บางอย่างเทวดาดีกว่า แต่บางอย่างมนุษย์ก็ดีกว่า เช่น ท่านเปรียบเทียบระหว่างมนุษย์ชาวชมพูทวีปกับเทพชั้นดาวดึงส์ว่า เทพชั้นดาวดึงส์เหนือกว่ามนุษย์ ๓ อย่างคือ มีอายุทิพย์ ผิวพรรณทิพย์ และความสุขทิพย์ แต่มนุษย์ชาวชมพูทวีปก็เหนือกว่าเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๓ ด้าน คือ กล้าหาญกว่า มีสติดีกว่า และมีการประพฤติพรหมจรรย์ (หมายถึงการปฏิบัติตามอริยมรรค)^{๒๔}

แม้ว่าตามปกติพวกมนุษย์จะถือว่าเทวดาสูงกว่าพวกตน

และพากันอยากไปเกิดในสวรรค์ แต่สำหรับพวกเทวดา เขาถือ
กันว่า การเกิดเป็นมนุษย์เป็นสุดติของพวกเขา

ดังพุทธพจน์ยืนยันว่า

ภิกษุทั้งหลาย ความเป็นมนุษย์นี้แล นับว่าเป็นการไป
สุดติของเทพทั้งหลาย^{๒๕}

เมื่อเทวดาองค์ใดองค์หนึ่งจะจุติ เพื่อนเทพชาวสวรรค์จะ
พากันอวยพรว่า ให้ไปสุดติ คือไปเกิดในหมู่มนุษย์ทั้งหลาย เพราะ
โลกมนุษย์เป็นถิ่นที่มีโอกาสเลือกประกอบกุศลกรรมทำความดี
งามต่าง ๆ และประพฤติปฏิบัติธรรมได้อย่างเต็มที่^{๒๕} (ความชั่ว
หรืออกุศลกรรมต่างๆ ก็เลือกทำได้เต็มที่เช่นเดียวกัน)

การเกิดเป็นเทวดาที่มีอายุยืนยาว ท่านถือว่าเป็นการเสีย
หรือพลาดโอกาสอย่างหนึ่งในการที่จะได้ประพฤติพรหมจรรย์^{๒๖}
(ปฏิบัติตามอริยมรรค) เรียกร้อยสามัญญว่าเป็นโชคไม่ดี พวกชาว
สวรรค์มีแต่ความสุข ชวนให้เกิดความประมาทมัวเมา สติไม่มัน
ส่วนโลกมนุษย์มีสุขบ้างทุกข์บ้างเคล้าระคน มีประสบการณ์หลากหลาย
เป็นบทเรียนได้มาก เมื่อรู้จักกำหนดก็ทำให้ได้เรียนรู้ ช่วยให้

สติเจริญว่องไวทำงานได้ดี^{๒๗} เกื้อกูลแก่การฝึกตนและการที่จะก้าว
หน้าในอารยธรรม

เมื่อพิจารณาในแง่ระดับแห่งคุณธรรมให้ละเอียดลงไปอีก
จะเห็นว่า มนุษย์ภูมินั้นอยู่กลางระหว่างเทวภูมิหรือสวรรค์ กับ
อบายภูมิมีนรกเป็นต้น

พวกอบายเช่นนรกนั้น เป็นแดนของคนบาปด้วยคุณธรรม
แม้ชาวอบายบางส่วนจะจัดได้ว่าเป็นคนดี แต่ก็ตกไปอยู่ในนั้น
เพราะความชั่วบางอย่างให้ผลถ่วงดึงลงไป ส่วนสวรรค์ก็เป็นแดน
ของคนดีค่อนข้างมีคุณธรรม แม้ว่าชาวสวรรค์บางส่วนจะเป็นคน
ชั่วแต่ก็ได้ขึ้นไปอยู่ในแดนนั้น เพราะมีความดีบางอย่างที่ปะทุแรง
ช่วยผลักดันหรือจุดขึ้นไป

ส่วนโลกมนุษย์ที่อยู่ระหว่างกลาง ก็เป็นประจวบชุมทางที่
ผ่านหมุนเวียนกันไปมาทั้งของชาวสวรรค์และชาวอบาย เป็นแหล่ง
ที่สัตว์โลกทุกพวกทุกชนิดมาทำมาหากกรรม เป็นที่คนชั่วมาสร้าง
ตัวให้เป็นคนดีเตรียมไปสวรรค์ หรือคนดีมาสุ่มตัวให้เป็นคนชั่ว
เตรียมไปนรก ตลอดจนเป็นที่ผู้รู้จะมาสะสางตัวให้เป็นคนอิสระ

เลิกทำมาหากกรรม เปลี่ยนเป็นผู้หว่านธรรม ลอยพ้นเหนือการเดินทางหมุ่นเวียนต่อไป

พวกอบายมีหลายชั้น^{๒๔} ชั้นเดียวกันก็มีบาปกรรมใกล้เคียงกัน พวกเทพก็มีหลายชั้นช้อยละเอียดยิ่งกว่าอบาย มีคุณธรรมพื้นฐานประณีตลดหลั่นกันไปตามลำดับ ชั้นเดียวกันก็มีคุณธรรมใกล้เคียงกัน

ส่วนโลกมนุษย์แดนเดิวนี่ เป็นที่รวมของบาปกรรมและคุณธรรมทุกอย่างทุกระดับ มีคนชั่วซึ่งมีบาปกรรมหยาบหนาเหมือนดังชาวนรกชั้นต่ำสุด และมีคนดีซึ่งมีคุณธรรมประณีตเท่ากับพรหมผู้สูงสุด ตลอดจนท่านผู้พ้นแล้วจากภพภูมิทั้งหลาย ซึ่งแม้แต่เหล่าเทพमारพรหมก็เคารพบูชา ภาวะเช่นนี้นับได้ว่าเป็นลักษณะพิเศษของโลกมนุษย์ที่เป็นวิสัยกว้างสุดแห่งบาปอกุศลและคุณธรรม เพราะเป็นที่ทำมาหากกรรม และเป็นที่ยหว่านธรรม

เท่าที่กล่าวมานี้ จะเห็นข้อเปรียบเทียบระหว่างมนุษย์กับเทวดาได้ว่า เมื่อเทียบโดยคุณธรรมและความสามารถทั่วไปแล้ว ทั้งมนุษย์และเทวดาต่างก็มีได้เท่าเทียมหรือใกล้เคียงกัน เป็นระดับ

เดียวกัน แต่มนุษย์มีวิสัยแห่งการสร้างเสริมปรับปรุงมากกว่า ข้อแตกต่างสำคัญจึงอยู่ที่โอกาส กล่าวคือ มนุษย์มีโอกาสมากกว่าในการที่จะพัฒนาคุณธรรมและความสามารถของตน

ถ้ามองในแง่แข่งขัน (ทางธรรมไม่สนับสุนนให้มอง) ก็ว่าตามปกติธรรมดา ถ้าอยู่กันเฉยๆ เทวดาทั่วไปสูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่ามนุษย์ แต่ถ้ามนุษย์ปรับปรุงตัวเมื่อไร ก็จะขึ้นไปเทียมเท่าหรือแม้แต่สูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่าเทวดา^{๒๙}

มนุษย์กับเทวดา

ความสัมพันธ์ได้อัสมัย ควรเลิกเสีย

เมื่อทราบฐานะของเทวดาแล้ว ฟังทราบความสัมพันธ์ที่ควรและไม่ควรระหว่างเทวดากับมนุษย์ต่อไป ในลัทธิศาสนาที่มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล เขาเชื่อว่า มีเทวดาใหญ่น้อยมากมาย และมีเทพสูงสุดเป็นผู้สร้างโลกและบันดาลทุกสิ่งทุกอย่าง ซึ่งมนุษย์ไม่มีทางจะเจริญเลิศล้ำกว่าเทพนั้นได้ มนุษย์จึงสร้างความสัมพันธ์

กับเทพด้วยวิธีอ่อนนวยทรมขอความช่วยเหลือด้วยวิธีการต่างๆ เช่น สวดสรรเสริญ ยกย่อง สดุดี บวงสรวง สั่งเวย บูชาสัตถุ เป็น การปรนเปรอเอาอกเอาใจ หรือไม่ก็ใช้วิธีเรียกร้องความสนใจ บีบบังคับให้เห็นใจเชิงเร้าให้เกิดความร้อใจจนเทพทนนิ่งอยู่ไม่ได้ ต้องหันมาดูแลหาทางแก้ไขหรือสนองความต้องการให้ ทั้งนี้ โดยใช้วิธีข่มขู่บีบบังคับลงโทษทรมานตนเอง ที่เรียกว่าประพุดิพรตและบำเพ็ญตบะต่างๆ

สรุปให้เห็นชัดถึงวิธีสัมพันธ์กับเทพเจ้าเป็น ๒ อย่าง คือ

๑. วิธีอ่อนนวยทรมขอความช่วยเหลือ ด้วยการเช่นสรวง สั่งเวย บูชาสัตถุ ดังลูกอ่อนนวยทรมต่อพ่อแม่ บางทีเลยไปเป็นดังประจบและแม่ติดสินบนต่อผู้มีอำนาจเหนือ

๒. วิธีบีบบังคับให้ทำตามความประสงค์ ด้วยการบำเพ็ญพรตทำตบะ ดังลูกที่ตีอกชกหัว กัดทิ้งตนเอง เรียกร้องเชิงบีบบังคับให้พ่อแม่หันมาใส่ใจความประสงค์ของตน

แต่จะเป็นวิธีใดก็ตาม ย่อมรวมลงในการมุ่งหวังผลประโยชน์แก่ตน ด้วยการพึงพาสีงกายนอกทั้งสิ้น เมื่อพระพุท

ศาสนาเกิดขึ้นแล้ว ก็ได้สอนให้เลิกเสียทั้งสองวิธี และการเลิกวิธีปฏิบัติทั้งสองนี้แหละที่เป็นลักษณะพิเศษของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้

ในการสอนให้เลิกวิธีปฏิบัติเหล่านี้ พระพุทธศาสนาสามารถแสดงเหตุผล ชี้ให้เห็นคุณโทษ และวางวิธีปฏิบัติที่สมควรให้ใหม่ด้วย

หวังพึ่งเทวดา

ได้ผลนิดหน่อย แต่เกิดโทษมากมาย

การหวังพึ่งเทวดาย่อมมีผลในขอบเขตจำกัด หรือมีจุดติดตันอย่างเดียวกับที่กล่าวแล้วในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ คือ ในทางปัญญา เทวดาทัวๆ ไปก็ยังมีอวิชา ไม่รู้สัจธรรม เช่นเดียวกับมนุษย์ ดังเรื่องพระภิกษุรูปที่เหาะไปถามปัญหากะเทวดาจนแม้แต่พระพรหมก็ตอบไม่ได้ และเรื่องพระพุทธเจ้าทรมานพระพรหมนามว่า “พกะ” ในพกสูตรเป็นต้น

ส่วนในด้านจิตใจ เทวดาก็เหมือนกับมนุษย์ คือส่วนใหญ่เป็นปุถุชน ยังมีกิเลส มีเชื่อความทุกข์มากบ้างน้อยบ้าง ยังหมุ่นเวียนขึ้นๆ ลงๆ อยู่ในสังสารวัฏ ดังเช่นพระพรหมแม้จะมีคุณธรรมสูง แต่ก็ยังประมาทเมาว่าตนอยู่เที่ยงแท้ Nirānand^{๓๐} พระอินทร์เมาประมาทในทิพยสมบัติ^{๓๑} คนอื่นหวังพึ่งพระอินทร์ แต่พระอินทร์เองยังไม่หมดราคะ โทสะ โมหะ ยังมีความหวาดกลัวสะดุ้งหัวนไหว^{๓๒}

การอ้อนวอนหวังพึ่งเทวดา นอกจากขัดกับความเพียรพยายามโดยหวังผลสำเร็จจากการกระทำ ขัดหลักพึ่งตนเองและความหลุดพ้นเป็นอิสระ ดังได้กล่าวในเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์แล้ว ยังมีผลเสียที่ควรสังเกตอีกหลายอย่างเช่น

- ในเมื่อเทวดาเป็นปุถุชน การที่มนุษย์ไปเฝ้าประจบยกยอบนบนานต่างๆ ไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่จะประสบผลเสีย เทวดาทั้งหลายก็จะพลอยเสียไปด้วย เพราะจะเกิดความหลงใหลมัวเมาในคำยกย่องสรรเสริญ ติดในลาภสักการะคือสิ่งเช่นสรรวสังเวทยและปรารถนาจะได้ให้มากยิ่งขึ้นๆ โดยนัยนี้ทั้งเทวดาและมนุษย์ต่างก็มัวมาฝากใฝ่วุ่นวายอยู่กับการนบนาน และการให้ผล

ตามบนบาน ละทิ้งกิจการหน้าที่ของตน หรือไม่ก็ปล่อยปละละเลยให้
 บกพร่องย่อหย่อน เป็นผู้ตกอยู่ในความประมาท แล้วทั้งมนุษย์
 และเทวดาก็พากันเสื่อมลงไปด้วยกัน

- เทวดาบางพวก เมื่อมีเวรมาติดในลาภสักการะความยก
 ย่องนับถือแล้ว ก็จะหาทางผูกมัดหมู่มชนไว้กับตน โดยหาทางทำให้
 คนต้องพึ่งเขาอยู่เรื่อยไป เพื่อผลนี้ เทวดาอาจใช้วิธีการต่างๆ เช่น
 ล่อด้วยความสำเร็จสมปรารถนาเล็กๆ น้อยๆ เพื่อให้คนหวังผล
 มากยิ่งขึ้น และบนบานเช่นสรวงมากยิ่งขึ้น หรือแม้แต่แก้งทำเหตุ
 ให้คนต้องมาติดต่อขอผลล่ล่มาตนเข้าสู่วงการ

- เมื่อเทวดาประเภทหวังลาภมาวุ่นวายกันอยู่มาก
 เทวดาดีที่จะช่วยเหลือคนดีโดยไม่หวังผลประโยชน์ ก็จะถูกกันเมื่อ
 หน่ายหลบปลีกตัวออกไป คนที่ทำดี ก็ไม่มีใครจะคอยช่วยเหลือ
 ให้กำลัง ฝ่ายเทวดาใฝ่ลาภ ก็จะช่วยต่อเมื่อได้รับสิ่งบนหรืออย่าง
 น้อยค่าขอร้องอ้อนวอน มนุษย์ก็เลยรู้สึกกันมากขึ้นเหมือนว่าทำดี
 ไม่ได้ดี ทำชั่วจึงจะได้ดี ก่อให้เกิดความสับสนระส่ำระสายในสังคม
 มนุษย์มากยิ่งขึ้น

- เมื่อเทวดาดีงามปลื้มตัวไปไม่เกี่ยวข้อง (ตามปกติธรรมดา
นิยมของเทวดา ก็ไม่ต้องการมาเกี่ยวข้องกับวุ่นวายหรือแทรกแซงใน
กิจการของมนุษย์อยู่แล้ว)^{๓๓} ก็ยังเป็นโอกาสสำหรับเทวดาร้ายใฝ่
ลามกจะแสวงหาผลประโยชน์ได้มากยิ่งขึ้น เช่น เมื่อมนุษย์อ่อนวอน
เรียกร้องเงาจะจงต่อเทพบางท่านที่เขานับถือ เทพใฝ่ลามกพวกนี้ก็จะ
ลงมาสวมรอยรับสมอ้างหลอกมนุษย์ โดยมนุษย์ไม่อาจทราบ
เพราะเป็นเรื่องเหนือวิสัยของตน แล้วเทวดาสวมรอยก็ทำเรื่องให้
พวกมนุษย์หมกมุ่นมัวเมายิ่งขึ้น

โดยนัยนี้ จะเห็นได้ว่า คนที่ได้รับความช่วยเหลือจาก
เทวดา ไม่จำเป็นต้องเป็นคนดี และคนดีก็ไม่จำเป็นต้องได้รับ
ความช่วยเหลือจากเทวดา ที่เป็นเช่นนี้เพราะทั้งมนุษย์และ
เทวดาต่างก็เป็นปุถุชนและต่างก็ปฏิบัติผิด พวกกันทำให้ระบบ
ต่าง ๆ ที่ดีงามในโลกคลาดเคลื่อนเสื่อมทรามลงไป

สร้างความสัมพันธ์ที่ถูกต้อง

อนึ่ง ขอกล่าวถึงข้อสังเกตบางอย่างเพื่อจะได้มองเห็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไปชัดเจนขึ้น

ประการแรก เทวดาประกาศิตหรือกำหนดเหตุการณ์หรือบันดาลชะตากรรมแก่มนุษย์โดยเด็ดขาดแต่ฝ่ายเดียวไม่ได้ แม้ตามปกติจะถือกันว่า เทวดามีฤทธิ์มีอำนาจเหนือกว่ามนุษย์ แต่ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นว่า ถ้ามนุษย์ปรับปรุงตัวขึ้นมาเมื่อใด ก็สามารถเท่าเทียมหรือเหนือกว่าเทวดาได้ และสิ่งที่จะกำหนดว่าใครจะเหนือใคร ก็อยู่ที่คุณธรรมและความเพียรพยายาม

ดังมีเรื่องมาในชาดก กษัตริย์สองเมืองจะทำสงครามกัน ฝ่ายหนึ่งไปถามพระฤาษีมีฤทธิ์ ซึ่งติดต่อกับพระอินทร์ได้ ได้รับทราบคำแจ้งของพระอินทร์ว่าฝ่ายตนจะชนะ จึงประมาทปล่อยเหล่าทหารสนุกสนานบันเทิง ส่วนกษัตริย์อีกฝ่ายหนึ่งทราบข่าว ทำนายว่าฝ่ายตนจะแพ้ ยิ่งตระเตรียมการให้แข็งแรงยิ่งขึ้น ครั้นถึงเวลารบจริง ฝ่ายหลังนี้ก็เอาชนะกองทัพกษัตริย์ฝ่ายที่มัวประมาทได้ พระอินทร์ถูกต้องว่า จึงกล่าวเทวดาคือออกมาว่า “ความบากบั่น

พากเพียรของคน เทพทั้งหลายก็เกียดกันไม่ได้”^{๓๔}

เทวดาที่อยู่ตามบ้านเรือนนั้น ตามปกติมนุษย์ให้เกียรติและเอาใจมาก แต่ถ้ามองแง่หนึ่ง ก็เป็นผู้อาศัย ถ้าเจ้าบ้านมีคุณธรรมสูง เช่นเป็นอริยสาวก มีความมั่นใจในคุณธรรมของตน หรือมั่นใจในธรรมตามหลักศรัทธาอย่างพระโสดาบัน เทวดาก็ต้องเคารพเชื่อฟัง อยู่ในบังคับบัญชา มิใช่เป็นผู้มีอำนาจบังคับเจ้าบ้าน

ดังเช่น เทวดาผู้อยู่ ณ ชุ่มประตู่บ้านของอนาถปิณฑิก เศรษฐี (ท่านเจ้าบ้านไม่ได้สร้างที่อยู่ให้โดยเฉพาะ) เมื่อท่านเศรษฐียากจนลง ได้มาสั่งสอนให้เลิกถวายทาน ท่านเศรษฐีเห็นว่าเป็นคำแนะนำไม่ชอบธรรม ถึงกับไล่ออกจากบ้านทันที เทวดาหาที่อยู่ไม่ได้ ในที่สุดไปหาพระอินทร์ จะให้ช่วยพามาขอขมาเศรษฐี ได้รับคำแนะนำวิธีที่จะขอขมาโทษ เมื่อปฏิบัติตามนั้นแล้วจึงได้รับอนุญาตกลับเข้าอยู่ ณ ที่เดิมได้”^{๓๕}

ประการที่สอง เมื่อคนถูกเทวดาให้โทษ จะถือเอาเป็นเกณฑ์ว่าเขาทำผิดหรือเป็นคนชั่ว ยังไม่ได้ เพราะคนดีถูกเทวดาร้ายกลั่นแกล้ง ก็มีไม่น้อย ดังเช่นเทวดาซึ่งอยู่ ณ ชุ่มประตู่ของ

อนาถบิณฑิกเศรษฐีที่ได้กล่าวถึงแล้ว ท่านเรียกว่าเป็นเทวดา มีจนาทิกฐิบบ้าง เทวดาอันธพาลบ้าง เทวดานั้นไม่พอใจว่า เมื่อพระพุทธรเจ้าหรือพระสาวกเสด็จมาบ้านเศรษฐี เขาจะต้องลงมาที่พื้นดิน ครั้นเศรษฐียากจนลง จึงได้โอกาสเข้ามาสั่งสอนเศรษฐี เพื่อยุให้เลิกเกี่ยวข้องกับพระพุทธรเจ้า แต่ได้ผลตรงข้ามดังกล่าวแล้ว

เทวดาบางองค์แก่งคนให้ระแวงกันเล่นเท่านั้นเอง^{๓๖} แม้แต่พวกเทวดาตามป่า เมื่อพระไปอยู่อาศัยเพื่อปฏิบัติธรรม บางพวกก็ไม่พอใจ เพราะคนดีมีคุณธรรมสูงกว่าตนเข้ามาอยู่ ทำให้พวกตนอึดอัดใจ ทำอะไรๆ ไม่สะดวก จึงหาทางแก่งด้วยวิธีต่างๆ^{๓๗} ซึ่งพระพุทธรเจ้าทรงแนะนำให้แก้ไขด้วยการแผ่เมตตา เอาความดีเข้าตบ แต่ในกรณีที่พวกเทวดาไปแนะนำให้ทำอย่างนี้ อย่างนั้น หากพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องชอบธรรม พุทธรสาวกผู้รู้หลักย่อมมีความเข้มแข็งมั่นคงในจริยธรรม และจะไม่ยอมปฏิบัติตามคำของเทวดานั้นเป็นอันขาด ไม่ว่าเทวดาจะขู่หรือล่อด้วยรางวัลอย่างไรก็ตาม^{๓๘}

ประการที่สาม เทวดาบางองค์มีพฤติการณ์ทางร้าย ชอบ

ทำตนเป็นปฏิปักษ์ขัดขวางความเจริญของมนุษย์ทั้งหลายอยู่เป็นประจำ เทวดาอย่างนี้มนุษย์ไม่เพียงแต่มีความอิจฉานอกรังหรือหรือหวังพึ่งเท่านั้น แต่ควรปราบหรือพิชิตให้ได้ทีเดียว และถ้าฝึกปรือความสามารถของตนให้ดี มนุษย์ก็สามารถเอาชนะได้ด้วย ตัวอย่างสำคัญคือ “มาร”^{๓๙}

มารนี้เป็นเทพในสวรรค์ชั้นสูงสุดของระดับกามาวจร คือ ชั้นที่ ๖ ได้แก่ ปฐมมิตตวสวัตตี แต่ชอบขัดขวางรังควาญผู้อื่นเมื่อเขาจะทำความดี เฉพาะอย่างยิ่งเมื่อใครจะเปลื้องตนให้เป็นอิสระจากกาม ถือว่าผู้นั้นจะข้ามออกนอกเขตอำนาจของมาร^{๔๐} ก็เป็นอันจะต้องเผชิญหน้ากับมารทีเดียว

มารมีฤทธิ์มีอิทธิพลยิ่งใหญ่มาก แม้แต่พระอินทร์ พอมารมาก็นहींไม่รอหน้า ไปหลบอยู่สุดขอบจักรวาล พระพรหมก็หลีกเลี่ยง^{๔๑} บางคราวมารก็ขึ้นไปรังควาญถึงพรหมโลกซึ่งเป็นชั้นรูปาวจรสูงกว่าระดับของตน^{๔๒} พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า “บรรดาผู้ยิ่งใหญ่ มารเป็นเลิศ”^{๔๓}

แม้มารจะมีอำนาจยิ่งใหญ่ถึงอย่างนี้ แต่มนุษย์ผู้ฝึกอบรม

ดีแล้วด้วยศีล สมาธิ ปัญญา ก็พิชิตมารได้ด้วยคุณธรรมของตน และมนุษย์ที่มีคุณธรรมสูงเช่นนี้ เทพเจ้าทั้งปวงตลอดถึงพรหม ย่อมมอบไหว้^{๕๔}

เท่าที่กล่าวมาอย่างนี้ มิได้มุ่งหมายจะลบหลู่หรือชักชวนให้ มีจิตกระด้างต่อเทวดาทั้งหลายแม้แต่น้อย เพียงแต่จะสร้างความ เข้าใจเพื่อเตรียมวางจิตให้ถูกต้องสำหรับการดำเนินตามวิธีปฏิบัติ ที่จะกล่าวต่อไป

รักษาให้มั่น - ความสัมพันธ์แบบชาวพุทธ

ระหว่างมนุษย์กับเทวดา

อาศัยความเข้าใจเกี่ยวกับฐานะของเทวดาและเหตุผล เกี่ยวกับโทษของการสัมพันธ์กับเทวดาด้วยท่าทีที่ผิดดังกล่าวมา พระพุทธศาสนาจึงสอนให้ละเลิกวิธีการแบบหวังพึ่งขอผล เสีย ทั้งหมด ไม่ว่าจะเป็นการอ้อนวอนหรือการบีบบังคับก็ตาม แล้วชี้ แนวทางใหม่ คือการวางท่าทีแห่งเมตตา มิใช่ไตรจิต อยู่ร่วมกัน

ฉันมิตร เคารพนับถือซึ่งกันและกัน ในฐานะที่เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ หรือเพื่อนร่วมสังสารวัฏ และในฐานะที่เทวดาโดยเฉลี่ยเป็นผู้มีคุณธรรมในระดับสูง พร้อมทั้งให้มีท่าทีแห่งการไม่วุ่นวาย ไม่ก้าว ก้าวแทรกแซงกัน โดยต่างก็เพียรพยายามทำกิจของตนไปตามหน้าที่

ท่าทีแห่งการ *ไม่รบกวน* และ *ไม่ชวนกันให้เสีย* เช่นนี้ ถ้าสังเกต ก็จะเป็นสิ่งที่เป็นที่ปรากฏชัดเจนในประเพณีความสัมพันธ์แบบชาวพุทธระหว่างมนุษย์กับเทวดา เพราะมีเรื่องราวเล่ากันมา มากมายในคัมภีร์ต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งอรรถกถาชาดก และอรรถกถาธรรมบท

ตามประเพณีนี้ เทวดาที่ช่วยเหลือมนุษย์ ก็มีอยู่เหมือนกัน แต่ลักษณะการช่วยเหลือ และเหตุที่จะช่วยเหลือ ต่างออกไปจากแบบก่อน คือ เทวดาที่ช่วยเหลือมาช่วยเหลือด้วยคุณธรรมคือความดีของตัวเอง มิใช่เพราะการเรียกร้องอ้อนวอนของมนุษย์ และเทวดาก็มิได้เรียกร้องต้องการหรือรอการอ้อนวอนนั้น ทางฝ่ายมนุษย์ผู้ได้รับความช่วยเหลือก็ทำความดีไปตามปกติธรรมดาด้วย

คุณธรรมและความสำนึกเหตุผลของเขาเอง มิได้คำนึงว่าจะมีใครมาช่วยเหลือหรือไม่ และมีได้เรียกร้องขอความช่วยเหลือใดๆ ส่วนตัวกลาง คือเหตุให้มีการช่วยเหลือเกิดขึ้น ก็คือความดีหรือการทำความดีของมนุษย์มิใช่การเรียกร้องอ้อนวอนหรืออามิสสินวนอนใดๆ

เทวดาองค์เด่นที่คอยช่วยเหลือมนุษย์ตามประเพณีนี้ ได้แก่ แก้วท้าวสักกะ ที่เรียกกันว่าพระอินทร์ คดีการช่วยเหลือของพระอินทร์อย่างนี้ นับว่าเป็นวิวัฒนาการช่วงต่อ ที่เชื่อมจากคติแห่งเทวานุภาพของลัทธิศาสนาแบบเดิม เข้าสู่คติแห่งกรรมของพระพุทธศาสนา^{๕๕} แม้จะยังมีใช่เป็นตัวแท้บริสุทธิ์ตามหลักการของพระพุทธศาสนา แต่ก็ยังเป็นคติที่วิวัฒน์เข้าสู่ความเป็นพุทธ ถึงขั้นที่ยอมรับเป็นพุทธได้

สาระสำคัญของคตินี้ก็คือ มนุษย์ที่ดียอมทำความดีไปตามเหตุผลสามัญของมนุษย์เอง และทำอย่างมั่นคงแน่วแน่เต็มสติปัญญาจนสุดความสามารถของตน ไม่คำนึงถึง ไม่รีรอ ไม่เรียกร้องความช่วยเหลือจากเทวดาใดๆ เลย เทวดาที่ดียอมใส่ใจคอยดูแลช่วยเหลือมนุษย์ที่ดีด้วยคุณธรรมของเทวดาเอง เมื่อมนุษย์ผู้ทำ

ดีได้รับความเดือดร้อน หากเทวดายังมีความดีอยู่บ้าง เทวดาก็จะทนดูไม่ไหวต้องลงมาช่วยเหลือ^{๔๖}

พูดง่าย ๆ ว่า มนุษย์ก็ทำดีโดยไม่คำนึงถึงการช่วยเหลือของเทวดา เทวดาก็ช่วยโดยไม่คำนึงถึงการอ้อนวอนของมนุษย์

ถ้าใครยังหวัง ยังหวัง ยังเยื่อใยในทางเทวานุภาพอยู่ ก็อาจจะต้องคิดต่อไปนี้ไว้ปลอบใจว่า “การเพียรพยายามทำดี เป็นหน้าที่ของมนุษย์ การช่วยเหลือคนทำดีเป็นหน้าที่ของสวรรค์ เราทำหน้าที่ของมนุษย์ให้ดีที่สุดก็แล้วกัน”^{๔๗}

ถ้ามนุษย์ไม่เพียรทำดี มัวแต่อ้อนวอนเทวดา และถ้าเทวดาไม่ใส่ใจช่วยคนทำดี มัวแต่รอการอ้อนวอนหรือคอยช่วยคนที่อ้อนวอน ก็คือเป็นผู้ทำผิดต่อหน้าที่

เมื่อมนุษย์และเทวดาต่างขาดคุณธรรม ปฏิบัติผิดหน้าที่ ก็จะประสบความหายนะไปด้วยกัน ตามกฎกรรมดาที่ควบคุมทั้งมนุษย์และสวรรค์อยู่อีกชั้นหนึ่ง

สรุปวิธีปฏิบัติ

ต่อเรื่องเหนือสามัญวิสัย

พัฒนาการแห่งความสัมพัทธ์ ๓ ชั้น

ชุมชนหรือสังคมตามหลักการของพระพุทธศาสนา ประกอบด้วยผู้คนมากมายซึ่งกำลังก้าวเดินอยู่ ณ ตำแหน่งแห่งที่ต่างๆ บนหนทางสายใหญ่สายเดียวกัน ซึ่งนำไปสู่จุดหมายปลายทางเดียวกัน และคนเหล่านั้นก้าวออกมาจากจุดเริ่มต้นที่ต่างๆ กัน พูดอีกอย่างหนึ่งว่า สัตว์ทั้งหลายเจริญอยู่ในชั้นตอนต่างๆ แห่งพัฒนาการในอริยธรรม

เมื่อมองดูการเดินทางหรือพัฒนาการนั้นในแง่ที่เกี่ยวข้องเรื่องเวทดา ก็ให้เห็นลำดับชั้นแห่งพัฒนาการ เป็น ๓ ชั้น คือ ชั้นอ่อนวอนหวังพึ่งเวทดา ชั้นอยู่ร่วมกันด้วยไมตรีกับเวทดา และชั้นได้รับความเคารพบูชาจากเวทดา

ชั้นที่ ๑ จัดว่าเป็นขั้นก่อนพัฒนา

ชั้นที่ ๒ คือจุดเริ่มต้นของชุมชนแบบพุทธหรือชุมชนอารยะ

ชั้นที่ ๓ เป็นระดับพัฒนาการของผู้เข้าถึงจุดหมายของพระ

พุทธศาสนา

ข้อควรย้ำก็คือ คนผู้ใดผู้หนึ่งจะได้ชื่อว่าเป็นชาวพุทธก็ต่อเมื่อ เขาก้าวพ้นจากชั้นอันวอนหวังพึ่งเทพเจ้าเข้าสู่ชั้นอยู่ร่วมกันด้วยไมตรี ซึ่งเขาจะดำเนินชีวิตด้วยความเพียรพยายามกระทำการตามเหตุผล เลิกมองเวทดาในฐานะผู้มีอำนาจที่จะต้องวิงวอนประจบเอาใจ เปลี่ยนมามองในฐานะเป็นญาติมิตรดีงามที่ควรเคารพนับถือมีเมตตาต่อกัน^{๔๔} ไม่ควรมัวผสมคลุกคลีกัน ไม่ควรรบกวนก้าวก่ายกัน และไม่ควรถมคบกันทำสิ่งเสียหายไม่ชอบด้วยเหตุผล

เมื่อมองพัฒนาการนั้นในแง่ที่เกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ (รวมถึงอำนาจศักดิ์สิทธิ์เร้นลับอื่นๆ) ก็จะมีลำดับ ๓ ชั้นเหมือนกัน คือ ชั้นหวังพึ่ง ชั้นเสริมกำลัง และชั้นเป็นอิสระสิ้นเชิง

ขั้นที่ ๑ เป็นขั้นรอคอยอำนาจภายนอกดลบันดาล ทำให้หมกมุ่นฝึกฝน ปล่อยทิ้งเวลา ความเพียรและการคิดเหตุผลของตนจัดเป็นขั้นก่อนพัฒนา หรือนอกชุมชนอารยะ

ขั้นที่ ๒ คือขั้นที่ทำอิทธิปาฏิหาริย์ได้เองแล้ว และใช้อิทธิปาฏิหาริย์นั้นเพื่อเสริมกำลังในการทำมาค้าขายอย่างอื่น เช่นในการช่วยเหลือผู้อื่นจากภัยอันตราย และเป็นเครื่องประกอบของ

อนุสาสนีปาฏิหาริย์

ถ้าเป็นสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์อย่างอื่น^{๔๙} ชั้นที่ ๒ นี้ก็อนุโลมไปถึงการมีสิ่งเหล่านั้นในฐานะเป็นเครื่องเสริมกำลังใจ หรือเป็นเพื่อนใจให้เกิดความอุ่นใจ ทำให้เพียรพยายามทำความดีงามได้แข็งแรงยิ่งขึ้น มีความมั่นใจในตนเองมากยิ่งขึ้น หรือเป็นเครื่องเตือนสติและเร่งเร้าให้ประพฤติสิ่งที่ดีงาม

ชั้นนี้พอจะยอมรับได้ว่าเป็นการเริ่มต้นเข้าสู่ระบบชีวิตแบบชาวพุทธ แต่ท่านไม่พยายามสนับสนุน เพราะยังอาจปะปนกับชั้นที่ ๑ ได้ง่าย ควรรีบก้าวต่อให้ผ่านพ้นไปเสีย ควรระลึกอยู่เสมอถึงคุณสมบัติของอุบาสกที่ดีข้อที่ ๓ ว่า *“ไม่ถ่อมมงคลตื่นข่าว มุ่งกรรมคิดมุ่งเอาผลจากการกระทำ ไม่มุ่งหามงคล”*^{๕๐}

ชั้นที่ ๓ คือการมีชีวิตจิตใจเป็นอิสระ ดำเนินชีวิตที่โปร่งเบาแท้ โดยไม่ต้องอาศัยอิทธิปาฏิหาริย์ หรือสิ่งอื่นภายนอกมาเสริมกำลังใจของตนเลย เพราะมีจิตใจเข้มแข็งเพียงพอ สามารถบังคับควบคุมจิตใจของตนได้เอง ปราศจากความหวาดหวั่นกลัวภัย อย่างน้อยก็มีความมั่นใจในพระรัตนตรัยอย่างบริบูรณ์เป็นหลักประกัน ชั้นที่ ๓ นี้ จัดเป็นขั้นเข้าถึงพระพุทธศาสนา

ก้าวสู่ขั้นมีชีวิตอิสระ เพื่อเป็นชาวพุทธที่แท้

ในการนำคนให้พัฒนาผ่านขั้นต่างๆ เหล่านี้ งานสำคัญก็คือ การสั่งสอนแนะนำ และผู้ที่ถือกันว่าเป็นหลักในการทำหน้าทีนี้ ก็คือพระภิกษุสงฆ์ การพัฒนาหรือก้าวหน้าในทาง จะไปได้ช้าหรือเร็ว มากหรือน้อย ย่อมขึ้นต่อปัจจัยทั้งฝ่ายผู้แนะนำสั่งสอน และคนที่รับคำสอน

ผู้สอนย่อมมีความสามารถมากน้อยต่างกัน คนที่ฟังก็เป็นผู้ก้าวเดินออกจากจุดเริ่มต้นต่างๆ กัน มีความพร้อมหรือความแก่กล้าแห่งอินทรีย์ไม่เหมือนกัน จริงอยู่ จุดหมายของการสอนและการก้าวเดินย่อมอยู่ ณ ขั้นที่ ๓ ถ้าผู้สอนมีความสามารถชำนาญในอนุสสาสนี และคนรับคำสอนพร้อมอยู่แล้ว ก็อาจใช้แต่เพียงอนุสสาสนีอย่างเดียว พาก้าวครั้งเดียวจากขั้นที่ ๑ เข้าสู่ขั้นที่ ๓ ทันที ยิ่งเชี่ยวชาญในอนุสสาสนีมาก ก็ยิ่งสามารถช่วยให้คนรับคำสอนเป็นผู้พร้อมขึ้นด้วยและก้าวเร็วได้ด้วย แต่พระทุกรูปมิใช่จะเก่งอนุสสาสนีเหมือนกันหมด การผ่อนปรนจึงเกิดมีขึ้น

ตามปกติ ในการนำคนก้าวออกมาและเดินหน้าไปสู่ขั้นต่างๆ นั้น ผู้สอนจะต้องเข้าไปหาให้ถึงตัวเขา ณ จุดที่เขายืนอยู่หรือไม่ก็ต้องหาอะไรหยิบยื่นโยนไปให้เพื่อเชื่อมตัวให้ถึงกัน แล้วจึงดึงเขาออกมาได้ เมื่อผู้สอนไม่มีความสามารถ ปราศจากเครื่องมือสื่อयोगชนิดพิเศษ ก็ต้องเข้าไปให้ถึงตัวเขา แล้วพาเขาเดินออกมาด้วยกันกับตน โดยเริ่มจากจุดที่เขายืนอยู่นั่นเอง

คงจะเป็นด้วยเหตุเช่นนี้ จึงมีการผ่อนปรนในรูปต่างๆ ซอยละเอียดออกไป อันจัดรวมเข้าในขั้นที่ ๒ ของการพัฒนา

หลักการของการผ่อนปรนนี้ ก็คือการใช้สิ่งที่เขายึดถืออยู่เดิมนั่นเองเป็นจุดเริ่มต้น วิธีเริ่มอาจทำโดยแกะสิ่งที่เขายึดหรือเกาะติดอยู่นั้นออกจากฐานเดิม แล้วหันเหปลายหน้ามาสู่ทิศทางที่ถูกต้อง พร้อมทั้งใช้สิ่งที่เขายึดเกาะอยู่นั้นเป็นเครื่องจูงเขาออกมาจนพ้นจากที่นั้น

วิธีการนี้เห็นได้จากพุทธบัญญัติเกี่ยวกับการเหยียบผืนผ้าเรื่องมีว่า คราวหนึ่งเจ้าชายโพธิ (โพธิราชากุมาร) สร้างวังแห่งหนึ่งเสร็จใหม่ จึงนิมนต์พระสงฆ์มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขไปฉันที่วังนั้น เจ้าชายได้ให้ปูลาดผ้าขาวทั่วหมดถึงบันไดขั้นที่ ๑ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จ

ถึงวังก็ไม่ทรงเหยียบผ้าจนเจ้าชายโปรดให้ม้วนเก็บผืนผ้าแล้วจึงเสด็จขึ้นวัง และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทไว้ ห้ามภิกษุเหยียบผืนผ้า

ต่อมาหญิงผู้หนึ่งซึ่งแห่งบุตรใหม่ ๆ ได้นิมนต์พระมาบ้านของตน แล้วปูผ้าผืนหนึ่งลง ขอร้องให้พระภิกษุทั้งหลายเหยียบเพื่อเป็นมงคล ภิกษุเหล่านั้นไม่ยอมเหยียบ หญิงนั้นเสียใจ และติเตียนโพนทนาว่าภิกษุทั้งหลาย ความทราบถึงพระพุทธองค์ จึงได้ทรงวางอนุบัญญัติ อนุญาตให้ภิกษุทั้งหลายเหยียบผืนผ้าได้ในเมื่อชาวบ้านขอร้อง เพื่อเป็นมงคลแก่พวกเขา^{๕๑}

พุทธบัญญัติที่น่าจะเป็นสาเหตุหรือข้ออ้างอย่างหนึ่ง ที่ทำให้พระสงฆ์ได้โอนอ่อนผ่อนตามความประสงค์ของชาวบ้านเกี่ยวกับพิธีกรรมและสิ่งทีเรียกว่าวัตถุมงคล^{๕๒} ต่างๆ ขยายกว้างออกไปเปิดรับเครื่องรางของขลังและสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นเข้ามามากมาย จนบางสมัยรู้สึกกันว่าเกิดขอบเขตอันสมควร^{๕๓}

อย่างไรก็ตาม ถ้าเข้าใจหลักการที่กล่าวมาข้างต้นดีแล้ว และปฏิบัติตามหลักการนั้นด้วย ปฏิบัติให้ตรงตามพุทธบัญญัตินี้ ในแง่ที่ว่าทำต่อเมื่อเขาขอร้องด้วย ความผิดพลาดเสียหายและความเพ้อเผื่อเลยเถิดก็คงจะไม่เกิดขึ้น

ส่วนทางด้านเทวดา ความผ่อนปรนในระดับพัฒนาการขั้นที่ ๒ ก็เปิดโอกาสให้ชาวพุทธผู้อยู่ในสภาพแวดล้อมซึ่งนับถือบูชาเทวดามาแต่เดิม แสดงความเอื้อเพื่อเกื้อกูลแก่เทวดาได้ต่อไป ถึงจะทำพิธีกรรมแก่เทวดา ก็สนับสนุน^{๕๔} เพียงแต่มีข้อแม้ว่าต้องทำฐานสงเคราะห์หรืออนุเคราะห์แสดงเมตตาจิตต่อกัน มิใช่จะอ่อนน้อมหรือขอผลตอบแทน

เมื่อไปอาศัยอยู่ ณ ถิ่นฐานใดก็ตาม ทำการบำรุงถวายนานแก่ท่านผู้ทรงศีลแล้ว ก็ตั้งจิตแผ่แผ่อุทิศส่วนบุญ ไปให้แก่เทวดาทั้งหลายในที่นั้นด้วย เทวดาทั้งหลายได้รับความเอื้อเพื่อแล้ว ก็จะมีไมตรีจิตตอบแทน “เทวดาทั้งหลาย ได้รับการบูชา (ยกย่องให้เกียรติ) จากเขาแล้ว ย่อมบูชาเขา ได้รับความนับถือจากเขาแล้ว ย่อมนับถือเขา และย่อมเอ็นดูเขาเหมือนแม่เอ็นดูลูก”^{๕๕}

อย่างไรก็ดี ไมตรีจิตตอบแทนจากเทวดาที่ว่านี้ เป็นเรื่องของเทวดาเอง ผู้อุทิศกุศลไม่ต้องไปคิดหวังเอา หน้าที่ของเรามีเพียงตั้งจิตเมตตาแผ่ความดีให้เท่านั้น

สำหรับคนที่มีความเข้าใจในหลักการนี้เป็นอย่างดีแล้ว

เมื่อเขานึกถึงเทวดา ก็จักนึกถึงด้วยจิตใจที่ดีงาม มีแต่ความปรารถนาดี เมื่อทำความดีหรือทำสิ่งใดที่ดีงามเป็นบุญเป็นกุศล จะแผ่บุญกุศลนั้นไปให้แก่เทวดาด้วย ก็ไม่มีข้อเสียหายอะไร มีแต่จะส่งเสริมคุณภาพจิตของตนเอง และแผ่ความดีงามร่มเย็นให้กว้างออกไปในโลก

เมื่อยังก้าวไม่พ้นจากพัฒนาการขั้นที่ ๒ ขั้นที่ ๓ อยู่ตราบไต่ หากยังรักษาความสัมพันธ์ให้อยู่ภายในหลักการแห่งความอยู่ร่วมกันด้วยดีนี้ได้ ไม่ถลากลบไปสู่การประจบเอาใจหรือเรียกร้อง อ่อนวอน การกระทำต่างๆ ก็จักรักษาตัวมันเองให้อยู่ภายในขอบเขตที่จะไม่เกิดผลเสียหายทั้งแก่ชีวิตแก่สังคม อีกทั้งจะได้ผลดีทางจิตใจเป็นกำไรอีกด้วย

วิธีปฏิบัติที่ถูกต้อง ต่อสิ่งเหนือสามัญวิสัย

เท่าที่บรรยายมาอย่างยืดยาวในเรื่องนี้ ก็เพียงเพื่อให้เห็นวิธีปฏิบัติที่ถูกต้องสมควรต่อสิ่งเหนือวิสามัญวิสัย โดยไม่ขัดกับหลักการของพระพุทธศาสนา ซึ่งมุ่งให้เกิดประโยชน์ทั้งแก่ชีวิตของบุคคลและแก่สังคม ขอสรุปอีกครั้งหนึ่งว่า

วิธีปฏิบัติต่อเทวดาและอิทธิปาฏิหาริย์ตลอดจนมงคลฤทธิ์ต่างๆ เป็นเรื่องไม่ยุ่งยากอย่างไร ถ้าเราประพฤติถูกต้องตามธรรมอยู่แล้ว ก็ดำเนินชีวิตไปตามปกติ

เมื่อเราอยู่ในสังคมนี้ ก็ย่อมได้ยินได้ฟังเกี่ยวกับเทวดาบ้าง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์บ้าง บางครั้งเราก็ระแวงว่า สิ่งเหล่านั้นมีจริงหรือว่าไม่มีจริง ถ้ามีจะทำอย่างไร เป็นต้น ฟุ้งมโนใจตนและเลิกกังวล ฟุ้งชานอย่างนั้นเสีย แล้วดำเนินวิธีปฏิบัติที่ไม่ผิดทุกกรณี ซึ่งเป็นวิธีปฏิบัติสำเร็จได้ที่ในใจนี้เอง คือ สำหรับเทวดา เราพึงมีท่าที่แห่งเมตตา ทำใจให้อ่อนโยนต่อสรรพสัตว์ ตั้งจิตปรารถนาดี หวัง

ให้สัตว์ทั้งหลายรวมทั้งเทวดาด้วย ที่เป็นเพื่อนร่วมโลกทั้งปวง ต่างอยู่เป็นสุข เคารพความดีซึ่งกันและกัน

และในสังคมนี้ เราคงต้องพบกับคนทั้งสองประเภท คือ ผู้ที่ฝักใฝ่หมกมุ่นหวังพึ่งเทวดา และผู้ที่ไม่เชื่อถือมีจิตกระด้างซึ่งเคียดเหยียดหยามทั้งต่อเทวดาและผู้นับถือเทวดา ต่างวิวาทขัดแย้งกัน เรามีโอกาส ก็พึงชักจูงคนทั้งสองพวกนั้นให้มาอยู่ ณ จุดกลางที่พอดี คือความมีจิตเมตตาอ่อนโยนต่อเทวดาและต่อกันและกัน พร้อมนั้นในด้านกิจการหน้าที่ของตน เราพึงกระทำด้วยความเพียรพยายามเต็มความสามารถไปตามเหตุผล

ถ้ายังหวังการช่วยเหลือของเทพเจ้า ก็พึงวางจิตว่า ถ้าความดีของเราเพียงพอ และเทพเจ้าที่ดั่งงามมีน้ำใจสุจริตมีอยู่ ก็ปล่อยให้เป็นเรื่องของเทพเจ้าเหล่านั้น ท่านจะพิจารณาตัดสินใจเอง ส่วนตัวเรานั้นจะตั้งจิตมั่น เพียรพยายามทำกิจของตนไปจนสุดกำลังสติปัญญาความสามารถ และจะฝึกฝนตนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ทั้งในทางปัญญาและคุณธรรม จนข้ามพ้นเข้าสู่พัฒนาการขั้นที่สาม ซึ่งเป็นอิสระและสมควรเป็นที่เคารพบูชาของเทวดาได้

(มิใช่หมายความว่า จะให้ตั้งใจประพฤติดีเพื่อให้เทวดา
เคารพบูชา หรือให้กระด้างกระเดื่องต่อเทวดาซึ่งจะกลายเป็น
มานะอหังการไป แต่หมายความว่า เราทำความดีของเราไปตาม
เหตุผลของเรา เป็นเรื่องของเทวดาเขาเคารพเอง เพราะเทวดานั้น
มีความดีที่จะเคารพความดีของคนดี)

ส่วนเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์และสิ่งมงคลศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ก็
พึงปฏิบัติอย่างเดียวกัน เปลี่ยนแต่เพียงท่าที่แห่งเมตตามาเป็นท่า
ที่แห่งความมีพลังจิต สร้างฤทธิ์และมงคลให้เกิดขึ้นของตนเอง

ฤทธิ์ ที่ควรสร้างได้ตั้งแต่เบื้องต้นก็คือความเพียรพยายาม
บากบั่นเข้มแข็ง พร้อมทั้งความหนักแน่นในเหตุผล ซึ่งเป็นแรง
บันดาลความสำเร็จแห่งกิจหน้าที่

มงคล ก็คือคุณธรรมและความสามารถต่างๆ ที่ได้ปลูกฝัง
สร้างขึ้นอันเสริมส่งและค้ำนำไปสู่ความสุขความเจริญและความ
เกษมสวัสดิ์^{๕๖}

ทางด้านพระภิกษุผู้สัมพันธ์กับประชาชนในฐานะผู้นำทาง
จิตใจ เมื่อจะต้องเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้ พึงเตรียมใจระมัดระวังถือ

เหมือนดังเข้าผจญภัยโดยไม่ประมาณ

สำหรับผู้เก่งกาจทางอนุสาสนี ก็ไม่สู้ใคร อาจอาศัยความเชี่ยวชาญในเชิงสอน นำชาวบ้านก้าวสู่พัฒนาการขั้นสูงๆ ได้โดยรวดเร็ว แต่ก็มีข้อควรระวังอยู่บ้าง เพราะบางท่านสามารถใช้อนุสาสนีทำให้คนเลิกเชื่อถือสิ่งที่เขาเคยยึดถืออยู่เดิมได้ แต่หยุดแค่นั้น หรือไม่อาจชี้แนะให้เขาเกิดปัญญามองเห็นทางถูกต้องที่จะเดินต่อไป ทำให้ชาวบ้านมีอาการอย่างที่ว่า *ศรัทธาก็หมด ปัญญา ก็ไม่มี* ตกอยู่ในภาวะแว้งคว้าง เป็นอันตรายทั้งแก่ชีวิตของเขาเอง และแก่สังคม

ส่วนท่านที่ไม่ถนัดในเชิงสอนเช่นนั้น และจะเข้าไปใช้สิ่งที่เขายึดถือเป็นจุดเริ่มต้น มีข้อที่จะต้องตระหนักมันไว้ในใจหลายอย่าง^{๕๗} สำหรับอิทธิปาฏิหาริย์ เป็นอันตัดไปได้ เพราะมีพุทธบัญญัติห้ามไว้แล้วว่าไม่ให้พระสงฆ์แสดงแก่ชาวบ้าน คงเหลืออยู่แต่มงคลหรือสิ่งที่จะให้เกิดมงคล

เบื้องต้นที่สุด จะต้องกำหนดแนวแน่เป็นเครื่องป้องกันตัวไว้ก่อนว่า จะต้องไม่ใช่สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องมือเลี้ยงชีวิตแสวงหา

ลาม ซึ่งเป็นมิจฉาซีพ และเป็นความบกพร่องเสียหายในด้านศีล

ต่อจากนั้น มีข้อเตือนสำนึกในทางปฏิบัติโดยตรงคือ ต้องระลึกไว้เสมอว่า ข้อที่ ๑ การที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านั้นก็เพื่อช่วยประชาชนให้เป็นอิสระจากสิ่งเหล่านั้น เช่น เกี่ยวข้องกับฤทธิ์ เพื่อช่วยให้เขาเป็นอิสระจากฤทธิ์

และเพื่อความเป็นอิสระตามข้อที่หนึ่งนี้ ข้อที่ ๒ จึงตามมาว่า เมื่อเริ่มจุดตั้งต้น ณ ที่ใด จะต้องพาเขาเดินหน้าจากจุดนั้นเรื่อยไป จนกว่าจะถึงจุดหมายคือความเป็นอิสระ จะถอยหลังไปจากจุดนั้นอีกไม่ได้

และตามนัยของข้อที่สองนี้ จะปรากฏผลในทางปฏิบัติว่า ความฝึกไฝห่มกมุ่นในสิ่งเหล่านี้จะต้องลดลง หรืออย่างน้อยไม่เพิ่มมากขึ้น หรือกำหนดออกไปอีกเป็นท่าทีของการปฏิบัติได้ว่า จะไม่ส่งเสริมความฝึกไฝห่มกมุ่นในสิ่งเหล่านี้ให้แพร่หลายขยายตัว จะมีแต่การควบคุมให้อยู่ในขอบเขตและการทำให้ลดน้อยลง คือเปลี่ยนแปลงขั้นพัฒนาการเข้าสู่ขั้นที่ ๒ ให้หมด

นอกจากนี้ ควรพยายามเน้นให้ปฏิบัติตามพุทธานุญาตที่ว่า ทำต่อเมื่อเขาขอ ซึ่งจะเป็นการกระชับขอบเขตให้รัดตัวเข้ามาอีก

ข้อที่ ๓ ซึ่งไม่อาจลืมได้คือ ต้องให้อนุสาสนีชนิดนำออกเสมอในเมื่อได้โอกาส เพื่อทั้งเร่งรัดและกำชับให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย

ทางด้านประชาชนที่กำลังพัฒนาข้ามจากขั้นที่ ๑ สู่ขั้นที่ ๒ การผ่อนปรนหรือโอนอ่อนผ่อนตามจะมีได้อย่างมากที่สุด ก็เพียงเท่าที่อยู่ในขอบเขตซึ่ง

๑. ไม่เป็นการอ้อนวอนหวังพึ่งอำนาจบันดาลจากภายนอก (หลักพึ่งตน และความเป็นอิสระ)

๒. ไม่เป็นเหตุให้หมกมุ่นหลงใหล หรือจะมัววิรโรไม่ลงมือทำ (หลักทำการด้วยความเพียรตามเหตุผล)

ปฏิบัติถูกต้อง คือ เดินหน้า

เป็นชาวพุทธ คือ ไม่หยุดพัฒนา

จากความผ่อนปรนนี้ ความสัมพันธ์และวิถีปฏิบัติเท่าที่พอจะเป็นไปได้ จึงมีดังนี้

ก. เกี่ยวข้องกับอิทธิปาฏิหาริย์ ตลอดถึงสิ่งมงคลได้ โดยพยายามทำสิ่งเหล่านี้ในความหมายใหม่ที่สามารถทำได้ด้วยตนเอง เช่น ธรรมฤทธิ์ อริยฤทธิ์ และมงคลที่เกิดจากการประพฤติธรรม เป็นต้น แต่ก็ยอมผ่อนลงไปอีกอย่างมากที่สุด จนถึงยอมให้เกี่ยวข้องกับมงคลตามแบบของชาวบ้านได้เฉพาะในแง่ที่เป็นเครื่องเสริมกำลังใจ (เสริมในทางที่ดีงาม ไม่ใช่ฮึกเหิมที่จะทำการชั่วร้าย) และเสริมความเพียรพยายามให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น โดยย้ำว่า จะต้องไม่เป็นเครื่องห่วงเหนี่ยวหรือลดทอนความเพียรพยายามทำการตามเหตุผลเป็นอันขาด

ข. สัมพันธ์กับเทพเจ้าทั้งหลาย โดยวิธีอยู่ร่วมกัน (เกือบ = ต่างคนต่างอยู่) ด้วยเมตตาเกื้อกูลกันด้วยไมตรี ผ่อนลงไปอย่างมากที่สุดจนถึงยอมรับการทำเทวดาพลี^{๕๔} (ของถวายแก่เทวดา หรือแผ่ส่วนบุญอุทิศแก่เทวดา) ในความหมายว่าเป็นการเอื้อเพื่อเกื้อกูลหรืออุปการะแก่เทวดา (ไม่ใช่บนบาน อ้อนวอนหรือขอให้โปรดปราน)

ยิ่งผ่อนปรนให้มาก ก็ยิ่งจำเป็นจะต้องย้ำข้อเตือนสำนึกไว้

ให้นักแน่น ไม่จำเพาะชาวบ้านจะต้องคอยเตือนตนเองเท่านั้น แม้พระสงฆ์ก็ควรช่วยเตือนชาวบ้านบ่อยๆ เพราะชาวบ้านมีโอกาส ใกล้ชิดสภาพแวดล้อมทางธรรมน้อย และมีกิจของฆราวาสุ่นวาย คอยชักให้แซะเขื่อนได้ง่าย

ข้อเตือนสำนึกที่ว่านั้นก็คือ จะต้องรู้ตัวอยู่เสมอว่า ตนยัง อยู่ระหว่างกำลังพัฒนา ขณะนี้อยู่ที่ขั้นนี้ ต้องระลึกไว้ว่า แม้ว่า ขณะนี้ยังยุ่งเกี่ยวกับเทวดา ยังยุ่งเกี่ยวกับมงคล แต่ก็หวังอยู่เสมอว่าจะก้าวไปสู่ขั้นแห่งความเป็นอิสระสักวันหนึ่ง

ถ้าพูดอย่างรวบรัดก็คือ จะต้องสำนึกอยู่เสมอว่า “เราจะต้องเดินหน้า ไม่ใช่ย่ออยู่กับที่”

คำว่า “เดินหน้า” มีความสำคัญเป็นพิเศษสำหรับ พัฒนาการในอริยธรรมขั้นต้น เพราะหมิ่นเหม่ที่จะตกลงไปจาก ความเป็นสมาชิกในชุมชนชาวพุทธ ถอยหลังกลับไปอยู่ในชุมชน ก่อนอารยะได้ง่ายเหลือเกิน เพราะในขั้นต้นสุดนี้ สิ่งที่ใช้ร่วมใน พุทธศาสนากับในศาสนาเดิมยังมีมาก และสิ่งนั้นบางทีก็เป็นสิ่ง

เดียวกันแท้ๆ เช่น มงคล และพลี เป็นต้น ต่างแต่ท่าที่แห่งความเข้าใจสำหรับชี้นำ และจำกัดขอบเขตของการปฏิบัติ ถ้าเกิดเหตุเพียงแค่ว่าแผลอติเมทาที่ของการวางจิตใจนี้เสียเท่านั้น พุทธิกรรมของผู้ปฏิบัติก็อาจพลิกกลับเป็นตรงข้ามได้ทันที คือ หล่นจากสมาธิกภาพในชุมชนพุทธ ถอยกลับไปอยู่นอกชุมชนอารยะ (น่ากลัวว่าจะได้เป็นกันมาเสียอย่างนี้หลายครั้งแล้ว) ดังนั้น คำว่า “เดินหน้า” จึงเป็นข้อเตือนสำนึกสำคัญที่จะต้องมาด้วยกันเสมอกับความสำนึกในท่าที่ที่เป็นขอบเขตของการปฏิบัติ^{๕๙}

เมื่อใดเดินทางก้าวหน้าถึงขั้นที่ ๓ เมื่อนั้นจึงจะปลอดภัยแท้ เพราะได้เข้าอยู่ในชุมชนอารยะเป็นโสดาบันขึ้นไป ไม่มีการถอยหลังหรือลั้งเลใดๆ อีก มีแต่จะเดินหน้าอย่างเดียว เพราะเข้าถึงความหมายของพระรัตนตรัย มั่นใจในความเป็นไปตามเหตุผลจนมีศรัทธาที่ไม่หวั่นไหว ไม่ต้องอ้างอิงปัจจัยภายนอก ไม่ว่าจะสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทวฤทธิ์ใดๆ และไม่มีกิเลสรุนแรงพอที่จะให้ทำความชั่วร้ายหรือให้เกิดปัญหาใหญ่ๆ เป็นปมในใจที่จะต้องระบายนับทั้งรู้จักความสุขอันประณีตซึ่งเกิดจากความสุขสงบผ่องใสภายใน

แล้ว จึงมีความเข้มแข็งมั่นคงในจริยธรรมอย่างแท้จริง

ภาวะที่มีคุณธรรม มีความสุข และเป็นอิสระ ซึ่งอิทธิพลภายนอกไม่อาจมาครอบงำชักจูงได้เพียงเท่านี้ เป็นความประเสริฐเพียงพอที่เทพเจ้าเหล่าเทวดาจะบูชาบัพเพภิรมย์^{๖๐} และพอที่จะให้ชีวิตของผู้นั้นเป็นอุดมมงคล คือมงคลอันสูงสุดอยู่แล้วในตัว

มนุษย์เป็นยอดแห่งสัตว์ที่ฝึกได้ เรียกว่าสมัยใหม่ว่ามี ศักยภาพสูง สามารถฝึกได้ทั้งทางกาย ทางจิต และทางปัญญา ให้วิเศษ ทำอะไรๆ ได้ประณีตวิจิตรพิสดารแสนอัศจรรย์ อย่างแทบไม่น่าเป็นไปได้^{๖๑} การมัวเพลินหวังผลจากกถาอนุภาพและเทวานุภาพดลบันดาล ก็คือการตกอยู่ในความประมาท ละเลยปล่อยให้ศักยภาพของตนสูญไปเสียเปล่า และจะไม่รู้จักเติบโตในอริยมรรคา

ส่วนผู้ใดไม่ประมาท ไม่รีรอ เร่งฝึกฝนตนไม่หยุดยั้ง ผู้นั้นแหละจะได้ทั้งอิทธิฤทธิ์และเทวฤทธิ์ และจะบรรลุสิ่งเลิศล้ำที่ทั้งกถาอนุภาพและเทวานุภาพไม่อาจอำนวยให้ได้

บันทึกพิเศษท้ายบท

สำหรับผู้สนใจเชิงวิชาการ

บันทึกที่ ๑

อิทธิปาฏิหาริย์ในคัมภีร์

การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระพุทธเจ้า เท่าที่พบในพระไตรปิฎก คือ

- ทรมานหัวหน้าชฎิลชื่ออูรุเวลกัสสป (ทรมาน มาจาก “ทมน” แปลว่า ฝึก คือทำให้หมดทิฏฐิमानะ หันมายอมรับถือปฏิบัติ สิ่งที่ถูกต้อง ไม่ใช่ทำให้เจ็บปวด) - วินย.๔/๓๗-๕๑/๔๕-๖๐;
- ทรมานพุกพรหม - ม.ม.๑๒/๕๕๑-๕/๕๙๐-๗; ส.ส.๑๕/๕๖๖/๒๐๘;
- ทรมานพรหมอีกองค์หนึ่ง - ส.ส.๑๕/๕๙๓/๒๑๑;
- แก้ความเห็นของสุนักขัตต์ และแก้คำทำของอเจลกชื่อปาฏิกบุตร - ที.ปา.๑๑/๔-๑๒/๖-๒๙;
- ทรมานใจของคูลิมาล - ม.ม.๑๓/๕๒๔/๔๗๙;
- ทำให้พระภิกษุพวกหนึ่งประหวั่นใจแล้วมาเฝ้าเพื่อพระองค์
จะตรัสสอน - ส.ข.๑๗/๑๖๗/๑๑๗;

- ทำให้จำเพาะบางคนเห็นมหาบุรุษลักษณะในที่เร้นลับ - ที่.ส. ๙/๑๗๐/๑๓๖; ๑๗๕/๑๓๙; ม.ม.๑๓/๕๘๗/๕๓๑; ๖๐๘/๕๕๓ = ชุ.สุ. ๒๕/๓๗๖/๔๔๓;
- แผ่เมตตาให้ช่างรายนาฟ้าคีรีมีอาการเชื่อง (ไม่ใช่อิทธิปาฏิหาริย์โดยตรง) - วินย.๗/๓๗๘/๑๘๙;
- ผจญอาพวกยักษ์ (ไม่ใช่แสดงฤทธิ์โดยตรง) - ส.ส.๑๕/๘๓๘/๓๑๔; ชุ.สุ.๒๕/๓๑๐/๓๕๙;

เรื่องที่มาในอรรถกถา เช่น

- ยมกปาฏิหาริย์ แก่คำทำของพวกเตยริย์ - ที่.อ.๑/๗๗; ฐ.อ. ๖/๖๒; ชา.อ.๖/๒๓๑; (ทั้งนี้อิงบาลีใน ชุ.ปฎิ.๓๑/๐/๔; ๒๘๔/๑๘๒; และ วินย.๗/๓๑/๑๔);
- ทรงนำพระภิกษุใหม่ ๕๐๐ รูป เพ็ยวชมธรรมชาติในป่าหิมพานต์แก่ความคิดถึงคู่รักคู่ครอง - ชา.อ.๘/๓๓๕ เป็นต้น

การแสดงอิทธิปาฏิหาริย์ของพระสาวก ที่พบในบาลี คือ

- พระปิลโกลภาร์ทวาช แก่คำทำเหาะขึ้นไปเอาบาตรบนยอดไม้ (ต้นบัญญัติไม่ให้ภิกษุแสดงอิทธิปาฏิหาริย์แก่ชาวบ้าน) -

วินย.๗/๓๑/๑๔;

- พระมหาโมคคัลลาน์ปรายบมาร - ม.ม. ๑๒/๕๕๙/๖๐๑;
- พระปิลินทวัจฉะนำบุตรของอุปัฏฐากกลับคืนจากโจร - วินย. ๑/๑๗๓/๑๒๕;
- พระปิลินทวัจฉะอธิษฐานวังพระเจ้าพิมพิสารเป็นทอง เพื่อช่วยแก่ชาวบ้านจากข้อหาโจรกรรม - วินย. ๒/๑๓๙/๑๑๙- ๑๒๑;
- พระทัฬหฬมลบุตรใช้นิ้วเป็นประทีปส่องทางนำพระภิกษุทั้งหลายไปยังเสนาสนะต่างๆ - วินย. ๑/๕๕๑/๓๖๙; ๖/๕๕๓/๓๐๖;
- พระสาเกตตะใช้ฤทธิให้ชาวบ้านเห็น ทำให้ต้องแสดงฤทธิให้ชาวบ้านดูต่อพระพักตร์เพื่อให้ชาวบ้านใจสงบพร้อมที่จะฟังธรรม - วินย. ๕/๑/๓;
- พระสาเกตตะปรายขนาดของชฎิล (ต้นบัญญัติห้ามภิกษุดื่มสุรา) วินย. ๒/๕๗๕/๓๘๓;
- พระเทวทัตทำให้เจ้าชายอชาตศัตรูเลื่อมใส - วินย. ๗/๓๔๙/๑๖๔;
- พระสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลาน์กลับใจหมู่ภิกษุศิษย์พระเทวทัต ด้วยอนุศาสนีปาฏิหาริย์ ที่ควบด้วยอิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์ - วินย. ๗/๓๙๔/๑๙๘;

- พระมหากษัตริย์บันดาลให้มีลมเย็น แดดอ่อน และฝน ช่วยพระเถระที่กำลังเดินยามร้อนจัด จิตตคฤหบดีเห็นจึงขอให้ทำฤทธิ์ให้ดู และท่านได้บันดาลให้เกิดไฟ - ส.สพ.๑๘/๕๕๖/๓๕๗;
- พระมหาโมคคัลลนาร์บันดาลให้เวชยันตปราสาทสิ้นสะเกเทือนเพื่อเตือนสำนึกให้พระอินทร์ไม่มัวเมาประมาท - ม.มุ.๑๒/๔๓๗/๔๖๘;
- พระมหาโมคคัลลนาร์บันดาลให้มีคารมาตุปราสาทสิ้นสะเกเทือนเพื่อเตือนสำนึกของพวกภิกษุผู้จัดจ้านฟุ้งเฟ้อ - ส.ม.๑๘/๑๑๕๕/๓๔๖;
- พระอภิกุ สวากของพระสิขีพุทธเจ้า แสดงธรรมโดยไม่ให้คนเห็นตัว ให้เสียงได้ยินไปได้พันโลกธาตุ - ส.ส.๑๕/๖๑๖/๒๒๓; อัง.ต.ก.๒๐/๕๒๐/๒๙๑; ขุ.ปฎิ.๓๑/๖๘๖/๕๙๖;

ส่วนเรื่องที่เล่าในอรรถกถามีมากมาย เช่น

- พระจุลบันถกบันดาลให้เห็นตัวท่านเป็นพันองค์ - อัง.อ.๑/๒๒๘,๒๓๕; ฐ.อ.๒/๗๔; วิสุทฺธิ.๒/๒๑๙ (อิงบาลี ขุ.ปฎิ.๓๑/๖๘๕/๕๕๒);
- พระมหาโมคคัลลนาร์ทรมานันนโทปนันทนาคราช - ชา.อ.๗/๓๕๖; วิสุทฺธิ.๒/๒๓๓;

- พระปณฺณะช่วยพ่อค้าชาวเรือจากการทำร้ายของอมนุษย์ - ม.อ.๓/๗๓๑-๔ (เพิ่มความจากปณฺโณวาทสูตร, ม.อ.๑๔/๗๖๔/๔๘๕ และมีเรื่องพระพุทธเจ้าเสด็จสุนาปรันตชนบท เป็นที่มาของพระพุทธรูป ๒ แห่ง);
- สามเณรสังกัจจะช่วยภิกษุ ๓๐ รูป โดยอาสาให้โจรจับตัวไป บุญชัยญแทน และกลับใจโจรได้หมด - ธ.อ.๔/๑๑๑;
- สุมณสามเณรปราบพญานาค - ธ.อ.๘/๘๘;
- พระสุนทรสมุทรเหาะหนีหญิงนางโลม - ธ.อ.๘/๑๕๒, ๑๕๓

เรื่องฤทธิ์ของคนอื่น มีมาในบาลีบ้างบางแห่ง เช่น

- พรหมสัมมาทิฏฐิทรมาณพรหมมิจฉาทิฏฐิ - ส.ส.๑๕/๕๕๖/ ๒๑๕;
- ฤาษีชื่อโรहितัสสะมีฤทธิ์เหินเวหาด้วยความเร็วดังว่าอย่างทำ เดียวก็ข้ามมหาสมุทรไปแล้ว เหาะไปตลอด ๑๐๐ ปี ไม่หยุดเลย ก็ไม่ถึงที่สุดโลก (โลก ในที่นี้หมายถึง สกลจักรวาล หรือสากลพิภพ) ตายเสียก่อน - ส.ส.๑๕/๒๓๗/๘๘; อัง.จตุกก.๒๑/๔๕/๖๑;
- พระอินทร์แปลงเป็นช่างหูกมาถวายพิณฑบาทแก่พระมหากัสสป - ขุ.อ.๒๕/๘๐/๑๕๕;

ส่วนในอรรถกถามีเรื่องมากมาย โดยมากเป็นการกระทำของเทวดา ยักษ์ วิชยาร ฤาษี ดาบสต่างๆ ผู้มีบทบาทมากท่านหนึ่งคือพระอินทร์ ซึ่งมักแปลงกายบ้าง ไม่แปลงกายบ้าง ลงมาช่วยคนดีบ้าง ทดสอบความดีของคนดีบ้าง ดังเช่นแปลงเป็นหนูมากัดเชือกรัศนครรภ์ปลอมของนางจิณฺจมาณวิกา - ฐ.อ.๖/๔๕; ฐ.อ.๖/๑๓๐; อิติ.อ.๑๑๓ และพบได้ทุกๆ ไปในอรรถกถาชาดก;

นอกจากนั้น มีกล่าวถึงเป็นกลางๆ มิใช่เป็นเหตุการณ์เฉพาะครั้งเฉพาะคราว เช่น

- เป็นเหตุหนึ่งของแผ่นดินไหว - ที.ม.๑๐/๙๘/๑๒๖;
- แสดงความสำคัญของมโนกรรม - ม.ม.๑๓/๗๐/๖๓;
- เหตุให้อธิษฐานต้นไม้เป็นดินก็ได้ เป็นน้ำก็ได้ เป็นต้น - อัง.ภก.๒๒/๓๑๔/๓๘๐;
- กล่าวถึงคนที่เป็นโลกาธิปไตยเร่งปฏิบัติธรรม เพราะกลัวว่าสมณพรมณ์และเทวดาผู้มีฤทธิ์จะลวงรู้จิตของตน - อัง.ติก.๒๐/๔๗๙/๑๘๘

บันทึกที่ ๒

การช่วยและการแก้งของพระอินทร์

การช่วยเหลือของพระอินทร์นั้น ดูเหมือนจะมีใช้เกิดจากเพียงคุณธรรมเท่านั้น แต่แทบจะถือเป็นหน้าที่ทีเดียว เพราะมีข้อกำหนดกำกับอยู่ด้วย คือ การที่อาสาหรือเป็นสัญญาณเดื่อน

เรื่องอาสาหรือนี้ก็น่าจะเป็นหลักฐานอย่างหนึ่งที่แสดงถึงช่วงต่อของความเปลี่ยนแปลงจากการถูกบีบบังคับด้วยแรงตบะหรือการบำเพ็ญพรตแบบเก่า หันมาเน้นในแง่ที่คุณธรรมความดีของคนเป็นแรงเร้าแทน และพระอินทร์ในระยะช่วงต่อนี้ ก็ยังเกี่ยวข้องกับพลังบีบบังคับที่เกิดจากตบะแบบเก่าอยู่ด้วย

ในสถานการณ์บีบบังคับแบบเก่านั้น การปฏิบัติของพระอินทร์ก็มักจะเป็นไปในรูปของการแข่งขัน ชิงชัย ชิงอำนาจกับมนุษย์แบบโลกๆ ที่ติดมากับระบบเก่า เช่น พยายามหาทางทำลายตบะของมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งเห็นได้ชัดว่าไม่ใช่วิธีการแห่งคุณธรรม

ตามคติของพระพุทธศาสนา (เช่น โฉมสกัถ์สพชาดก, ชา.อ.๕/๓๘๐;
อรัมพสาชาดก, ชา.อ.๗/๓๓๖; นพินิกาชาดก, ชา.อ.๘/๑)

ส่วนเรื่อง^๑ที่เข้าสู่คติของพระพุทธศาสนามากบ้างน้อยบ้าง
มีมากมายหลายเรื่อง เช่นใน

- มหาสุวราชชาดก, ชา.อ.๕/๓๕๑;
- กัณหาชาดก, ชา.อ.๕/๔๒๙;
- อภิตติชาดก, ชา.อ.๖/๑๙๗;
- สุรุจิจชาดก, ชา.อ.๖/๓๐๕;
- สิวราชชาดก, ชา.อ.๗/๓๗;
- สัมพูลาชาดก, ชา.อ.๗/๓๐๒;
- กุสชาดก, ชา.อ.๘/๑๓๓;
- เตมียชาดก, ชา.อ.๙/๒;
- เวสันดรชาดก, ชา.อ.๑๐/๔๕๙;
- เรื่องพระจักขุปาล, ฐ.อ.๑/๑๖;
- เรื่องสามเณร, ฐ.อ.๘/๑๒๙ ๕๗๕

อนึ่ง พึงสังเกตด้วยว่า ตามเรื่องในชาดกเหล่านี้ เมื่อพระอินทร์จะช่วยนั้น มิใช่จะช่วยง่ายๆ โดยมากมักจะมีบททดลองก่อน เพื่อทดสอบว่ามนุษย์ที่ทำดีนั้น มีความแน่วแน่มั่นคงในความดีนั้น แท้จริงหรือไม่

อีกเรื่องหนึ่งก็คือว่าแสดงคติพุทธศาสนาอย่างสำคัญ จัดเข้าในทศชาติ คือ มหาชนกชาดก ตามเรื่องว่า เมื่อเรือแตกกลางทะเล คนทั้งหลายหวาดกลัว ร้องไห้ วอนไหว้เทวดาต่างๆ พระโพธิสัตว์ผู้เดียว ไม่ร้องไห้ ไม่คร่ำครวญ ไม่วอนไหว้เทวดา คิดการต่างๆ ตามเหตุผล และเพียรพยายามสุดกำลัง ในที่สุดมณีเมขลาเทพธิดา รักษาสมุทรมาช่วยเหลือตามหน้าที่ของเทวดา (ช.อ.๙/๕๙)

อนึ่ง นอกจากตรวจดูเองแล้ว พระอินทร์ยังมีทำวโลกบาล เป็นผู้ช่วย คอยส่งบริวารมาตรวจดูความประพฤติของชาวโลกไป รายงานให้ทราบด้วย (อง.ตัก.๒๐/๔๗๖/๑๘๐; อง.อ.๒/๑๕๖)

บันทึกที่ ๓

สังกิริยา ทางออกที่ดีสำหรับผู้ยังหวังอำนาจดลบันดาล

สำหรับชาวพุทธในระยะพัฒนาขั้นต้น ผู้ยังหวัง หรือยังมี
เยื่อใยที่ตัดไม่ค่อยขาดในเรื่องแรงดลบันดาลหรืออำนาจอิศวรวิ
ต่างๆ ประเพณีพุทธแต่เดิมมายังมีวิถีปฏิบัติที่เป็นทางออกให้อีก
อย่างหนึ่ง คือ “สังกิริยา” แปลว่า การกระทำสัจจะ หมายถึงการ
อ้างพลังสัจจะหรือการอ้างเอาความจริงเป็นพลังบันดาล คือยก
เอาคุณธรรมที่ตนได้ประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญมาหรือมีอยู่ตามความ
จริง หรือแม้แต่สภาพของตนเองที่เป็นอยู่จริงในเวลานั้น ขึ้นมาอ้าง
เป็นพลังอำนาจสำหรับขจัดปัดเป่าภัยอันตรายที่ได้ประสบในเมื่อ
หมดทางแก้ไขอย่างอื่น

วิธีการนี้ไม่กระทบระเทือนเสียหายต่อความเพียรพยายาม
และไม่เป็นการขอรับรองวิงวอนต่ออำนาจดลบันดาลจากภายนอก
อย่างใดๆ ตรงข้าม กลับเป็นการเสริมย้ำความมั่นใจในคุณธรรม
และความเพียรพยายามของตน และทำให้มีกำลังใจเข้มแข็งยิ่งขึ้น

อีกทั้งไม่ต้องยุ่งเกี่ยวกับวัตถุหรือพิธีที่จะเป็นช่องทางให้ขยาย
กลายรูปพื้นเพื่อออกไปได้

สัจกิริยาพบบ่อยในคัมภีร์พุทธศาสนารุ่นอรรถกถา เฉพาะ
อย่างยิ่งชาดก นับเป็นวิธีปฏิบัติที่ใกล้จะถึงความเป็นพุทธอย่างแท้
จริง ดังหลักฐาน (หลายเรื่องมีลักษณะน่าจะเหลือเชื่อ แต่คงเป็น
ธรรมดาของวรรณคดี)

- พิสูจน์ความเป็นลูก ชา.อ./๑/๒๐๖;
- ทำให้ต้นอ้อกลวง เพื่อช่วยฝูงลิงให้ดื่มน้ำได้โดยปลอดภัย - ชา.อ./๑/๒๕๙, ม.อ.๓/๑๖๙;
- ลูกนกขอให้ตนพ้นภัยไฟป่า ชา.อ./๑/๓๑๙;
- ช่วยให้ชนะสกกา - ชา.อ./๒/๘๗;
- ให้เด็กหายจากพิษงู - ชา.อ./๕/๔๖๐;
- ให้เรือพ้นภัยจากทะเลร้าย ชา.อ./๖/๗๓;
- ให้ประดานกพ้นจากที่กักขัง - ชา.อ./๖/๓๓๖;
- บริจาคพระเนตรแล้ว กลับมีพระเนตรขึ้นใหม่ - ชา.อ./๗/๔๘ (อ้างใน มลินฺหา.๑๗๐);
- ให้ผู้ไปสละชีวิตแทนบิดาปลอดภัย (มีแง่อิงเวทดาบั้ง)

- ชา.อ.๗/๒๑๒;

- อ่างความซื่อสัตย์ต่อสามี ทำให้สามีหายจากโรคเรื้อน -
ชา.อ.๗/๓๑๑;
- พระมเหสีขอให้มีโอรส - ชา.อ.๗/๒;
- ให้พ้นจากการจองจำเพราะถูกใส่ความ - ชา.อ.๗/๕๕;
- ให้ลูกหายจากพิษลูกศร - ชา.อ.๗/๑๕๒;
- ให้สวามีที่กำลังจะถูกฆูชาลัย์พ้นภัย - ชา.อ.๑๐/๑๓๓;
- นางโสเภณีให้แม่คงคาไหลกลับ - มลินฺห.๑๗๓;
- พระเจ้าอโศกขอกิ่งมหาโพธิ์โดยไม่ต้องตัด - วินย.อ.๑/๙๕;
- ให้พ้นจากการถูกลงโทษให้ช่างเหยียบในกรณีถูกใส่
ความว่าเป็นโจร - ที.อ.๒/๔๑๒; (แต่ ชา.อ.๑/๓๐๑ ว่าเป็น
อานุกาพแห่งเมตตา);
- ลูกอ้างใจจริงของแม่ให้พ้นภัยควายป่าได้ - ม.อ.๑/๒๗๖;
สั.อ.๒/๑๘๖; สังกณี อ. ๑๘๔;
- องคุลิมาลประสงค์ความสวัสดิแก่หญิงกรรมแก่ - ม.อ.
๓/๓๑๓ (อ้างบาลี ม.ม.๑๓/๕๓๑/๔๘๕);
- ราชาหมาทับปิณะข้ามแม่น้ำด้วยม้า - สั.อ.๒/๒๙๙; อัง.อ.
๑/๓๔๘;

- พระราชเทวีทำอย่างมหากัปปินะ - ฐ.ธ.๔/๔๙๑;
- เสี่ยงดอกไม้ไปบูชาและนิมนต์พระพุทธเจ้า - ฌ.ธ.๑/๒๘๘;
- ให้อุบายจากพิษณุ - ฌ.ธ.๒/๑๗๖;
- ทำให้สามีหายป่วย ฌ.ธ.๓/๑๑๗ (แต่บอกลีว่าหายเพราะ ฟังโอวาทของภรรยา - ฌ.นกก.๒๒/๒๘๗/๓๓๒);
- เสี่ยงทายว่ามีทักษิโณยบุคคลหรือไม่ - ฌ.ธ.๓/๓๔๑;

มีข้อที่ควรเสนอไว้ช่วยกันพิจารณาอย่างหนึ่งว่า บางที ประเพณีการทำสักการียา อาจเป็นเครื่องแสดงอย่างหนึ่งว่าจริยธรรมยังมั่นคงแข็งแรงอยู่ในสังคมหรือไม่ การเสื่อมไปของประเพณีสักการียาอาจแสดงถึงความเสื่อมถอยอ่อนแอลงในทางจริยธรรม เพราะในเมื่อไม่มีคุณธรรมที่จะให้เกิดความมั่นใจในตนเอง ก็ต้องหันกลับไปอ้างและวิงวอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีเทวฤทธิ์ เป็นต้น

คงเป็นด้วยเหตุนี้ การกระทำตามระบบเดิม เช่น การบวชบวช การวิงวอน การสาปแช่ง การสวดสาบานผสมสาป (การสวดสาบานตามความหมายเดิมล้วนๆ เป็นเพียงคำมั่น แต่ที่ทำกันมาก มีการอ้างสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาสาปแช่งด้วยว่า ถ้าทำหรือไม่ทำอย่างนั้น ขอให้ประสบผลร้ายอย่างนั้นๆ) จึงยืนยงและแพร่หลายกว่า.

บันทึกที่ ๔

พระพุทธ เป็นมนุษย์หรือเทวดา

คติพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับเทวดานี้ เมื่อปฏิบัติให้ถูกต้องด้วยความเข้าใจ ก็ทำให้ชาวพุทธอยู่ร่วมกันได้ด้วยดีกับผู้ที่ยังนับถือเทพเจ้า พร้อมทั้งสามารถรักษาหลักการของตนไว้ได้ด้วย

อย่างไรก็ตาม บางท่านสังเกตว่า ท่าที่เช่นนี้ทำให้พระพุทธศาสนาเสียเปรียบ เพราะคนทั่วไปมีความโน้มเอียงในทางที่จะไม่มั่นใจตนเอง และคร่ำครึที่จะคิดเหตุผล จึงมักถูกดึงลงไปสู่ลัทธิไหว้วอนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ขอฤทธิ์ดลบันดาลได้ง่าย

ข้อนี้อาจเป็นจุดอ่อนที่พิจารณากันไปได้ต่างๆ แต่ปัญหาน่าจะอยู่ที่ว่า เราได้ยกเอาขอบเขตที่ท่านวางไว้ขึ้นมาปฏิบัติกันหรือเปล่า และคอยย้ำความเข้าใจที่ถูกต้องกันไว้หรือไม่ ยิ่งถ้ารู้ตัวว่ามีจุดอ่อนอยู่แล้ว ก็ควรจะยิ่งระมัดระวังรักษาหลักการให้แข็งขันยิ่งขึ้น

มองอย่างหนึ่ง เหมือนกับพูดว่า ชาวพุทธฝ่ายชาวบ้านจะไป

นับถือกราบไหว้ยกย่อง (แต่ไม่ใช่อ่อนน้อมหรือมัวสุม) เทพเจ้ากับเขา
 อย่างไรก็ได้ แต่อย่านับถือให้สูงกว่าความสามารถของมนุษย์ที่ตนมี
 อยู่ก็แล้วกัน เทวดาจะสูงเท่าใดก็ได้ แต่ที่สูงที่สุดนั้นคือมนุษย์ คือท่าน
 ผู้เป็นศาสดาของเทวะและมนุษย์ทั้งหลาย หรือถ้าไม่คล่องใจที่จะ
 นึกถึงภาพเทพเจ้าที่ตนเคยเคารพเทิดทูนมากกราบไหว้มนุษย์ ก็อาจ
 จะมองมนุษย์ผู้สูงสุดใหม่อีกแนวหนึ่งว่า เป็นผู้ได้พัฒนาตนจนถึง
 ภาวะสูงสุด พ้นไปแล้ว ทั้งจากความเป็นเทพเจ้าและความเป็น
 มนุษย์ โดยขอให้พิจารณาพุทธพจน์ดังต่อไปนี้ (ข้อความมีลักษณะ
 เล่นถ้อยคำ จึงแปลรักษาลำนวนเพื่อผู้ศึกษามีโอกาสพิจารณา)

ครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธเจ้ากำลังเสด็จพุทธดำเนินทางไกล
 พราหมณ์ผู้หนึ่งได้เดินทางไกลทางเดียวกับพระองค์ มองเห็นรูป
 จักรที่รอยพระบาทแล้วมีความอัศจรรย์ใจ ครั้นพระองค์เสด็จลงไป
 ประทับนั่งพักที่โคนไม้ต้นหนึ่งข้างทาง พราหมณ์เดินตามรอยพระ
 บาทมา มองเห็นพุทธลักษณะการที่ประทับนั่งสงบลึกซึ้งน่าเลื่อมใส
 ยิ่งนัก จึงเข้าไปเฝ้าแล้ว

ทูลถามว่า: “ท่านผู้เจริญคงจักเป็นเทพเจ้า”

พระพุทธเจ้าตรัสตอบว่า: “แน่ะพราหมณ์ เทพเจ้าเราก็จักไม่เป็น”

ทูลถามต่อไปว่า: “ท่านผู้เจริญคงจักเป็นคนธรรพ์”

ตรัสตอบว่า: “คนธรรพ์เราก็จักไม่เป็น”

ทูลถามว่า: “ท่านผู้เจริญคงจักเป็นยักษ์”

ตรัสตอบว่า: “ยักษ์เราก็จักไม่เป็น”

ทูลถามว่า: “ท่านผู้เจริญคงจักเป็นมนุษย์”

ตรัสตอบว่า: “มนุษย์เราก็จักไม่เป็น”

ทูลถามว่า: “เมื่อถามว่าท่านผู้เจริญคงจักเป็นเทพ ท่านก็กล่าววาทะ
เทพเราก็จักไม่เป็น เมื่อถามว่าท่านผู้เจริญคงจักเป็นคนธรรพ์...
เป็นยักษ์...เป็นมนุษย์ ท่านก็กล่าววาทะ จักไม่เป็น เมื่อเช่นนั้น ท่านผู้
เจริญจะเป็นใครกันเล่า”

ตรัสตอบว่า: “นี่แน่ะพราหมณ์ อาสวะเหล่าใดที่เมื่อยังละไม่ได้ จะ
เป็นเหตุให้เราเป็นเทพเจ้า...เป็นคนธรรพ์...เป็นยักษ์...เป็นมนุษย์
อาสวะเหล่านั้นเราจะได้แล้ว ถอนรากเสียแล้ว...หมดสิ้น ไม่มีทาง
เกิดขึ้นได้อีกต่อไป

“เปรียบเหมือนดอกอุบล ดอกปทุม ดอกบุณฑริก เกิดในน้ำ
เจริญในน้ำ แต่ตั้งอยู่พ้นน้ำ ไม่ถูกน้ำฉาบติด ฉันทใด เราก็จันทัน

เหมือนกัน เกิดในโลก เติบโตขึ้นในโลก แต่เป็นอยู่เหนือโลก ไม่ติด
กลัวด้วยโลก ฉะนั้น; นี่แน่ะพราหมณ์ จงถือเราว่าเป็น ‘พุทธะ’ เกิด”

(อง.จตุกก.๒๑/๓๖/๔๘)

เชิงอรรถ

- ^๑ น โสเธนฺติ มจฺจํ อวิตติณฺณงฺขํ (ขุ.สุ.๒๕/๓๑๕/๓๗๔)
- ^๒ หลักข้อนี้ รวมอยู่ในในเกณฑ์วินิจฉัยความหมายและคุณค่าของพุทธธรรม ซึ่งเป็นบทหนึ่งในหนังสือพุทธธรรมฉบับสมบูรณ
- ^๓ ที.ปา.๑๑/๒-๓/๓-๔; พึงเทียบกับพุทธพจน์ที่แสดงสิ่งที่ทรงพยากรณ์และไม่ทรงพยากรณ์ ใน ม.ม.๑๓/๑๕๐-๑๕๒/๑๔๗-๑๕๓ ด้วย
- ^๔ ขุ.สุ.๒๕/๓๑๕/๓๗๔ (คำว่า การบำเพ็ญพรตหมายจะเป็นเทวดานั้น แปลตาม สุตต.อ.๒/๖๖ รูปศัพท์เป็น อมรา ถ้าแปลตามรูปศัพท์ ก็ได้ความเพียงว่า เทวดาทั้งหลาย ก็ดี)
- ^๕ คำชี้แจงเกี่ยวกับอิทธิปาฏิหาริย์ ในฐานะเป็นอภิญา พร้อมทั้งหลักฐานอ้างอิงทั้งหลาย ได้แสดงไว้แล้วอย่างมากมายในหนังสือพุทธธรรมตอนต้นๆ ก่อนถึงบทที่ ๑๓ ที่ว่าด้วยเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์นี้
- ^๖ ที.สี.๙/๓๓๙-๓๔๒/๒๗๓-๖; ที.ปา.๑๑/๒๒๘/๒๓๒; อัง.ติ.๒๐/๕๐๐/๒๑๓; ขุ.ปฎิ.๓๑/๗๑๘-๗๒๑/๖๑๖-๘
- ^๗ ดู เกวัญภูษิต, ที.สี.๙/๓๓๘-๓๕๐/๒๗๓-๒๘๓
- ^๘ ดู อัง.ติ.๒๐/๕๐๐/๒๑๗-๒๒๐
- ^๙ ที.ปา.๑๑/๙๐/๑๒๒; อธิบายใน ขุ.ปฎิ.๓๑/๖๙๐/๕๙๙

- ๑๐ ดู วัตถุประสงค์ของการปฏิบัติเช่นนี้ใน *อง.ปญจก.๒๒/๑๔๔/๑๙๙*; ฤทธิ์ประเภทนี้เป็นพวกเมตตาทาเจโตวิมุตติ ซึ่งถึงขั้นเป็นสุภวิโมกข์ เกิดจากเจริญโพชฌงค์ประกอบด้วยเมตตาก็ได้ (*ส.ม.๑๙/๕๙๗/๑๖๔*); เป็นผลของการเจริญสติปัฏฐาน ๔ ก็ได้ (*ส.ม.๑๙/๑๒๕๓-๑๒๖๒/๓๗๖-๙*); เป็นผลของการเจริญสมาธิก็ได้ (*ส.ม.๑๙/๑๓๓๒-๖/๔๐๑-๓*); บางแห่งเรียกผู้ปฏิบัติได้เช่นนี้ว่าอริยชนผู้เจริญอินทรีย์แล้ว (*ม.อ.๑๔/๙๖๓/๕๔๖*)
- ๑๑ วินย.๗/๓๓/๑๖; อรรถกถาอธิบายว่า ทรงห้ามแต่วิกุพพนฤทธิ์ (ฤทธิ์ผันแปร คือเปลี่ยนจากรูปร่างปกติ เช่น แปลงตัวเป็นต่างๆ เนรมิตให้เห็นสิ่งต่างๆ พุดแต่ไม่เห็นตัว ให้เห็นตัวท่อนเดียว เป็นต้น) ไม่ห้ามอริชฐานฤทธิ์ (เช่น อริชฐานตัวเป็นหลายคน เดินน้ำ ดำดิน เป็นต้น) ดู *วินย.อ.๓/๓๓๗* แต่คำอธิบายนี้ดูไม่น่านิยม
- ๑๒ *ขุ.ปฏี.๓๑/๗๑๙-๗๒๒/๖๑๖-๖๒๐*
- ๑๓ *อง.ติก.๒๐/๕๙๔/๓๗๕*; *อง.ทสก.๒๔/๒๑๗/๓๕๓*
- ๑๔ อิทิมหะ (เป็นพวกเดียวกับเมภาความรู้ เมาศีล เมภาณ เป็นต้น) ดู *อภิ.วิ.๓๕/๙๔๙/๔๖๘*)
- ๑๕ *วิสุทฺธิ.๑/๑๑๒,๑๒๒*
- ๑๖ แต่อย่าลืมน่าว่า การตั้งใจใช้ความประพตศีลและวัตรเป็นเครื่องชักจูงหมู่ชนไว้กับตน เพื่อผลในทางชื่อเสียง ความยกย่องสรรเสริญ หรือลาภ ก็เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าทรงติเตียนมากเช่นเดียวกัน

- ^{๑๗} ของขลัง สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจลึกลับนั้น รวมถึงสิ่งที่ท่านเรียกว่า ตีรัจฉาน-วิชาบางอย่างด้วย (ตีรัจฉานวิชา คือ วิชาที่ขวางต่อทางสวรรค์นิพพาน หรือวิชาภายนอกที่ไม่เข้ากับจุดหมายของพระศาสนา โดยมากเป็นวิชา จำพวกการทำนายทายทัก และการรักษาโรคต่าง ๆ ซึ่งจะจัดเป็นความบกพร่องเสียหายในด้านศีล หากภิกษุนำมาใช้เป็นเครื่องมือหาเลี้ยงชีพหรือหาลาภสักการะ ตีรัจฉานวิชา เป็นคนละอย่างกันกับอิทธิปาฏิหาริย์, ตีรัจฉานวิชา มาใน ที.สี.๙/๑๙-๒๕/๑๑-๑๕ และกล่าวซ้ำไว้อีกหลายสูตรใน พระไตรปิฎกเล่ม ๙ นั้น, มีสิกขาบทห้ามเรียนห้ามสอนใน วินย. ๓/๓๒๒/๑๗๗; ๗/๑๘๔/๗๑ อธิบายใน ที.อ.๑/๑๒๑; นิท.อ.๒/๑๑๗ เป็นต้น)
- ^{๑๘} อย่าลืมนะว่า หลักพึ่งตนเอง เป็นตัวของตัวเองนี้ ท่านให้สมดุลด้วยหลักการ เคารพ หรือคารวธรรม และพึงสังเกตว่า ผู้เป็นอิสระแล้วอย่างแท้จริง กลับเป็นผู้เชื่อฟังคำสั่ง มีวินัยอย่างยิ่ง (การเชื่อฟัง กับความเชื่อที่เรียกว่า ศรัทธา มีแ่งต่างกัน การเชื่อฟังหรือปฏิบัติตามคำสั่งอย่างมีวินัยนั้นเกิดจากศรัทธาอย่างหนึ่ง เกิดจากปัญญาอย่างหนึ่ง พระอรหันต์ปฏิบัติตามคำสั่ง รักษาระเบียบวินัยด้วยปัญญา)
- ^{๑๙} อิทธิปาฏิหาริย์ในคัมภีร์ ดู *บันทึกพิเศษท้ายบท*
- ^{๒๐} *อามิสฤทธิ* (ความสำเร็จหรือความรุ่งเรืองทางวัตถุ, วัตถุรุ่งเรือง หรือวัตถุเป็นแรงบันดาลใจ) และ *ธรรมฤทธิ* (ความสำเร็จหรือความรุ่งเรืองแห่งธรรม, ธรรมรุ่งเรือง หรือธรรมเป็นแรงบันดาลใจ) มาใน อภ.ทุก.๒๐/๔๐๓/๑๑๗; อนึ่ง

ความมีรูปโฉมงามผิวพรรณผุดผ่อง ความมีอายุยืน ความมีสุขภาพดี
ความมีเสน่ห์ให้ผู้คนชอบชมอยู่ใกล้ ก็เรียกว่าเป็นฤทธิ์เช่นกัน (ดู ที.ม.๑๐/
๑๗๑/ ๒๐๔; ม.ญ.๑๔/๔๙๖/๓๓๐)

^{๒๑} ที.ส.๙/๓๔๓/๒๗๗ และ ถัง.๑๕/๒๙๗/๘๘; อิง.จตุกก.๒๑/๔๕/๖๑ (เคยอ้าง
แล้วทั้งสองเรื่อง)

^{๒๒} วินย.๗/๓๕๐/๑๖๔; อย่างไรก็ตามก็ดี ถ้าความคิดร้ายรุนแรงขึ้น ฤทธิ์ก็เสื่อมได้
เพราะฤทธิ์ต้องอาศัยฌานสมาบัติเป็นฐาน และผู้จะเข้าฌานสมาบัติได้
ต้องทำจิตให้บริสุทธิ์ผ่องใส ปราศจากนิวรณ์

^{๒๓} คำว่าเทวดา หรือเทพ ใช้คลุมถึงพรหมทั้งหลายด้วย โดยแบ่งเป็นเทวดา
ชั้นกามาวจร (ผู้ยังเกี่ยวข้องกับกาม บางทีเรียกว่า ฌกามาพจรสวรรค์
หรือสวรรค์ชั้นที่ยังเกี่ยวข้องกับกาม ๖ ชั้น คือ จาตุมหรรวาทิกา ดาวดึงส์
ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตตสวรรค์) ต่อจากนั้นมีเทพชั้นรูปาวจร
(รูปพรหม) ๑๖ ชั้น และสูงสุดมีเทพชั้นอรุปาจร (อรุปรหม) (ดู
สังคห.๒๙ เป็นต้น)

^{๒๔} ดู อิง.นวก.๒๓/๒๒๕/๔๐๙

^{๒๕} ฐ.อิติ.๒๕/๒๖๑-๒/๒๘๙-๒๙๐

^{๒๖} อิง.ยสุจก.๒๓/๑๑๙/๒๒๙

^{๒๗} ดู คำ อิง.อ.๓/๓๔๕

^{๒๘} อบายภูมิมิ ๔ คือ นรก ตีรัจฉาน เปรต และอสุรกาย (ขุ.อิติ.๒๕/๒๓๓/๓๐๑ เป็นต้น)

^{๒๙} ใน อภ.อภุจก.๒๓/๑๖๑/๓๑๔ มีพุทธพจน์ว่า ต่อเมื่อพระพุทธเจ้าทรงมีอิทธิเวทญาณทัสสนะครบ ๘ ปริวัฏฏ์ (รอบทั้ง ๘ ด้าน คือ ๑. จำอภาสได้ ๒. เห็นรูปทั้งหลาย ๓. สันทนากันได้กับเทวดาเหล่านั้น ๔. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมาจากเทพนิกายไหน ๕. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นจุติจากที่นี้ไปเกิดที่นั่น ด้วยวิบากของกรรมใด ๖. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมีอาหารอย่างไร เสวยสุขทุกข์อย่างไร ๗. รู้ว่าเทวดาเหล่านั้นมีอายุยืนยาวเท่าใด ๘. รู้ว่าพระองค์เคยอยู่ร่วมกับเทวดาเหล่านั้นหรือไม่) จึงจะทรงปฏิญาณได้ว่าทรงบรรลุแล้ว ซึ่งอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ, อิทธิเวทญาณทัสสนะนี้น่าจะแปลว่า ญาณทัสสนะของพระผู้เหนือกว่าเทพ หรือญาณทัสสนะที่ทำให้ทรงเป็นผู้เหนือกว่าเทพ (เทียบคำแปลกับ ขุ.จ.๓๐/๖๕๔/๓๑๒; นิ.อ.๒/๓๒๘; สุตต.อ.๒/๕๓๐) เพราะทำให้ทรงรู้จักเทวดาดียิ่งกว่าที่พวกเทวดารู้จักตนเอง (เช่น พระพรหมไม่รู้อายุของตน จึงเข้าใจตนเองผิดว่าไม่เกิดไม่ตาย) อิทธิเวทญาณทัสสนะนี้ เป็นส่วนหนึ่งของทิพยจักขุ (ดู ม.อ.๓/๓๐๕) จึงเป็นคุณสมบัติจำเป็นอย่างหนึ่งสำหรับความเป็นสัมมาสัมพุทธะ เช่นเดียวกับตถาคตพลญาณข้ออื่นๆ แต่ไม่จำเป็นสำหรับการบรรลุอรหัตผลหรือนิพพาน (แต่เดิมมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล ความนับถือเทวดาเป็นของ

สามัญและฝั่งรากลึก ดังนั้น การจะแสดงความจริงประเสริฐของมนุษย์ได้ ก็
ต้องให้เห็นว่ามนุษย์สามารถจะทำตนให้เหนือกว่าเทวดาได้อย่างไร

๓๐ ลั.ส.๑๕/๕๖๖/๒๑๕

๓๑ ม.มู.๑๒/๔๓๗/๔๖๘

๓๒ ลั.ส.๑๕/๖๖๔/๓๒๒

๓๓ โลกมนุษย์ไม่สะอาด มีกลิ่นเป็นที่รังเกียจแก่เทวดา (ดู ที.ม.๑๐/
๓๐๖/๓๖๒; ชุททก.ย.๑๒๙; สุตต.ย.๒/๖๖)

๓๔ ชุ.ชา.๒๗/๕๐๕/๑๒๘; ชา.ย.๔/๒๒๗-๒๓๔

๓๕ ฐ.ย.๕/๑๐; ชา.ย.๑/๓๓๙

๓๖ ดู เรื่องพระโกณฑธาน, อัง.ย.๑/๒๘๔; ฐ.ย.๕/๔๗

๓๗ เช่น ชุททก.ย.๒๖๑; สุตต.ย.๑/๒๔๖; ฐ.ย.๒/๑๒๘

๓๘ เช่น ปัพพารวาสีตีสสเถรวัตถุ, ฐ.ย.๘/๑๒๓

๓๙ กล่าวไปตามเรื่องราวในคัมภีร์ ไม่แปลความหมายทางนามธรรม

๔๐ เขตอำนาจของมาร เรียกว่า มารโยย (มารเชยย); ดู ม.ย.๑/๔๕; สุตต.ย.๑/๕๕

๔๑ ดู ชา.ย.๑/๑๑๓; พุทฐ.ย.๕๒๑

๔๒ ดู ม.มู.๑๒/๕๖๖/๕๕๗

๔๓ อัง.จตุกก.๒๑/๑๕/๒๒

๔๔ ดู ชุ.ยติ.๒๕/๒๖๐/๒๘๘; ชุ.เถร.๒๖/๓๗๙/๓๕๙; ชุ.เถร.๒๖/๔๗๑/๔๘๙

๔๕ การช่วยและการแก้แค้นของพระอินทร์ ดู บัณฑิตพิเศษท้ายบท

^{๑๖} เทียบกับสภาพปัจจุบัน น่าสังเกตว่า มนุษย์ในบัดนี้ดูเหมือนจะหนักในการอ่อนน้อมมาก ถ้าเพียรพยายามก่อนจึงอ่อนน้อม ก็พอทำเนา แต่ที่มีมาก กลับเป็นว่า ตนไม่ได้พากเพียรอะไร ก็ไปบวงสรวงอ่อนน้อมเทวดา ส่วนเทวดาเล่าก็รอการอ่อนน้อมก่อนจึงมา และใครอ่อนน้อมก็มาช่วยคนนั้น ไม่ต้องคำนึงว่าเขาทำดีหรือไม่ ที่จะทดลองทดสอบความดีก่อนเป็นอันไม่ต้องพูดถึง ถ้าเป็นอย่างนี้ ลองมาทายกันว่าเทวดาที่ลงมาจะเป็นเทวดาแบบไหน น่าเกรงใจไหมว่า เทวดาใฝ่ลามก และเทวดาสวมรอยจะมากันมาก หรือไม่กี่เทวดาใจอ่อน ที่มัวมาขลุ่ยขลุ่ยกับมนุษย์จนพาเสียไปด้วยกัน

^{๑๗} ถ้าจะให้ถูกแท้ ควรว่า “การเพียรพยายามทำดี เป็นคุณธรรมของมนุษย์ การช่วยเหลือคนทำดีเป็นคุณธรรมของสวรรค์” แต่ใช้คำว่าหน้าที่ เพราะฟังง่ายและกำชับการปฏิบัติมากกว่า

^{๑๘} มีข้อสังเกตว่า ชาวไทยพุทธสมัยเก่า ที่เชื่อผีสิงเทวดา เมื่อจะทำการใดที่อาจกระทบกระเทือนเทวดา เขาพูดว่าให้บอกกล่าวเทวดา หรือบอกกล่าวพระภูมิเจ้าที่ ข้อนี้อาจเป็นหลักฐานอย่างหนึ่ง que แสดงถึงการปรับตัวเข้าสู่แนวทางของพระพุทธศาสนา เปลี่ยนจากการเซ่นสรวงสังเวยอย่างพราหมณ์ แต่การบวงสรวงบนบาน กลับมาเพื่องูใหม่ในสมัยปัจจุบัน ทั้งนี้ น่าจะเป็นเพราะว่า ในเมื่อคนไม่เข้าใจทำที่แบบพุทธต่อเทวดา ก็จึงมีแต่คน ๒ พวกเถียงกันอยู่ คือ พวกว่าเทวดามี กับพวกว่าเทวดาไม่มี จะเถียงกัน

อย่างไรก็ตาม พวกที่เชื่อว่ามีก็ยังมีอยู่ และที่มากก็คือพวกที่ระแวงไว้ก่อนว่ามี พวกที่ว่ามีและระแวงว่ามี ก็ไม่รู้วิธีปฏิบัติอย่างอื่นนอกจากการบวงสรวงอ้อนวอน ดังนั้น ทั้งที่มีการคว่ำให้เลิกบวงสรวงอ้อนวอนเทวดา แต่การบวงสรวงอ้อนวอนบนบานนั้น ก็กลับยิ่งแพร่หลายออกงามยิ่งขึ้น ข้อสังเกตนี้จะเป็นจริงหรือไม่ ขอให้ผู้มีโอกาสช่วยกันค้นคว้ามาบอกกันต่อไป

^{๔๙} คำว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ น่าจะเป็นคำที่คลุมเครือและกว้างเกินไป ในบรรดาสิ่งของจำพวกนี้ ส่วนที่พอจะอ้างพุทธาณูญัตได้ คงจะมีแต่มงคลอย่างเดียว ดังนั้น ในวงการพุทธน่าจะจำกัดไม่ใช้คำว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ใช้แต่คำว่ามงคลเพื่อชี้ดวงให้แคบเข้า และง่ายแก่การทะล่อมเข้าสู่ธรรม (แต่มงคลเองเดี๋ยวนี้ ก็ใช้กันพว่)

^{๕๐} อย.ปฎจก.๒๒/๑๗๕/๒๓๐

^{๕๑} วินย.๗/๑๒๐-๔/๔๖-๕๐; ม.ม.๑๓/๔๗๖/๔๔๐; อรรถกถา (วินย.๖.๓/๓๔๕; ม.อ. ๓/๒๓๙; ข.อ.๖/๓) ขยายความว่า เจ้าชายโพธิไม่ทรงมีโอรสหรือธิดา ได้ทรงให้ปลูลาดผ้าครั้งนั้นโดยตั้งความปรารถนาว่า ถ้าจะทรงได้โอรสก็ขอให้พระพุทธรองค์ทรงเหยียบผ้านั้น พระพุทธเจ้าทรงทราบเจ้าชายจะไม่มีโอรสธิดา จึงไม่ทรงเหยียบ และได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามภิกษุทั้งหลายเหยียบผืนผ้า เพราะทรงประสงค์จะอนุเคราะห์ภิกษุสงฆ์ในภายหลัง เพราะในพุทธกาลมีภิกษุที่รู้จักผู้เฒ่าอยู่มาก ภิกษุเหล่านั้นย่อมเหยียบหรือไม่เหยียบได้ตรงตามความคิดของชาวบ้านเจ้าของผ้านั้น แต่นานไปภิกษุ

หลังพุทธกาลทำไปโดยไม่รู้ไม่เข้าใจ ชาวบ้านก็จะติเตียนเอาว่าพระสมัยนี้ไม่เก่งเหมือนอย่างสมัยก่อน จึงทรงบัญญัติสิกขาบทไว้เป็นการช่วยคุ้มครองภิกษุรุ่นหลังทั้งหลาย และอธิบายต่อไปว่า ในกรณีที่หญิงแต่งไปแล้ว หรือมีครรภ์แก่ เขาขอเพื่อเป็นมงคลจึงเหยียบได้

ถ้าพิจารณาตามแนวของอรรถกถา อาจมองเห็นความต่อไปว่า กรณีของเจ้าชายโพธิเป็นการบนบานขอลูก จึงทรงบัญญัติไม่ให้เหยียบ ส่วนกรณีของหญิงแต่งงานบุตร เป็นการขอเพื่อเป็นสิริมงคลเท่านั้น จึงทรงอนุญาตให้เหยียบ

อย่างไรก็ดี ถ้าไม่ดูอรรถกถา พิจารณาอย่างพื้นๆ ตามเรื่องในบาลีจะสันนิษฐานความได้ใหม่ที่ดูจะสมเหตุสมผลอยู่มากกว่า ที่ไม่ทรงเหยียบผ้าที่วังของเจ้าชายโพธิ ก็เพราะทรงรักษามรรยาท พระองค์เสด็จมาถึงยังไม่ได้ล้างพระบาท จึงไม่ทรงเหยียบ เพราะไม่ประสงค์จะให้ผ้าเปื้อนสกปรก (มีอนุบัญญัติต่อไปด้วยว่า ถ้าภิกษุล้างเท้าแล้ว อนุญาตให้เหยียบได้) ส่วนกรณีของหญิงนั้นทรงยกเว้นให้ เพราะเขาขอรับรองโดยมีเหตุผลว่าต้องการมงคล

^{๕๒} มงคล เป็นคนละอย่างกันกับเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ แต่นำมารวมไว้ในที่นี้ด้วย เพราะเมื่อพูดในทางปฏิบัติแล้วก็มีข้อพิจารณาคล้ายคลึงกัน เช่นในแง่ผลดี ผลเสีย และการวางท่าทีที่ถูกต้อง เป็นต้น; แต่ว่าโดยความหมาย อิทธิปาฏิหาริย์เป็นเรื่องของความสามารถพิเศษของตัวผู้ทำ

อิทธิปาฏิหาริย์เอง ส่วน มงคล มีที่มีมาได้หลายแง่ เช่น อาจเชื่อว่าบุคคลหรือสิ่งที่ให้มงคลนี้ มีความศักดิ์สิทธิ์อิทธิปาฏิหาริย์หรืออำนาจพิเศษเป็นของตนเองก็ได้ อาจเชื่อว่าบุคคลหรือสิ่งนั้นเป็นสื่อหรือทางผ่านของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่เร้นลับอยู่ต่างหากก็ได้ หรืออาจเชื่ออย่างประณีตขึ้นมาอีกว่า บุคคลหรือสิ่งนั้นทรงไว้ซึ่งคุณธรรมความดีงาม ความสุข ความบริสุทธิ์ จึงเกิดเป็นความศักดิ์สิทธิ์หรือเป็นมงคลขึ้นมาในตัวเอง อย่างที่ชาวบ้านจำนวนมากเชื่อต่อพระสงฆ์เป็นต้นก็ได้; มงคลนี้มีส่วนไปเกี่ยวข้องอยู่ในเรื่องตริจฉานวิชาไม่น้อย (ตริจฉานวิชา เป็นคนละเรื่องกันกับอิทธิปาฏิหาริย์) เพราะคนเห็นตริจฉานวิชาบางอย่างเป็นแหล่งที่มาของมงคล ตริจฉานวิชานั้น ถ้าภิกษุใช้เป็นเครื่องเลี้ยงชีพแสวงหาลาภ ก็เป็นมิจจาคีพ จัดเป็นความบกพร่องด้านศีล (โดยมารวมอยู่ในเรื่องมหาศีล)

^{๕๓} ปราชญ์สมัยใหม่บางท่านเห็นว่า ความโอนอ่อนผ่อนตาม (permissive) จนเกินไป เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของพระพุทธศาสนา และลักษณะนี้นับว่าเป็นจุดอ่อนสำคัญของพระพุทธศาสนาด้วย ในข้อนี้ ผู้เขียนขอแสดงความเห็นว่า ความโอนอ่อนผ่อนตามโดยไม่วางหลักและขอบเขตของตนไว้เป็นจุดยืนที่แน่นอน จึงจะเป็นจุดอ่อนที่เสียหาย แต่พุทธศาสนามีจุดยืนที่แน่นอน เช่นในเรื่องสิ่งเหนือสามัญวิสัยนี้ ก็จะมองเห็นหลักการและขอบเขตที่เป็นจุดยืนได้ชัดเจน ปัญหาอยู่ที่ว่าเราเข้าใจจุดยืนของพุทธศาสนากันดีหรือไม่ อีกประการหนึ่ง ความโอนอ่อนผ่อนตามนั้น ถึงจะมี

จุดยืน ก็ยังมีผลเสียอยู่บ้าง แต่กระนั้น ผลดีที่ได้จากเหตุผลแง่อื่น เช่นที่
วิจารณ์ไว้ในหน้าแรกของเรื่องนี้ ก็นับว่ามากพอดำได้

^{๕๔} เช่น *อง.จตุกก.๒๑/๖๑/๘๙; อง.ปฎิจก.๒๒/๔๑/๔๙*

^{๕๕} *วินย.๕/๗๓/๙๒; ที.ม.๑๐/๘๔/๑๐๕; พุ.อุ.๒๕/๑๗๓/๒๒๑* (มีข้อสังเกตสำคัญ
๒ อย่าง สำหรับบาลีตอนนี้ คือ ๑. เป็นพุทธพจน์ที่ตรัสแก่พราหมณ์ คือ
พวกที่นิยมลัทธิบูชาัญญเช่นสรวงเทพเจ้ามาแต่เดิม ๒. ความเชื่อสมัยนั้น
มีว่า เมื่อมนุษย์สร้างสถานที่สำคัญๆ สำหรับกิจการของพวกตน เทวดาทั้ง
หลายก็เข้าสถิตครองที่นั้นๆ กันเองตามฐานะของตนๆ ไม่มีการสร้างที่อยู่
ต่างหากให้เทวดา ไม่มีพิธีอัญเชิญอย่างใดๆ)

^{๕๖} *ดู มงคลสูตร, พุ.พ.๒๕/๕/๓; พุ.สุ.๒๕/๓๑๗/๓๗๖*

^{๕๗} สภาพปัญหาอย่างหนึ่งในปัจจุบันก็คือ พระที่เก่งทางอนุศาสน์ก็มักไม่
เอื้อเพื่อเอ็นดูแก่พระพวกอื่นที่ยังอาศัยสิ่งจูงล่อ ฝ่ายพระพวกอื่นนั้นก็มัก
ไม่ใส่ใจในอนุศาสน์ชนิดนี้ออกบ้างเสียเลย หรือไม่ก็มัวเพลินหมუნวนอยู่
ที่เดิมอย่างเดียวไม่ยอมเดินหน้า (พวกที่เห็นแก่ลาภ ไม่ต้องพูดถึง) เมื่อ
เป็นเช่นนี้ จุดบรรจบประสานจึงไม่มี พาให้ชาวบ้านสับสน หรือถึงกับแตก
สามัคคี ดูถูกหยามเหยียด และซึ่งเคียดต่อกัน

^{๕๘} *เทวดาพลี* (มาใน *อง.จตุกก.๒๑/๖๑/๘๙* และ *อง.ปฎิจก.๒๒/๔๑/๔๙* ซึ่งเคย
อ้างแล้ว) เป็นพลีอย่างหนึ่งในพลี ๕ ที่พระพุทธเจ้าทรงเห็นชอบให้คฤหัสถ์

กระทำ อีก ๔ คือ ญาติพลี - สงเคราะห์ญาติ อติถิพลี - ต้อนรับแขก บุพ
เปตพลี - ทำบุญอุทิศให้ผู้ล่วงลับ ราชพลี - บำรุงราชการ เช่น เสวยภาษี

“พลี” นี้ เป็นคำหนึ่งในบรรดาคำเดิมของศาสนาพราหมณ์น้อยคำที่
พระพุทธเจ้าทรงยอมให้ผ่านเข้ามาในพระพุทธศาสนา หรือพระพุทธ
ศาสนายอมรับเข้ามาใช้ โดยเกือบมิได้เปลี่ยนความหมายเลย (คำอื่นที่นำ
มาใช้แต่เปลี่ยนความหมายใหม่ทีเดียว เช่น ยัญ ตบะ เป็นต้น) ทั้งนี้
เพราะพลีแต่เดิมมีความหมายเป็นการสละให้เพื่อเกื้อกูลหรือบำรุง
เลี้ยงอยู่ด้วยแล้ว (รวมกับความหมายว่าบูชา) พลีในศาสนาพราหมณ์นั้น
เขาให้แก่เทวดา ผี คน ตลอดจนถึงนก และสัตว์อื่น ๆ สิ่งที่เป็นพลี ได้แก่
อาหาร เช่น ข้าว และเปรียง เป็นต้น ตลอดจนจนดอกไม้ น้ำหอม ฐูป ไม้
จันทร์ หมากริ่ง เครื่องเทศ เป็นต้น;

ในรัตนสูตร (ขุ.ขุ.๒๕/๗/๕; ขุ.สุ.๒๕/๓๑๔/๓๖๗) มีข้อความแนะนำเชิง
สอนหรือเชิงชวนเทวดาให้สร้างเมตตาคุ้มครองรักษาหมู่มนุษย์ ซึ่งทำพลี
ให้ทั้งกลางวันกลางคืน อรรถกถาขยายความให้เห็นว่า การแผ่ส่วนบุญให้
หรือให้มีส่วนร่วมในการทำความดี (ปัตติทาน) ก็เป็นความหมาย (แบบ
พุทธ) อย่างหนึ่งของพลี และที่บาลีแนะนำอย่างนั้นหมายความว่า พวก
มนุษย์มีอุปการะแก่พวกเทวดา เทวดา (ผู้ได้รับพลี) จึงควรมีความกตัญญู
ช่วยคุ้มครองรักษาพวกมนุษย์ (ขุพุทธก.อ.๑๘๕; สุตต.อ.๒/๑๓)

- ^{๕๙} สังขาริยา ทางออกที่ดีสำหรับผู้ยังหวังอำนาจดลบันดาล ดู *บันทึกพิเศษท้ายบท*
- ^{๖๐} พระพุทธ เป็นมนุษย์หรือเทวดา ดู *บันทึกพิเศษท้ายบท*
- ^{๖๑} ฟังสังเกตว่า ศัพท์ธรรมที่หมายถึงการฝึกฝนอบรม มีมากมาย เช่น ทมะ ภาวนา วินย (-วินิต) ลึกษา เป็นต้น แต่น่าเสียดายว่า ในสมัยต่อๆ มา ความหมายของบางคำ ได้แปรเปลี่ยนจากเดิมผิดไปไกล

หมายเหตุ: เนื้อความทั้งหมดของหนังสือเล่มนี้ คือส่วนหนึ่งในหนังสือ *พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ* (พ.ศ. ๒๕๒๕) เป็นบทที่ ๑๓ ของหนังสือนั้น (หน้า ๔๕๕-๔๘๓) มีชื่อเดิมว่า “บทความประกอบ ที่ 3 เรื่องเหนือสามัญวิสัย: ปาฏิหาริย์ - เทวดา” (อยู่ใน ตอน 4: ชีวิตควรให้เป็นอย่างไร?)

การคัดตัดแยกออกมากพิมพ์เป็นหนังสือเล่มเล็กต่างหากนี้ เกิดจากความคิดริเริ่มและความปรารถนาดีของสำนักพิมพ์ธรรมดา ที่แจ้งขออนุญาตพิมพ์เผยแพร่เพื่อแก้ปัญหาของสังคมไทยด้วยการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง และได้พิมพ์ครั้งแรก ใน พ.ศ. ๒๕๔๔ โดยได้นำเนื้อหาบางส่วนในหนังสือ *สถานการณ์พระพุทธศาสนา: กระแสเสียดศาสตร์* มาพิมพ์ต่อท้ายเป็นภาคผนวกด้วย

ภาคผนวก

ประเด็นเสริม*

*จากหนังสือ *สถานการณ์พระพุทธศาสนา กระแสไฮยาสตรี*
โดย พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ประเด็นที่ ๑

หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาคืออะไร

หลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาก็คือ การที่เราต้องทำกรรมด้วยความเพียรพยายาม และจะต้องฝึกฝนพัฒนาตนเพื่อจะทำกรรมให้ดียิ่งๆ ขึ้นไป

แทนที่จะคิดว่าเราจะขอให้ใครช่วย เราจะไปอ้อนวอนเทพเจ้าองค์ไหนให้ทำให้เรา ก็หันมาถามตัวเองนี่แหละว่าเราจะต้องทำอะไร และเราจะต้องแก้ไขปรับปรุงตัวเราอย่างไร เพื่อให้การกระทำของเราได้ผลดียิ่งขึ้น นี่คือหลักการของพระพุทธศาสนา

- ที่ถามว่าจะต้องทำอะไร ก็คือ **หลักกรรม** และ
- ที่ถามว่าเราจะต้องแก้ไขปรับปรุงพัฒนาตัวเราอย่างไร ก็คือ **หลักศึกษา** นั่นเอง

ยิ่งกว่านั้น ในกระบวนการที่เราจะต้องทำกรรมด้วยความเพียรพยายาม และมีการศึกษาฝึกฝนพัฒนาตนตลอดเวลานี้ ท่านยังย้ำด้วยหลักอุปมาท้าวอีกว่า จะต้องมีความ**ไม่ประมาท** จะ

ต้องใช้เวลาแต่ละขณะที่ผ่านไปให้เป็นประโยชน์ที่สุด จะต้องเร่งรัด
 ทำความเพียร จะผิดเพี้ยนไม่ได้ จะทอดทิ้งปล่อยปละละเลยไม่ได้

อันนี้หลักพระพุทธศาสนาย้ำในเรื่องที่ว่าจะต้องทำความ
 เพียรพยายามตลอดเวลา ถ้าเราปฏิบัติตามหลักสิกขา และมีความ
 ไม่ประมาทอยู่เสมอแล้ว เราก็จะเป็นบุคคลที่มีความเพียรพยายาม
 ในการสร้างสรรค์ มีการแก้ไขปรับปรุงตัวพัฒนาตนเองอยู่เสมอ
 ก้าวขึ้นสู่**หลักพึ่งตนได้** และ**ดำเนินชีวิตด้วยปัญญา** ซึ่งเป็น
 ลักษณะชีวิตของชาวพุทธ

ชาวพุทธทราบดีอยู่แล้วว่า ในพระพุทธศาสนาไม่มีการ
 บังคับ ศรัทธาต้องประกอบด้วยปัญญา ไม่ใช่เกิดจากการบังคับ
 ไม่มีการบังคับให้เชื่อหรือให้นับถือ ไม่มีเทพเจ้ามาห้ามมาสั่ง

เมื่อไม่มีใครมาบังคับเราให้ทำหรือไม่ให้ทำ ไม่มีใครมาลง
 โทษหรือให้รางวัล การที่จะทำอะไรให้ถูกต้องดีงาม หรือการที่จะ
 ปฏิบัติตามธรรม จึงอยู่ที่ตัวเราเอง จะต้องมีจิตสำนึกในการศึกษา
 คือการที่ระลึกตระหนักรู้เสมอว่า เราจะต้องเรียนรู้ฝึกฝนพัฒนา
 ตนให้มีชีวิตที่ดีงามยิ่งขึ้นไป ด้วยความรับผิดชอบต่อธรรมคือกฎ
 ธรรมชาติแห่งความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ถ้าขาดจิตสำนึกในสิกขานี้เสียแล้ว ก็หมดพลังก้าว ชาวพุทธก็ย่อมร่วงหล่นหลุดออกไปจากธรรม สู้เทพและไสยโดยง่าย คือตกไปจากพระพุทธรูปศาสนานั่นเอง

ที่นี้ก็หันมาคิดว่า ตามสภาพปัจจุบันเราได้เป็นอย่างไรหรือ ไม่ ถ้าเราเป็นชาวพุทธจริง เราก็จะเรียกร้องการกระทำของตัวเอง เราจะไม่ถ่ายโอนภาระไปให้กับสิ่งภายนอก ไม่มัวรอให้สิ่งภายนอกมาสร้างผลที่ต้องการให้ด้วยการอ้อนวอน พระพุทธเจ้าได้ดึงเรามาแล้ว จากเทพมาสู่ธรรม มาสู่หลักกรรม มาสู่หลักสิกขา มาสู่ความไม่ประมาท และมาสู่การพึ่งตนได้ อันนี้เป็นหลักการที่เสนอให้ใช้สำรวจ

ประเด็นที่ ๒

เหตุใดพระพุทธเจ้าจึงทรงรังเกียจ อิทธิปาฏิหาริย์ และอาเทศนาปาฏิหาริย์

คิดดูง่ายๆ ถ้าพระพุทธเจ้าทรงใช้อิทธิปาฏิหาริย์ คนทั้งหลายก็จะชื่นชมความเก่งกล้าสามารถของพระองค์ ซึ่งเขาเองทำอย่างนั้นไม่ได้ เมื่อเขาทำไม่ได้ เขาก็ต้องพึ่งพาอาศัยขึ้นต่อพระองค์เรื่อยไป เมื่อเขาคอยรอพึ่งพาอาศัย เขาก็ปล่อยเวลาเสียไป ไม่ได้ทำสิ่งที่ควรทำ และโดยเฉพาะที่สำคัญคือ ไม่ได้พัฒนาตนเอง เวลาผ่านไป เคยเป็นอย่างไร ก็เป็นอยู่อย่างนั้น

นอกจากนั้น เขาไม่สามารถรู้ว่าฤทธิ์นั้นเกิดได้อย่างไร ท่านผู้นั้นทำฤทธิ์ได้อย่างไร เขาก็อยู่กับความหลงเรื่อยไป และจึงเป็นทางของการหลอกลวง คนอื่นที่เป็นนักเล่นกลก็ได้ชองตรงนี้ และควรสังเกตด้วยว่า คนจำนวนมากที่เข้ามาทางนี้ จะมีสติถูกใจถูกคติน้อยลงๆ เมื่อเพลินหมกมุ่นไป ก็ยิ่งไม่ใช่ปัญญา เห็นแปลกๆ

ແລງຯ ດູນາອັສຈຣຣຍ໌ ກໍເຮືອກິນບໍ່ຄື ກໍຕົ້ນກັນໄປ

ຍິ່ງໂນ້ມໄປໃນທາງທີ່ຈະສ້າງນິສັຍເຫັນແກ່ງ່າຍ ໄມ້ໃຊ້ປັນູູນາແກ້
ປັນູູນາ ຫາດຄວາມຄິດວິຈັຍ ຄູກຸລອກລວງ ແລະລຸ່ມຮອງໄດ້ງ່າຍ ເມື່ອ
ເປັນກັນອ່າງນີ້ ທັ້ງບຸກຄລແລະສັງຄມກໍຍິ່ງຸ່ມກຈມ ໄມ້ພັດມນາ

ພຣະພຸທເຈົ້າສອນຄນໃຫ້ພິ່ງຕນໄດ້ ໃຫ້ເຂາພັດມນາຕນເອງຈນ
ເປັນອິສຣະ ໄມ້ຕ້ອງຂຶ້ນຕໍ່ພຣະອຸ່ງ ຄນທີ່ຮອບອິທິປາູນາຮິຣຍ໌ຈະຕ້ອງ
ມາຂຶ້ນກັບຜູ້ແສດຸກຸທຣ໌ເຣື່ອຍໄປ ໄມ້ຮູ້ຈັກພິ່ງຕນເອງ ໄມ້ພັດມນາ ໄມ້ເປັນ
ອິສຣະ

ແຕ່ຕ້າໃຊ້ອນຸສາສນີປາູນາຮິຣຍ໌ ກໍໃຫ້ເຂາເກດປັນູູນາຮູ້ເຫັນ
ຄວາມຈຣິງດ້ວຍຕນເອງ ແລະທຳສິ່ງນັ້ນໆ ໄດ້ດ້ວຍຕົວເຂາເອງ ແລ້ວເຂາກໍ
ເປັນອິສຣະ ເຂາພິ່ງຕນເອງໄດ້

ແມ້ແຕ່ຕ້າໃຮກຮອບອິທິປາູນາຮິຣຍ໌ ພຣະພຸທສາສນາກໍສອນໃຫ້
ເຂາທຳອິທິປາູນາຮິຣຍ໌ນັ້ນໃຫ້ໄດ້ດ້ວຍຕນເອງ ໄມ້ໃຮໄປຮວ່ງພິ່ງອິທິ-
ປາູນາຮິຣຍ໌ຂອງຄນອື່ນ

ອ່າງຮັກຕາມ ພຣະພຸທເຈົ້າຕ້ອງກຳໃຫ້ຄນມີປັນູູນາເຫັນ

ความจริง อิทธิปาฏิหาริย์ไม่เป็นเครื่องหมายที่จะวัดความเป็นพระอรหันต์ คนที่มีอิทธิปาฏิหาริย์จะเรียกได้แค่ว่าเป็นผู้วิเศษ ความเป็นผู้วิเศษไม่ทำให้เกิดปัญญาธรรม ไม่ทำให้หมดกิเลสหรือหมดความทุกข์ได้

หันมาดูสภาพในเมืองไทยปัจจุบันนี้ เรากำลังจะเอาเรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ หรือความเป็นผู้วิเศษมาเป็นเครื่องวัดความเป็นพระอรหันต์ไปแล้ว เพราะฉะนั้นจึงเป็นสภาพที่จะต้องมาตรวจสอบทบทวนกัน

ประเด็นที่ ๓

คนไทยสมัยก่อน กับ คนไทยสมัยนี้ ใครมีแนวชาวพุทธมากกว่ากัน

ก) พระสมัยก่อนก็ให้ของขลัง พระสมัยนี้ก็ให้วัตถุมงคล
มองลึกลงไป ต่างกันอย่างไร

เรื่องการทำของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้แก่ชาวบ้าน หลายท่านพิจารณาแล้วก็บอกว่า พระเก่าๆ สมัยก่อนก็เป็นเหมือนกันนี่ ท่านก็ให้เหมือนกัน ก็เลยต้องขอโอกาสพูดว่าไม่เหมือนกัน

พระสมัยเก่าของเราก็มีการให้ของขลังเหมือนกัน มีพระที่เรานับถือว่าศักดิ์สิทธิ์ อาจจะเรียกว่าเก่งทางไสยศาสตร์ก็ได้ ท่านมีเวทมนต์อะไรต่างๆ แต่ความนับถือสมัยก่อนพร้อมทั้งพฤติกรรมของพระสงฆ์เหล่านั้นกับสมัยนี้ ไม่เหมือนกัน ถอยหลังไปแค่สัก ๔๐-๕๐ ปีเท่านั้น จะต่างจากสมัยนี้

จะขอเล่าเรื่องตัวบุคคลมาเป็นตัวอย่างก็แล้วกัน ตัวอย่างนี้
ขอนำเรื่องหลวงพ่อกของกระผมเองมาเล่า คือ หลวงพ่อวัดบ้านกร่าง

วัดบ้านกร่างนั้นเป็นวัดหนึ่งที่มีชื่อในเรื่องพระขลัง หลาย
ท่านรู้จักพระขุนแผนวัดบ้านกร่าง หลวงพ่อวัดบ้านกร่างที่ผมจะ
เล่านี้เป็นอุปัชฌาย์ตอนกระผมบวชเนร ถ้าท่านอยู่บัดนี้ก็อายุเกิน
ร้อยไปแล้ว แต่ท่านถึงมรณภาพไปแล้วเมื่ออายุประมาณ ๙๐ ปี

ท่านเป็นที่นับถืออย่างกว้างขวางว่าเป็นผู้ที่ขลังมาก ชาว
บ้านมีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ ถูกผีเข้า ถูกทำคุณไสย์ ก็มาหาท่าน
ท่านก็ช่วยแก้ไขให้

หลวงพ่อกวัดบ้านกร่างเป็นที่นับถือมาก จนกระทั่งว่าเวลา
ท่านจะทำอะไร คนก็พร้อมเพรียงกันมาให้แรงงานเต็มที่ แม้กระทั่ง
จะย้ายวัด คือย้ายเสนาสนะอาคารทั้งวัดไปตั้งในที่ใหม่ ก็ไม่ต้องรื้อ
ออก แต่ใช้กำลังคนมือเปล่ายกกุฏิและหอสวดมนต์เป็นต้นเดินไป
วางในที่ที่ต้องการ เช่น ยกหอสวดมนต์ใหญ่ ญาติโยมก็ให้ช่างมา
ตัดเสาไว้ แล้วก็เอาไม้ไผ่ชั้นหนาบเสาะ และผูกเพิ่มในระหว่างให้ถึ
พอให้คนลงไปยืนยกไม้ไผ่ช่องละคน พอถึงวันนัด ประชาชนก็มา

เต็มหมด เมื่อพร้อมกันแล้วก็ให้สัญญาณ คนจำนวนพันก็ยกหอ
สวดมนต์ ยกหอระฆัง ยกกุฏิไปทิ้งหลัง เดินไปเลยเหมือนหอสวด
มนต์และกุฏิเป็นต้นเดินได้ ก็สำเร็จ นี่ก็เพราะความเชื่อความ
ศรัทธา

ทีนี้ ที่ว่าท่านมีชื่อในเรื่องขลังนั้น จริยวัตรของท่านเป็น
อย่างไร ปรากฏว่า ในชีวิตประจำวัน ท่านไม่เคยพูดถึงเรื่องสิ่งศักดิ์
สิทธิ์ของขลังเลย มนต์คาถาไม่เคยพูดถึง สิ่งที่ท่านทำคืออะไร คือ
สอนธรรมะ สอนชาวบ้านว่าควรจะประพฤติตัวอย่างไร ดำเนิน
ชีวิตอย่างไร ทำมาหากินอย่างไร อยู่ร่วมกันอย่างไร สอนลูกศิษย์
ฝ่ายพระสงฆ์ว่าควรจะตั้งตนอยู่ในธรรมวินัยอย่างไร

สิ่งที่ท่านทำ ก็คือการสอนธรรมะ แต่เวลามีชาวบ้านหรือลูก
ศิษย์คนไหนเกิดเหตุร้าย ผีเข้า ถูกทำคุณไสย อย่างที่ว่าเมื่อกี้ มา
หาท่าน ท่านก็ทำให้เฉพาะตัวเฉพาะราย แก้ไขบำบัดปิดเป่า ให้
เขาพ้นจากภัยอันตรายเหล่านั้นไปได้ ก็จบเท่านั้น

อันนี้เป็นสิ่งที่น่าสังเกต ขอเล่าต่ออีกนิดหนึ่ง ของดีของท่าน
ท่านเช่นพระเครื่องนี้ อยากรู้ว่าแต่จะเอาปัจจัยไปถวายเลย ไปขอก็ไม่

ให้ ถ้าท่านจะให้ ท่านให้เอง ท่านพิจารณา ก็คงเหมือนกับพระ
โบราณทั้งหลาย

เวลาลูกศิษย์เติบโตเป็นผู้ใหญ่ขึ้นมา จะย้ายถิ่นฐาน ไปทำ
มาหาเลี้ยงชีพ ถ้าเป็นคนดี ท่านพิจารณาแล้ว ท่านก็เรียกมา
เฉพาะตัว แล้วก็บอกว่า เธอจะเป็นคนดี ตอนนี้อยู่ในถิ่น
ฐานอื่น ฉันจะให้ของดีไว้คุ้มครอง เธอนะ พระองค์นี้เอาไปรักษาไว้
แล้วขอให้ประพฤติตัวให้ดี ตั้งใจขยันหมั่นเพียรทำมาหากินโดย
สุจริต ดำเนินชีวิตอยู่ในศีลในธรรม จงทำความดีอย่างนี้ๆ อย่าทำ
ความชั่วอย่างนั้นๆ ก็กับศีลธรรมไฉริ่ง

ของดีนั้น เมื่อลูกศิษย์รับไปแล้ว ก็เก็บไว้เป็นของสำคัญ
เพราะอุปัชฌาย์อาจารย์ให้มา เก็บรักษาไว้อย่างดีจนกระทั่งถึงรุ่น
ลูก ตัวเองแก่แล้ว หรือลูกโตแล้ว ก็มอบให้ลูก แล้วก็กำกับและ
กำชับแบบเดียวกัน เช่นว่า พระนี้อุปัชฌาย์ของพ่อให้มา (หรือปู่ให้
มา) พ่อเคารพบูชาเก็บรักษาไว้ดีที่สุดที่สุด เวลานี้ลูกโตแล้ว พ่อ
จะให้ลูกไว้คุ้มครองตัว ขอให้ตั้งใจประพฤติดี ตั้งใจทำมาหากิน
และเก็บรักษาพระนี้ไว้ให้ดี จากนั้นลูกก็มอบให้ลูกของลูกต่อไปอีก

พระหรือของดีนั้น ก็จะสืบทอดกันไป ทั้งเป็นของที่หาได้ยาก และ
สืบสายไปในวงศ์ตระกูล

เท่าที่เล่ามานี้ ทำให้มองเห็นความหมายอย่างไรบ้าง แล้ว
ลองนำมาเทียบกับสมัยปัจจุบัน

สิ่งที่ต้องการพูดในที่นี้ก็คือ เราจะเห็นว่า การนับถือสิ่งศักดิ์
สิทธิ์ของขลังสมัยก่อนนั้น ยังมีพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ตัวแกนที่
ปรากฏเด่นชัดก็คือธรรมะ หรือคำสอนศีลธรรม การทำความดี เว้น
จากความชั่ว อันนี้เป็นหลัก ส่วนของขลังไสยศาสตร์เป็นของที่ฟุ้ง
อยู่เบาอยู่ และเป็นสื่อหรือเป็นสะพานทอดเปิดทางให้แก่กรรม

ลักษณะสำคัญที่ควรสังเกต ๓ ประการ คือ

ประการที่หนึ่ง ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์และไสยศาสตร์เหล่านี้
นี้ พระสมัยก่อนท่านรู้ไว้ มีไว้ และให้เพื่ออะไร ขอใช้คำว่า **มีไว้**
สำหรับปิดช่องความหวั่นใจ

พุทธศาสนิกชนชาวบ้านทั้งหลายนี้ โดยทั่วไปก็เป็นปุถุชน
สภาพจิตของปุถุชนย่อมมีจุดอ่อนอย่างหนึ่ง คือ ความไม่มั่นใจ
เกี่ยวกับความเป็นไปในชีวิต ความที่ยังหวาดในอำนาจเร้นลับที่

มองไม่เห็น ถึงแม้มาเป็นพุทธศาสนิกชนและเชื่อในคำสอนของ พระพุทธเจ้าแล้ว ก็ยังอดหวาดกังวลไม่ได้ มาหาหลวงพ่อก่อน สอนธรรมะให้ ตัวเองฟังแล้ว ในใจก็ยังหวั่นอยู่นั่นแหละ เวลาเกิด เหตุการณ์ร้ายๆ ขึ้นมา ก็ยังหวังยังหวาดอยู่ว่าจะมีอะไรเร้นลับที่ บันดาล มีเทพเจ้าหรือผีสิงกลิ่นแก๊ส หรืออาจถูกผู้หนึ่งผู้นี้ทำคุณ ไสยให้ เพราะฉะนั้นก็กังวลไม่สบายใจ

ที่นี้ ถ้ามาหาพระแล้ว พระได้แต่สอนเอาๆ ให้ธรรมะไป ตัวเองก็เชื่อตามนั้น แต่ความหวั่นใจ หรือความหวาดก็ยังมีอยู่ ไม่แน่ใจเต็มที่ กลับไปบ้านแล้วคิดกลับไปกลับมา ดีไม่ดีก็นึกขึ้นว่า เอ! เราเอาอะไรประกันตัวปลอดภัยไว้ก่อนดีกว่า ก็เลยดอดไปหาหมอผี ไปหาหมอไสยศาสตร์

พอไปหาแล้ว หมอผีหรือหมอไสยศาสตร์ก็อาจเรียกร้อย เงินทองมาก และบางทีเรื่องไม่หยุดแค่นั้น หมอผีไสยศาสตร์อาจ จะบอกให้ทำอะไรต่ออะไรต่อไปอีก ดีไม่ดีก็ชักจูงออกจากพระ ศาสนาไปหลงติดในเรื่องอย่างนั้น หรืออาจจะให้ทำสิ่งที่เป็นเรื่อง เลวร้าย ที่เป็นเรื่องของกิเลสโลภะ โทสะ เช่นบอกว่า คนนี้เขาทำ เถอมานะ ต้องแก้แค้น ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไปกันใหญ่

เพราะฉะนั้น พระของเราจึงต้องมีไว้บ้าง บางองค์ต้องเป็น ผู้ที่เก่งกว่าพวกหมอผีคุณไสยเหล่านั้น แก่ทำได้ ฉันท้ทำได้ แต่ฉัน ทำในแง่ดีอย่างเดียว เป็นเรื่องคุณอย่างเดียว แก่ไข้อย่างเดียว แก่ ทำมาฉันแก่ได้ ให้เก่งกว่าพวกผีไสยเหล่านั้น ตามแนวที่ว่ามีฤทธิ์ ไว้ปราบฤทธิ์

เพราะฉะนั้น มีเรื่องอะไร พอมาที่พระแล้วท่านเปิดช่องให้ เสรีจ มาแล้วสบายใจ ไม่ต้องไปหาหมอผีอีก ก็หมดเรื่องกันไป แล้ว ยังสอนธรรมหรือหลักศีลธรรมขมวดท้ายไปด้วย จึงเป็นการเปิดช่อง ความหวังใจให้แก่พุทธศาสนิกชน

แต่ท่านใช้แค่เป็นเครื่องเปิดช่องความหวังใจเท่านั้น เข้า ทำนองคติที่ว่าเอาฤทธิ์ปราบฤทธิ์ ปราบเสร็จแล้วก็เอาธรรมให้ เพราะฉะนั้น เรื่องผีसाงคุณไสยจึงไม่สามารถเกลื่อนกลาดดาดดา ไปแน่นอน เพราะว่าตัวหลักยังคุมอยู่ คือธรรมวินัย ได้แก่หลักคำ สอนของพระพุทธเจ้าเป็นตัวหลักเป็นตัวปรากฏเด่น

อนึ่ง ยังมีเหตุผลสำคัญที่พระของเราสมัยก่อนต้องใช้วิธีนี้ และการที่เรื่องเหล่านี้ยังมีอยู่ ทั้งที่คนไทยแทบทั้งหมดนับถือพระ

พุทธศาสนา

เหตุผลแรกก็คือ ความเชื่อผีสารสิ่งศักดิ์สิทธิ์และการนับถือศาสนาพราหมณ์นั้น มีอยู่ในสังคมไทยก่อนพระพุทธศาสนาจะเข้ามาด้วยซ้ำไป ความเชื่อเหล่านี้ยังไม่หมดไป ก็อยู่คู่กันมากับพระพุทธศาสนา

เหตุผลใหญ่ข้อต่อไปก็คือ พระพุทธศาสนาไม่มีการบังคับศรัทธา ไม่ใช้กำลังหรือวิธีการบีบบังคับคนให้เขาเปลี่ยนความนับถือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งปัญญา และปัญญาเป็นสิ่งที่บังคับยึดเยียดใส่ให้กันไม่ได้ ต้องค่อยๆ สอนค่อยๆ แนะนำกันไป พระสงฆ์จึงต้องยอมรับคนเหล่านี้ตามที่เขาเป็นอยู่แล้วเข้าไปสั่งสอนแนะนำเขาด้วยเมตตากรุณา ค่อยๆ ช่วยให้เขาพัฒนากำลังใจ และปัญญาขึ้นมา เมื่อเขาพัฒนาขึ้น เขาก็จะละเลิกความเชื่อถือเหล่านั้นไปได้เอง

ข้อสำคัญอยู่ที่พระจะต้องยอมเหนื่อยยอมอดทน มีเมตตากรุณา ตั้งใจคอยให้ธรรม ไม่ละทิ้งหน้าที่ธรรมทานนี้ ในระหว่างนั้นก็คอยปิดช่องความหวั่นใจให้เขาไปตามความจำเป็น

พระบางองค์อาจจะสอนเก่งจริงจนทำให้คนจำนวนมากมีกำลังใจเข้าถึงปัญญา ชนิดข้ามพ้นสิ่งเหล่านี้ไปได้ทีเดียวเลย แต่ในหมู่ชาวบ้าน ก็ยังจะมีคนที่อ่อนกำลังใจอ่อนปัญญา ที่ต้องปิดช่องหวั่นใจอยู่นั้นแหละ เรื่องฤทธิ์เดชก็จึงยังมีอยู่ เพียงแต่ว่าตัวพระองค์จะต้องไม่เสียหลัก ฤทธิ์เดชจะต้องถูกมองเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด และต้องเป็นเครื่องสี่อธรรม จะให้เด่นขึ้นมาบังธรรมไม่ได้เป็นอันขาด

ประการที่สอง ก็คือ พระเครื่องของคลังวัดมุงคลเหล่านี้ นั้น สมัยก่อนไม่มีราคา ไม่มีค่าเป็นเงินทอง จะให้ก็ให้ยากอย่างที่ เช่น ให้ต่อเมื่อเห็นว่าประพตติดี แล้วก็ให้เปล่าๆ ข้อนี้มาเทียบกับปัจจุบันจะเห็นว่าเป็นอย่างไร ปัจจุบันนี้มีราคาเป็นเงินเป็นทอง จนบางที่จะกลายเป็นสินค้า

ประการที่สาม ก็คือ เป็นสิ่งเรียกร้องข้อกำหนดทางศีลธรรม เวลาจะให้ท่านจะบอกว่า เธอต้องเว้นความชั่วอันนั้น ต้องเว้นความชั่วอันนี้ ต้องประพตติปฏิบัติตัวให้ดีอย่างนั้นๆ พระจึงจะคุ้มครอง

เมื่อประมาณ ๕๐ ปีมาแล้ว ที่อำเภอศรีประจันต์ มีท่านขุนผู้หนึ่งเก่งมากในการปราบโจร ชื่อขุนศรีประจันต์รักษา เลื่องลือกันว่าท่านขุนมีของดีหนึ่งเหนียวอยู่ยงคงกระพัน

วันหนึ่งท่านขุนศรีฯ ไปปราบโจร แต่ถูกยิงตาย อ้าว! ทำไมล่ะ ชาวบ้านลือกันแซ่ดว่า ตอนนั้นไม่ทราบเกิดอะไรขึ้น ท่านขุนศรีฯ โกรธโจรขึ้นมา ก็แผลงไปด่าแม่โจร พอด่าแม่โจรปั๊บ โจรยิงมาบังเดียว ตายเลย เขาบอกว่าอย่างนั้น อันนี้เป็นตัวอย่าง

ความเชื่อในของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องมากับคุณธรรมความดี ต้องเรียกร่องศีลธรรม เวลานี้เป็นอย่างไร ไม่มีการเรียกร่องศีลธรรม มีแต่เรียกร่องโชคลาภอย่างเดียว ต้องการโชคลาภก็เอาเงินไปเช่า/ซื้อเอามา เป็นอันว่าแค่นี้ก็ได้โชคลาภ ก็หมดเรื่องกัน ศีลธรรมไม่ต้องประพฤติ กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ซื้อได้ด้วยเงิน แล้วถามไม่มีคุณค่าทางศีลธรรมจริยธรรม ตรงกันข้ามกับสมัยก่อนหมดเลย วิปริตผันแปรกันไป

ประการต่อไป วัดอุ่มมงคลเหล่านี้ สมัยก่อนเป็นของหายาก พร้อมกับพวงเอาคุณค่าอย่างสูงทางจิตใจไว้กับตัวด้วย แต่

มาสมัยนี้ กลายเป็นของหาง่ายเกลื่อนกลาด มันตรงข้ามกับสมัยก่อน สมัยก่อนนั้น กว่าจะได้ทีี่แสนยาก ครูอาจารย์ท่านต้องเห็นว่าเราประพฤติดีและถึงโอกาสที่สมควรจึงให้

นอกจากนั้นยังมีคุณค่าความหมายสำคัญอีก คือเป็นเครื่องผูกพันทางจิตใจ หนึ่ง ผูกพันบุคคลที่มีของดีนั้นไว้กับพระพุทธศาสนา ให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้าและคำสอนของพระองค์ แต่ไม่แค่นั้น สอง เวลานั้นถึงพระที่อยู่ที่คอตัวเอง ก็ระลึกผู้ตระหนกแก่ใจว่า พระองค์นี้หลวงพ่พระอุปัชฌาย์ให้ นึกถึงพระอุปัชฌาย์อาจารย์และคำสั่งฝากของท่าน

ต่อมา ลูกศิษย์คนนี้โต มีครอบครัว แก่ลง มอบให้ลูกให้หลาน ลูกหลานเวลานึกถึงพระที่ห้อยคออยู่ ก็นึกถึงพระพุทธเจ้าด้วย นึกถึงปู่ย่าตายายด้วย เป็นเครื่องผูกพันกับบรรพบุรุษของตน พร้อมทั้งน้ำใจและคุณธรรมที่ท่านสั่งสอนมา ทั้งหมดนี้ไปด้วยกันหมดเลย

แต่ปัจจุบัน คุณค่าเหล่านี้กำลังจะหมดไปหายไ้ เวลาที่มีความหมายอะไรเหล่านี้แทบจะไม่เหลืออยู่เลย

เพราะฉะนั้น แม้ว่าสมัยก่อนก็มีของขลัง พระเครื่อง เป็นต้น แต่ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่ในปัจจุบันนี้ก็ไม่เหมือนกันแล้วกับที่มีในสมัยก่อน มันวิปลาศคลาดเคลื่อนออกไปแล้ว

เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะมีสิ่งเหล่านี้ ก็ควรจะมีให้ถูกต้อง ให้ได้หลักของโบราณ อย่าไปดูถูกคนโบราณว่าไม่ได้ความ นึกว่าท่านก็มีของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไสยศาสตร์ แต่ที่จริงเราแพ้ท่านแน่นอน ท่านมีหลัก แต่เราไม่มีหลักเลย เราไม่สามารถและไม่คิดจะใช้สิ่งเหล่านี้มาเป็นสื่อ นำเข้าสู่ธรรม ฝ่ายหนึ่งก็คิดจะหลอก อีกฝ่ายหนึ่งก็หวังจะได้โชคลาภ อยู่ใต้ครอบงำของระบบผลประโยชน์ทั้งหมด

ถ้าหากว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของขลังเหล่านี้ยังเป็นเครื่องเรียก ร้องข้อกำหนดทางศีลธรรมอยู่ มันก็ยังมีคุณค่าทางพระพุทธศาสนาอยู่ นอกจากนั้นยังเป็นสื่อ นำหรือโยงเราเข้าสู่ธรรมะด้วย โดยเฉพาะในเวลาที่ท่านให้ของดี และท่านถือเป็นโอกาสที่จะสั่งสอนธรรมนั้น คนที่จะเอาของดีจะตั้งใจฟังธรรมที่ท่านสอนอย่างจริงจัง เพราะฉะนั้น ถ้าเราจะใช้สิ่งเหล่านี้ก็ควรจะต้องใช้ให้ถูกต้อง

ที่ว่ามานี้เป็นเรื่องที่ขอนำมาเล่าให้เห็นว่า สภาพความคลาดเคลื่อน ทั้งจากหลักการของพระพุทธศาสนา ทั้งจากประเพณีนิยมในสังคมไทยของเราเอง ได้เป็นไปถึงขนาดไหนแล้ว มันจึงทำให้สังคมของเราวิปริตผันแปรไป

ข) คนไทยสมัยนี้ นับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก

เรื่องที่พูดในตอนนี้เป็นกรให้ช่วยกันพิจารณาตอบคำถามว่า “เวลานี้ คนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก หรือนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก” ซึ่งรวมทั้งคำถามว่า “สมัยก่อนก็มีของขลัง สมัยนี้ก็มีของขลัง ต่างกันอย่างไร?” ได้พูดมายืดยาว เนื่องจากเป็นเรื่องสำคัญจึงขอสรุปไว้ด้วย

ถ้าคนไทยนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ไสยศาสตร์เป็นเพียงสิ่งฟุ้งเฟื่องมา สังคมจะมีพฤติกรรมดังนี้

๑. ความนับถือหลักการของพระพุทธศาสนา และการสอนธรรมจะปรากฏเด่นเป็นพื้น ส่วนของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทพไสย์ จะมี

เพียงพวงแฝงหรือแอบอยู่ และใช้เพียงเป็นเครื่องปิดช่องความหวั่นใจ ทำนองคติเอาฤทธิไว้ปราบฤทธิ

๒. การให้หรือการปฏิบัติเกี่ยวกับของขลังเป็นต้นนั้น จะเน้นที่การกำกับข้อปฏิบัติทางศีลธรรม หรือใช้เป็นสื่อสู่การสอนธรรม

๓. ของขลังเป็นต้น เป็นของให้เปล่า ไม่มีราคา เพราะเป็นสื่อคุณค่าทางนามธรรม

๔. เป็นของให้ยาก และหายาก ไม่เกื่อนอกลาด และผนวกอยู่กับคุณค่าทางจิตใจ เช่นโยงไปถึงบรรพบุรุษบุรพการี

ถ้าพฤติการณ์เป็นไปในทางตรงข้ามจากนี้ ก็แสดงว่า คนไทยนับถือไสยศาสตร์เป็นหลัก พุทธศาสนาเป็นเพียงสิ่งประกอบเลือนกลางอยู่ คือ

๑. การเชื่อถือปฏิบัติทางไสยศาสตร์และการหวังพึ่งอำนาจลี้ลับปรากฏเด่นเป็นพื้นในสังคม ชาวพุทธไม่รู้หลักการของพระพุทธศาสนา การสอนธรรมเพียงแอบๆ อยู่

๒. ของขลังสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นเรื่องของการสนองกิเลส ใน

การหาผลประโยชน์ ความกลัวภัย และการแก่งแย่งดิ้นรนต่อสู้กัน
ของมนุษย์ปุถุชน ไม่เป็นสื่อตั้งคนขึ้นสู่คุณธรรมความดีงาม และ
การพัฒนาชีวิตของตน ไม่มีการกำกับศีลธรรม

๓. เป็นของมีราคา หรือมุ่งที่เงินทอง ของตอบแทน แม้
กระทั่งเป็นการซื้อขาย

๔. เป็นของหาง่าย มีกลิ่นกมลาค จนอาจกลายเป็นความ
ศักดิ์สิทธิ์ที่ซื้อได้ด้วยเงิน ด้วยคุณค่าทางจิตใจ

อีกเรื่องหนึ่ง การที่ต้องยอมรับความจริงว่า ความเชื่อถือ
เกี่ยวกับอำนาจลึกลับและหวังพึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์เทปไสยเหล่านี้จะมีอยู่
ต่อไป เพียงแต่ให้เป็นสิ่งแฝงแอบอยู่หรือเป็นเรื่องเบ็ดเตล็ด โดยให้
พระพุทธศาสนาเป็นหลักอยู่ ก็ควรพอใจ ข้อนี้มีเหตุผลสำคัญ คือ

๑. เป็นนิสัยของปุถุชน เมื่อมีชีวิตอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อม
และความเป็นไปที่ตนเองไม่รู้ทั่วถึงและบังคับไม่ได้ มีความเข้ม
แข็งและปัญญาไม่พอ ยังมีความหวาดหวั่นต่อสิ่งที่ไม่รู้และไม่อาจ
คาดหมาย จึงมีความโน้มเอียงที่จะหวังพึ่งอำนาจเร้นลับภายนอก
จะพ้นไปได้มากหรือน้อย ก็อยู่ที่ฝ่ายธรรมจะทำหน้าที่ได้เพียงใด

๒. ความเชื่อผีสามสิ่งศักดิ์สิทธิ์และลัทธิพราหมณ์มีอยู่ก่อนพระพุทธศาสนาเข้ามา และอยู่ในสังคมไทยคู่เคียงมากับพระพุทธศาสนา จนถึงปัจจุบัน เป็นความจริงตามสภาพประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

๓. หลักการของพระพุทธศาสนาไม่มีการบังคับศรัทธา ไม่ใช้กำลังหรือวิธีบีบบังคับ โดยถือตามหลักธรรมชาติของมนุษย์ว่า ปัญญาเป็นสิ่งยึดเยียดใส่ให้กันไม่ได้ จึงต้องยอมรับเขาตามที่เขาเป็นอยู่ แล้วเข้าไปช่วยเหลือแนะนำสั่งสอนด้วยเมตตากรุณาให้เขาพัฒนาขึ้นมา

ประเด็นที่ ๘

นับถืออำนาจดลบันดาล กับ นับถือพุทธศาสนา มีสาระสำคัญต่างกันอย่างไร

การนับถืออำนาจเร้นลับดลบันดาลนั้น ทำให้คนหวังพึ่งสิ่งภายนอก ไม่เพียรพยายามทำการด้วยตนเอง มัวแต่คิดอ่อนนอนเอือกเอาใจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือรอคอยฤทธิ์เดชของคนอื่น ตัวเองไม่มีอะไรดีขึ้น ไม่ว่าจะเป็ยสติปัญญาหรือความสามารถ หรือคุณธรรมความดี มีแต่จมลงถอยลง เลยไม่ได้ฝึกฝนพัฒนาตน

อย่างด็กก็ได้แค่เข้าหลักที่ว่า ศาสนาช่วยเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เอาพอบลอบใจอุ้นใจ

แต่พระพุทธศาสนาไม่ใช่มีไว้เพียงเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ ถ้าเป็นเช่นนั้น พระพุทธศาสนา ก็ไม่ต้องเกิดขึ้น เพราะอินเดยก่อนพุทธกาล เขามีที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจอยู่แล้ว และมีมานานแล้ว แต่ที่พระพุทธรศาสนาต้องเกิดขึ้น ก็เพราะปัญหาจากที่พึ่งที่ยึด

เหนี่ยวจิตใจนี้แหละ

ที่ว่าศาสนาเป็นที่พึ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจนั้น จะต้องถามต่อไป
ว่า ยึดเหนี่ยวแบบดิ่งลง หรือยึดเหนี่ยวแล้วดิ่งขึ้น

ศาสนาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ฤทธาานุภาพอะไรๆ นั้น เมื่อเชื่อถือหวัง
พึ่งแล้ว ถ้าเป็นอย่างที่ว่าเมื่อกี้ ก็คือดิ่งลง ทำให้หลงใหลหมกจม
อยู่ในโลก โกรธ หลง

คนอินเดียก่อนพุทธกาลมัวแต่อ่อนนวนอนเช่นสรวงบุญชายัญ
คิดแต่ขอและรอคอยเทพเจ้าดลบันดาล คิดว่าจะให้เทวดาองค์ไหน
ช่วย แทนที่จะถามตัวเองว่า เราจะต้องทำอะไร และเราจะต้องแก้
ไขปรับปรุงตัวเราและพัฒนาการกระทำของเราอย่างไร เลยไม่ไป
ไหน

พระพุทธเจ้ามาทรงสั่งสอน ประกาศศาสนาชนิดเป็นที่พึ่งที่
ยึดเหนี่ยวแบบดิ่งขึ้น คือ เมื่อเขานับถือหรือเชื่อแล้ว ก็จะทำให้กำลัง
และแสงสว่าง นำเขาขึ้นพ้นออกมาจากความมืด ความหลง และ
ปวงกิเลส ให้เขาฝึกฝนพัฒนาตน มีคุณธรรมมากขึ้น มีปัญญามาก
ขึ้น ช่วยกันเองในหมู่มนุษย์ได้ดีขึ้น จนมนุษย์พึ่งตนเองได้ มีอิสร

ภาพ และสร้างโลกที่เป็น *อภยาปัชฌะ* แปลว่าไม่มีการเบียดเบียน คือร่มเย็นมีสันติสุข

พระพุทธเจ้าเป็นบุคคลแบบอย่างแห่งมนุษย์ที่ได้พัฒนา คือได้ฝึกตนเต็มที่แล้ว จนกระทั่งได้เป็นพุทธะ เราตั้งเอาพระองค์ไว้ เป็นต้นแบบ สำหรับระลึกแล้วจะได้เตือนใจเรา

ทำไมพระพุทธเจ้าจึงเป็นองค์แรกในพระรัตนตรัย เพราะว่า เมื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า ก็เตือนใจเราทันที ให้ระลึกถึงความเป็น มนุษย์ของเรา ที่เราก็มี่เหมือนกับพระพุทธเจ้า หลักศรัทธาในพระ พุทธศาสนาข้อแรกคือ *ตถาคตไพธิสทุธา* แปลว่า ความศรัทธาเชื่อ ในพระปัญญาตรัสรู้ของตถาคต แปลอีกทีหนึ่งว่า ความเชื่อใน ปัญญาที่ทำให้มนุษย์ตรัสรู้กลายเป็นพุทธะ ก็คือเชื่อในศักยภาพ ของมนุษย์นั่นเอง

เมื่อมนุษย์เชื่อในศักยภาพของตนเองแล้ว ระลึกถึงพระ พุทธเจ้า ก็ตื่นตัวขึ้นมาและเกิดความมั่นใจในศักยภาพของตนที่ เป็นมนุษย์นั้น พร้อมกันนั้นก็เกิดความสำนึกตระหนักในหน้าที่ของ เราขึ้นมาว่า เราจะต้องศึกษาฝึกฝนพัฒนาตน

ยิ่งกว่านั้นเรายังได้ปฏิบัติทาของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์มาเป็นกำลังใจในการฝึกตนนั้น และยังแถมได้วิธีปฏิบัติตลอดจนประสบการณ์ของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ปฏิบัติมาแล้ว โดยเราไม่ต้องลองผิดลองถูกอีก เราได้เปรียบกว่าพระองค์ คือเอาประโยชน์จากความรู้สำเร็จรูปของพระองค์มาเลย

ชาวพุทธต้องเป็นคนเข้มแข็ง มีศรัทธาชนิดที่มั่นใจในศักยภาพของความเป็นมนุษย์ ที่จะดีเลิศประเสริฐได้ด้วยการฝึก และหวังผลจากการกระทำ พยายามพัฒนาตัวให้พึ่งตนได้

หลักการแห่งกรรมก็ดี ลีขาก็ดี ความไม่ประมาทก็ดี ล้วนทำให้เกิดความเข้มแข็งที่จะก้าวต่อไปทั้งนั้น แล้วยังมีคติแห่งการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์มาหนุนอีก

พระพุทธเจ้าทรงเป็นตัวอย่างของบุคคลที่มีความเข้มแข็งเรื่องราวต่างๆ ของพระพุทธเจ้าและพระโพธิสัตว์ที่มีอยู่มากมายนั้น ล้วนเป็นเรื่องของการบำเพ็ญเพียร และการพยายามแก้ปัญหาคับด้วยปัญญา ท่านเล่าเรื่องเหล่านี้ไว้ ก็เพื่อให้เป็นเครื่องหนุนกำลังใจของชาวพุทธ ชาวพุทธจะต้องมีความเข้มแข็งในการทำความคิด

สร้างสรรค์และพัฒนาตัวต่อไป เหมือนอย่างพระโพธิสัตว์ ไม่ใช่คอยขอความช่วยเหลือจากพระโพธิสัตว์หรือเทพเจ้าทั้งหลาย

ชาวพุทธต้องมั่นในธรรม คือในหลักการแห่งความจริง ความถูกต้องดีงาม และความรู้ในธรรมตาของธรรมชาติ ที่สิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย เมื่อถูกรธรรมแล้ว ก็ไม่หวั่นไหว แม้ต่อเทพเจ้า

หลักการของพระพุทธศาสนาในเรื่องนี้ชัดเจนมาก คือ **ธรรมสูงสุด** แม้พระพุทธศาสนาจะไม่ปฏิเสธเทวดา แต่ถือว่า **ธรรมต้องเหนือเทพ**

ตามปกติชาวพุทธจะอยู่ร่วมกับสรรพสัตว์ รวมทั้งเทพเทวา อย่างเพื่อนร่วมโลก ด้วยเมตตาไม่มีตรีปรารภนาดีต่อกัน ไม่อิจฉาหวงผลประโยชน์จากกัน ต่างคนต่างพัฒนาตนยิ่งขึ้นไป

แต่ถ้ามีกรณีขัดแย้งกัน เกิดปัญหาต่อกัน ต้องเอาธรรมตัดสิน ถ้ามนุษย์ถูกรธรรม เทพต้องยอม

ในคัมภีร์พุทธศาสนามีเรื่องราวเล่าไว้มาก เพื่อสนับสนุนคตินี้ ให้ชาวพุทธเข้มแข็งยืนหยัดอยู่ในธรรม

แม้เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกัน ปกครองกันเอง ก็ต้องให้ทุกคน
ถือธรรมเป็นใหญ่ ที่เรียกว่า **ธรรมาธิปไตย**

เวลานี้ น่ากลัวว่า คนในสังคมโน้มไปทางที่จะถือเงิน อามิส
หรือผลประโยชน์เป็นใหญ่ กลายเป็นธนาธิปไตย ถ้าเป็นอย่างนั้น
ประชาธิปไตยจะอยู่ไม่ได้ เพราะระบอบประชาธิปไตยของสังคม
จะอยู่ได้ด้วยดี ต่อเมื่อประชาชนมีคุณสมบัติแห่งธรรมาธิปไตย

การถือธรรมเป็นใหญ่ ยกธรรมเป็นมาตรฐานสูงสุด เป็น
หลักการใหญ่ของพระพุทธศาสนา

รวมแล้ว เมื่อเรานับถือพระพุทธเจ้าเป็นองค์พระรัตนตรัย
เราก็ได้ประโยชน์ที่เดียวถึง ๔ ประการ แล้วการระลึกถึงพระพุทธ
เจ้าก็โยงเราเข้าสู่ธรรมว่า เธอจะฝึกฝนพัฒนาตนตามธรรม ต้อง
เข้าถึงตัวความจริงในธรรมชาติ ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎแห่ง
ธรรมชาติ คือความเป็นไปตามเหตุปัจจัย

เป็นอันว่า เราจะต้องปฏิบัติฝึกตนตามธรรมนั้น ธรรมก็มา
เป็นหลักในการดำเนินชีวิต คือเป็นสรณะของเรา ชีวิตของเราก็
กลายเป็นชีวิตแห่งการฝึกฝนพัฒนา คือ เป็นชีวิตแห่งศึกษา เข้าสู่

มรรคาแห่งอริยะ เพื่อเราจะได้ทำตัวให้เป็นอย่างพระอริยะทั้งหลาย ที่ท่านได้ฝึกฝนตามอย่างพระพุทธเจ้า จนได้เป็นพยานแห่งการตรัสรู้ของพระองค์ โดยมาร่วมเป็นสงฆ์

และเราก็มีหน้าที่ต้องสร้างสังฆะคือสงฆ์อันนี้ขึ้นมาด้วย โดยการฝึกฝนพัฒนาตนให้เข้าไปร่วมในสังคมแห่งการศึกษาด้วยการเป็นเสกขชน ซึ่งจะพัฒนายิ่งขึ้นไปสู่จุดหมายแห่งสันติสุขและอิสรภาพที่สมบูรณ์ในที่สุด